

MAS'ALOLI MUHIMMAI A AKIDAH
DA

SIFFAR ALWALA
DA

SIFFAR SALLAR ANNABI (ﷺ)
DA

BAYANI AKAN DAYAWA DAGAMAS'ALOLIN HAJJI
DA UMRAH DA ZIYARAH

(التحقيق والإيضاح لكثير من مسائل الحج والعمرة والزيارة)

Na
Shehin malami
Abdul-aziz dan Abdullahi bn Baaz
-Allah ya yi rahama a gare shi-

Fassarar
Abubakar Hamza

GABATARWA

Yabo da godiya sun tabbata ga Allah Ubangijin halittu. Tsira da aminci sukara tabbata ga annabinmu Muhammadu, iyalansa da sahabbansa, da duk wanda ya tafi akan tafarkinsa har zuwa ranar sakamako.

Bayan haka;

Lallai yana faranta wa komitin ilimi da ke karkashin "mu'assasar shehin malami Abdul-aziz Ibnu-Baaz": ta gabatar wa makaranci -mai karamci-Wannan littafi, daga cikin jeringiyar aiyuka na yada ilimin da shehin malami kuma babanmu Abdul-aziz Ibnu baaz –Allah ya yi masa rahama- ya gadar.

Muna rokon Allah da ya yi sakayya da mafi alherin sakamako ga dukkan waɗanda suka bada gudumawa wajen fitar da wannan aiki da yada shi, ya kuma sanya wannan littafi da abin da ya kunsu na ilimi mai amfani a matsayin "sadakar da ladanta ke gudana" ga malaminmu a cikin kabarinsa. Kamar yadda kuma mu ke rokonsa da ya haɗa mu da shi a aljannar firdausi madaukakiya, lallai shi mai iko ne akan haka.

Salati da sallama su kara tabbata ga annabinmu Muhammadu, da kuma iyalansa da sahabbansa bakidaya.

MU'ASSASAR SHEHIN MALAMI ABDUL-AZIZ IBN BAAZ

SHARRUDAN "LA ILAHA ILLAL LAHU" DA KUMA HATSARIN JAHILTARTA⁽¹⁾

Tambaya: An lura cewa da dama daga cikin waɗanda ake lissafa su cikin "al-umma musulmai" sun jahilci ma'anar "LA ILAHA ILLAL LAHU"; Sai hakan ya haifar da aukawarsu cikin aiyuka ko zantukan da su ke warware wannan kalmar, ko kuma su tauye ta; Akan haka; Menene ma'anar: La ilaha illal lahu? Me kuma ta ke hukuntawa? Sa'annan menene sharrudanta?

Amsa: Ba shakka lallai ita wannan kalma; ta La ilaha illal lahu ita ce ginshikin wannan addinin (musulunci), kuma ita ce rukunin farko daga cikin rukunnansa, tare da SHAHADATU ANNA MUHAMMADAN RASULUL LAHI, kamar yadda hakan ya zo cikin hadisi ingantacce daga Annabi (ﷺ) lallai ya ce:

«نَبِيُّ الْإِسْلَامِ عَلَى خَمْسٍ، شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَحَجِّ الْبَيْتِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ».

Ma'ana: "An gina musulunci akan ginshikai guda biyar; Shaidawa babu abun bauta da cancanta sai Allah, kuma annabi Muammadu bawan Allah ne kuma manzonsa, da tsayar da sallah, da bada zakka, da aikin hajji, da azumin watan ramadana"⁽²⁾. Bukhariy da Muslim su ka ruwaito shi, daga hadisin Abdullahi dan Umar.

⁽¹⁾ MAJMU'U FATAWA IBNU-BAAZ, (1/229-234), TARAWAR: PROF. AD-DAYYAAR, DA AHMAD BN BAAZ, DA KUMA MAJMU'U FATAWA WA MAKAALAAT MUTANAWI'AH, NA IBNU BAAZ, TARAWAR: DR. AS-SHUWAI'IR, (7/ 56-62).

⁽²⁾ Buhariy ya ruwaito shi (lamba: 8), da Muslim (lamba: 16).

Kuma ya zo a cikin littafin Sahihul Bukhariy da Sahihu Muslim daga hadisin Abdullahi dan Abbas (رضي الله عنه) a lokacin da Annabi ya aiki Mu'azu dan Jabal (رضي الله عنه) yankin Yemen, sai ya ce da shi:

«إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ، فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّي رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَأَعْلِمُهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَأَعْلِمُهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ فِي فُقَرَائِهِمْ».

Ma'ana: "Lallai kai, zaka je wa mutanen yahudawa; to sai ka kira su zuwa ga shaidawa babu abun bauta da gaskiya sai Allah, kuma lallai Ni manzon Allah ne, idan har su ka yi maka da'a akan haka; to sai ka sanar da su cewa lallai Allah ya farlanta musu yin salloli guda biyar a cikin yini da dare, idan su ka yi maka biyayya akan haka sai ka sanar da su cewa lallai Allah ya farlanta musu zakka daga dukiyarsu; wacce za a karbe ta daga mawadatansu, a kuma mayar da ita zuwa ga fakiransu"⁽¹⁾.

Kuma hadisan da su ke magana kan wannan mas'alah suna dayawa.

Ma'anar "shahadatu an la ilaha illal lahu" shi ne: Babu abun bauta da gaskiya sai Allah; don haka, wannan kalmar tana kore cancantar bauta ga wanin Allah ta'alah, tana kuma tabbatar da ita ga Allah shi ka'dai, kamar yadda Allah ta'alah ya ke fada a cikin suratul hajji:

﴿ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَبَى مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَبَى اللَّهُ هُوَ

الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ﴾ الحج: ٦٢

Ma'ana: "**Haka kuma ya kasance ne saboda bautar Allah ita ce gaskiya, kuma lallai abin da su ke yi musu bauta koma bayansa su ne barna, kuma lallai Allah shi**

⁽¹⁾ Buhariy ya ruwaito shi (lamba: 1395), da Muslim (lamba: 19).

ne madaukaki mai girma", [hajji: 62].

Har ila yau, Allah madaukakin sarki ya fada a cikin suratul muminuna:

﴿وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ

الْكَافِرُونَ﴾ المؤمنون: ١١٧

Ma'ana: "**Duk wanda ya kirayi wani abun bauta na daban tare da Allah, bashi da hujja akan haka; to lallai hisabinsa yana wajen Ubangijinsa, kuma lallai kafirai basa samun rabo", [Muminuna: 117].**

Kuma Allah mabuwayi da daukaka ya fada a cikin suratul bakarah:

﴿وَاللَّهُمُّ إِلَهٌ وَحْدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ البقرة: ١٦٣

Ma'ana: "**Kuma abun bautanku abin bauta ne guda daya, babu abun bautawa da gaskiya face shi, Mai rahama Mai jin kai", [Bakarah: 163].**

Har ila yau Allah ya sake fada a cikin suratul bayyinah:

﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ﴾ البينة: ٥

Ma'ana: "**Kuma ba a umurce su ba face su bautawa Allah; suna masu tsantsance addini a gare shi, suna masu karkata daga shirka zuwa tauhidi", [Bayyinah: 5].**

Ayoyin alkur'ani da su ke magana akan wannan mas'alah suna dayawa.

Ita kuma wannan kalma mai girma bata amfani ga mutumin da ya fada ta; sai ta fitar da shi daga da'irar shirka face ya san ma'anarta, ya kuma gaskata ta, tare da yin aikinsa da abin da ta ke hukuntawa.

Saboda "Munafikai" sun kasance suna fadarta, tare da cewa suna cikin kuryar wuta; saboda basu yi

imani da ita ba, haka kuma basu yi aiki tare da ikhlasi da abin da kalmar ke hukuntawa ba.

Haka suma yahudawa suna fadar wannan kalma, tare da cewa suna cikin wadanda suka fi kowa kafirci; saboda suma basu yi aiki da abin da ta ke hukuntawa ba.

To haka suma masu bautar kaburbura da waliyyai daga cikin kafiran wannan al'ummar, sun kasance suna fadar wannan kalma, alhalin suna masu saba mata da zantukansu ko aiyukansu da akidarsu, don haka; wannan kalmar ba zata amfanar da su ba, sa'annan fadarta ba zai sa su zamo daga cikin musulmai ba; saboda kasancewar sun warware ta da zantuttukansu da aiyukansu da kuma akidunsu.

Kuma lallai wassu maluma sun ambaci sharudar "la ilaha illal lahu" guda takwas, su ka tattara su a cikin baitin wake guda biyu:

علم، يقين، وإخلاص، وصدقك، مع محبة، وانقياد، والقبول لها
وزيد ثامنها: الكفران منك بما سوى الإله من الأشياء قد ألهاها

Ma'ana: "ilimi, yakini, da ikhlasi, da gaskatawarka, tare da soyayya, da mika wuya, da karbar kalmar la ilaha illal lahu.

An kara na takwas dinsu wanda shi ne: kafircewanka da dukkan wani abu da aka bauta masa koma bayan Allah.

Wadannan baitoci guda biyu, sun kunshi dukkan sharrudan la ilaha illal lahu guda takwas;

Na farko:Sanin ma'anarta; wanda ke kishiyantar jahiltar haka; kuma ya riga ya gabata cewa: ma'anarta shi ne: **Babu abun bauta da cancanta in banda Allah;** don haka; Dukkanin abubuwan da mutane ke bauta musu -in banda Allah- barna ne.

Na biyu:Samun yakini akanta; wanda ke kishiyantar shakka, saboda dole ne a hakkin wanda ya fadi wannan kalmar ya zamto ya samu yakinin cewa Allah [سبحانه وتعالى] shi kadai ne abun bauta da gaskiya.

Na uku:Ikhlas; Wannan kuma shi ne bawa ya tsarkake niyyarsa ga ubangijinsa Allah mabuwayi da daukaka [ma'ana: ya zama Allah tsantsa kawai ya ke nufa], wajen aikata dukkan ayyuka, kasancewar da bawa zai aiwatar da wani abu na ibada ga wanin Allah; kamar annabi, ko waliyyi, ko sarki, ko gunki, ko aljani, ko makamancin haka To ya zama mutumin da ya yi shirka wa Allah, kuma ya warware wannan sharadi; wanda shi ne sharadin tsarkake addini ga barin shirka [ikhlas].

Na huɗu:Gaskiya; Wannan kuma ma'anarta shi ne: Mutum ya fadi kalmar alhalin yana mai gaskata abinda ta kunsu na ma'anah; ta yadda zuciyarsa za ta zama ta dace da abin da harshensa ya furta; saboda da mutum zai fada ta da harshensa kawai, sai kuma zuciyarsa ta zamto bata yi imani da ma'ananta ba To a nan ba za ta amfane shi ba; sai ya kasance kafiri -tare da haka-; kamar sauran munafikai.

Na biyar:Soyayya; Ma'anar wannan kuma shi ne mutum ya zamto yana son Allah mabuwayi da daukaka; saboda da bawa zai fadi wannan kalmar alhalin kuma baya son Allah To ya zama kafirin da bai riga ya shiga cikin musulunci ba, kamar sauran munafikai. Yana kuma daga cikin dalilan haka fadinsa madaukakin sarki:

﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾ آل عمران: ٣١

Ma'ana: "**Ka ce: In har kun kasance kuna son Allah To ku bini; Allah zai so ku**" [Ali imrana: 31], Da fadinsa [سبحانه وتعالى]:

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾ البقرة: ١٦٥

Ma'ana: "**Akwai daga cikin mutane waɗanda su ke rikon wanin Allah a matsayin kishiyoyi a gare shi; suna sonsu kamar son Allah, Saidai kuma waɗanda su ka yi imani sun fi tsananin so ga Allah**", [Bakarah: 165].

Ayoyin alkur'ani da su ke magana a kan wannan suna da yawa.

Na shida: Mika wuya ga abinda kalmar ta nuna na ma'ana; Ma'anar haka kuma shi ne: Bawa ya bauta wa Allah shi kadai, ya kuma mika wuya ga shari'arsa, yana mai imani da ita, da kuma kudurta cewa ita din nan gaskiya ce, kasancewar da zai fadi wannan kalmar sai kuma ya zama baya yin bauta wa Allah shi kadai, bai kuma mika wuya ga shari'arsa ba, hasali ma ya mata girman kai To, da bai zama musulmi ba; sai ya zama kamar Iblis (sheda) da makamantansa na daga (baya masu girman kai ga Allah).

Na bakwai: Karɓar abin da kalmar ta yi nuni, Ma'anar haka shi ne: Ya karɓi abin da ta nuna na tsarkake bauta da kuma yinta ga Allah ta'alah shi kadai, tare da barin yin bauta ga waninsa, A nan sai bawa ya yarda da hakan, kana kuma ya yi ta aiki da shi.

Na takwas: Kafirce ma duk abin da ake bauta masa koma bayan Allah; Ma'anar haka kuma shi ne: Mutum ya kuɓuta yana kuma mai yin bara'a daga bautar wanin Allah, tare da kudurta cewa yin hakan barna ne, kamar yadda Allah [سبحانه وتعالى] ya ke cewa:

﴿فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا

وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ البقرة: ٢٥٦

Ma'ana: "**Duk wanda ya kafirce wa dagutu, ya kuma yi imani da Allah, To hakika ya yi riko da igiya mai karfi; wacce bata tsinkewa, Kuma Allah mai ji ne mai ilimi**", [Bakarah: 256], Kuma ya tabbata Manzon Allah (ﷻ) ya ce:

"مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَكَفَرَ بِمَا يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ، حَرَّمَ مَالُهُ، وَدَمُّهُ، وَحَسَبُ بَعْضِ اللَّهِ"

Ma'ana: "**Duk mutumin da ya ce: Ba wani mai cancantar ayi masa bauta sai Allah, ya kuma kafirce wa duk abubuwan da ake yi musu bauta koma bayan Allah To dukiyarsa da jininsa sun haramta, Hisabinsa kuma yana ga Allah**"⁽¹⁾. A wata riwayar kuma Annabi (ﷺ) cewa ya yi:

"مَنْ وَحَّدَ لِلَّهِ تَعَالَى، وَكَفَرَ بِمَا يُعْبَدُ مِنْ دُونِهِ، حَرَّمَ مَالُهُ وَدَمُّهُ، وَحَسَبُ بَعْضِ اللَّهِ."

Ma'ana: "**Duk wanda ya yi tauhidin Allah [kadaita shi cikin bauta], ya kuma kafirce wa duk abubuwan da ake bauta musu koma bayan Allah To dukiyarsa da jininsa sun haramta, Hisabinsa kuma yana ga Allah**", Muslim ya ruwaito shi a cikin sahihinsa⁽²⁾.

Don haka; wajibi ne ga dukkan musulmai su tabbatar da wannan kalmar, suna masu lura da waɗannan sharruɗan, Kuma duk lokacin da aka samu wani mutum ya san ma'anarta ya kuma tsayu akansa ta fiskar aiki To wannan musulmi ne gangariya; wanda jininsa da dukiyarsa suka haramta, Kai koda

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi (Iamba: 23), daga Abu-malik al-ashja'iy, daga babansa.

⁽²⁾ Muslim ya ruwaito shi (Iamba: 23), daga Abu-malik al-ashja'iy, daga babansa.

bai san bayani na dalla-dalla kan wadannan sharrudan ba, saboda manufa a nan ita ce a san gaskiya a kuma yi aiki da ita, koda kuwa musulmi bai san wannan bayani daki-daki ba.

Shi kuma "Dagutu" shine: Duk wani abinda ake yi masa bauta koma bayan Allah, alhalin ya yarda da hakan, kamar yadda Allah mabuwai da daukaka ya ke cewa:

﴿فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِرْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا

وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ البقرة: ٢٥٦

Ma'ana: "**Duk wanda ya kafirce wa dagutu, ya kuma yi imani da Allah, To hakika ya yi riko da igiya mai karfi; wacce bata tsinkewa, Kuma Allah mai ji ne masani**", [Bakarah: 256].

Kuma har ila yau Allah [subhanahu] yana cewa:

﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ﴾ النحل:

٣٦

Ma'ana: "**Kuma hakika mun tayar da manzo a cikin kowace al'umma, da cewa ku bauta wa Allah, kuma ku nisanci dagutu**", [Nahl: 36].

Duk wadanda basu yarda da ayi musu bauta ba daga cikin wadanda aka yi musu bauta; kamar annabawa da salihan bayi da mala'iku To wadannan ba dagutu ba ne, Dagutun a nan shi ne shedanin da ya kirayi mutane zuwa ga bauta wa salihan bayi, ya kuma kawata hakan ga mutane. Allah ya kare mu da dukkan musulmai daga dukkan bala'i.

Amma dangane da banbancin da ke tsakanin aiyukan da su ke warware wa mutum wannan kalma ta LA ILAHA ILLAL LAHU gabaɗayanta, da wadanda suke tauye cikarta na wajibi To shi ne: Duk wani aiki

ko zance ko kuduri na zuci da ke aukar da ma'abocinsa cikin babbar shirka to lallai hakan na warware wannan kalmar gabaɗaya, haka kuma yana cin karo da ita, Wannan kuma kamar: rokon matattu, da mala'iku, da gumaka, da bishiyoyi, da duwatsu, da taurari, da makamantan haka, da yi musu yanka, ko yin bakance a gare su, ko kuma yi musu sujjada, da makamancin haka. Wadannan dukkaninsu suna warware tauhidi, kuma suna cin karo da LA ILAHA ILLAL LAHU, suna kuma bata ta.

Yana kuma daga cikin haka: Halatta wani abin da Allah ya riga ya haramta; na abubuwan da aka riga aka sansu a addini, ko kuma aka yi ijma'i akan haramcinsu, kamar zina, da shan giya, da cutar da iyaye, da riba, da makamancin haka.

Yana kuma daga cikin haka: Musanta abinda Allah ya wajabta; na abubuwan wajibi na zantuka da aiyuka; da aka riga aka sansu a addini, ko kuma aka yi ijma'i kan wajabcinsu, kamar wajabcin salloli guda biyar, da zakka, da azumin ramadana, da biyayya wa iyaye, da kuma furta kalmar shahada guda biyu, da makamancin haka.

Amma dangane da zantuka da aiyuka ko kudurce-kudurcen da suke raunata tauhidi da imani, su ke kuma cin karo da "cikarsa na wajibi" To lallai suna da yawa, Daga cikinsu kuma akwai: karamar shirka, kamar riya, da rantsuwa da wanin Allah, da faɗin: "Allah ya so wane ma ya so", ko kuma "Wannan daga Allah ne, tare da wane", da makamantan haka.

Haka kuma gabaɗayan sabon Allah suma suna raunata tauhidi da imani, suna kuma cin karo da "cikarsu na wajibi",

Don haka, wajibi ne nisantar duk wani abun da zai warware tauhidi da imani, ko ya rage musu ladansu.

Shi kuma "imani" a wurin Ahlus-sunnah: Zantuka ne da aiyuka, da yake karuwa ta hanyar aikata da'a, yake kuma raguwa idan aka yi sabo, Dalilai kuma akan haka suna da yawa, ma'abuta ilimi sun bayyana su a cikin littafan "a'kidah", da kuma na "tafsiri" da na "hadisi"; saboda haka duk wanda ya nufe su zai same su, walhamdu lillahi.

Yana daga cikin haka: Fadīn Allah ta'alah:

﴿وَإِذَا مَا أَنْزَلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا

فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾ التوبة: ١٢٤

Ma'ana: "**Kuma idan aka saukar da wata sura, akwai daga cikinsu mai cewa: Wanene daga cikinku ta kara masa imani? Amma waɗanda su ke da imani sai ta kara musu imani alhalin suna cikin bushara**", [Taubah: 124].

Da kuma faɗinsa:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءَايَاتُهُ زَادَتْهُمْ

إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ الأنفال: ٢

Ma'ana: "**Lallai muminai su ne waɗanda idan aka ambaci Allah sai zukaɗansu su raurawa don tsoro, idan kuma aka karanta musu ayoyinsa sai su kara musu imani, kuma ga Allah Ubangijinsu ne kaɗai su ke tawakkali**", [Anfaal: 2].

Da faɗinsa (سبحانه وتعالى):

﴿وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَاهْتَدَوْا هُدًى﴾ مريم: ٧٦

Ma'ana: "**Kuma Allah yana kara ma waɗanda su ka shiryu shiriya**", [Maryam: 76].

BAYANI AKAN MA'ANAR SHIRKA WA ALLAH⁽¹⁾

Tambaya: Menene ma'anar shirka? Yaya kuma tafsirin faɗin Allah maɗaukakin sarki ya ke:

﴿يَتَأَيَّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ﴾ المائدة: ٣٥

Amsa: Shirka yana nan ne kamar yadda sunansa ya nuna, Ma'ana: Shi ne hada ko gama wanin Allah tare da Allah a cikin bauta, kamar bawa ya roki gumaka ko makamantansu, ko kuma ya yi "istigasa" – neman agajinsu-, ko ya aiwatar musu da bakance, ko ya yi musu sallah, ko azumi, ko ya yi musu yanka, misali kan haka shi ne: bawa ya yi yanka wa Al-badawiy, ko Al-aidarus a yankin Yemen, ko ya yi sallah ga wane, ko ya nemi taimakon neman ɗauki daga manzo ko daga Abdulkadiri ko daga Al-aidarus ko wassunsu na daga mutanen da su ka riga su ka mutu, da waɗanda basa hallare da shi, Wannan dukansa ana kiransa: Shirka.

Haka kuma lamarin ya ke idan da zai roki taurari ko aljani, ko ya nemi agajinsu, ko neman ɗauki daga gare su, ko makamancin haka, saboda haka; idan bawa ya aikata wani abu daga cikin waɗannan ibadodi ga daskararrun abubuwa ko ga matattu, ko ga waɗanda basa halarce To hakan ya zama shirka ga Allah mabuwayi da ɗaukaka, Allah yana cewa:

﴿وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحِطَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ الأنعام: ٨٨

Ma'ana: "**Da za su yi shirka da duk abin da su ka kasance su ke aikatawa ya ruguje musu**", [Al-an'ami: 88].

Har ila yau Allah subhanahu yana cewa:

⁽¹⁾ MAJMU'U FATAWA IBNU-BAAZ, (2/702-705), TARAWAR: PROF. **AD-DAYYAAR**, DA AHMAD IBN BAAZ.

﴿وَلَقَدْ أَوْحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾

الزمر: ٦٥

الْخَاسِرِينَ ﴿

Ma'ana: "**Kuma hakika an yi wahayi zuwa gare ka, da kuma waɗanda suka kasance gabaninka cewa da za ka yi shirka To da aiyukanka sun ruguje, kuma da ka kasance daga cikin masu hasara**", [Az-zumar: 65].

Yana kuma daga cikin shirka: Bawa ya bauta wa wanin Allah ibada cikakkiya, shi wannan aikin ana iya kiransa shirka kamar yadda ake kiransa: kafirci; Don haka duk wanda ya kawar da kansa ga barin bautar Allah kwata-kwata, ta fiskar sanya bautarsa ga wanin Allah, kamar bishiyoyi ko duwatsu ko gumaka, ko aljanu, ko kuma sashen matattun da su ke kiransu da waliyyai, suna masu bauta a gare su, ko suna yi musu sallah ko azumi, tare da mancewa da Allah gabaɗaya To wannan shi ne mafi girman kafirci, mafi kuma tsananin shirka. Allah ya kiyashe mu.

Haka kuma waɗanda su ke musanta "samuwar Allah"; harma su ce: Babu wani Allah, ita kuma rayuwar duniya a wajensu ita ce kawai (ma'ana: babu tayar da mutane bayan sun mutu don sakayya da hisabi), kamar yan gurguzu, da mulhidai masu inkarin samuwar Allah, Waɗannan gabaɗayansu sune suka fi kowa girman kafirci, kuma sune mafi bacewa ma gaskiya, tare da girman shirka. Allah ya kiyashe mu. Manufa dai anan ita ce: Lallai waɗannan akidu da makamantansu ana kiransu (shirka), kamar yadda ake kiransu: kafirce wa Allah mabuwayi da ɗaukaka.

Dayawa daga cikin mutane suna yi kuskure a wannan gabar; ko don saboda jahilcinsu, sai su kira: rokon mamata da neman agaji a wajensu da: Wasila,

sai kuma suyi zaton halaccin aikata hakan, Wannan kuma kuskure ne mai girma; saboda wadannan aiyukan na daga cikin manya-manyan shirka wa Allah, koda kuwa wassu jahilai ko mushirkai sun kira su da: [Wasilah]. Wannan kuma shine addinin mushirkai wadanda Allah ta'alah ya zambe su akan aikata su, ya kuma aibanta su da shi, kana kuma ya aiko manzanni ya saukar da littatafai domin a hani mutane aikata shi, a kuma tsawatar musu.

Amma "Wasilar" da aka ambata a cikin fadinsa mabuwayi da daukaka:

﴿يَتَّيْمُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ﴾ المائدة: ٣٥

To, ma'anarta shi ne: Neman kusanci zuwa ga Allah ta hanyar yi masa biyayya, Wannan kuma shi ne ma'anarta a wajen ma'abota ilimi gabaɗayansu; Sallah abu ne da ake kusantar Allah da ita; don haka ita: Wasila ce, Yin yanka don Allah shi kadai shima: Wasila ne, kamar: layya da hadaya, azumi ma wasila ne, suma sadakoki wasila ne, haka kuma zikirin Allah da karatun alkur'ani suma wasila ne, Wannan kuma shi ne ma'anar fadinsa madaukakin sarki:

﴿يَتَّيْمُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ﴾ المائدة: ٣٥

Ma'ana: **"Ya ku wadanda suka yi imani ku ji tsoron Allah, kuma ku nemi kusanci izuwa gare shi"**, [Alma'idah: 35].

Ma'ana: Ku nemi kusanci izuwa gare shi ta hanyar aikata biyayya a gare shi, haka Ibnu-kasiir da Ibnu-jariir, da Albagawiy da wassunsu su ka fada daga cikin jiga-jigan maluman tafsiri. Don haka ma'anar ita ce: Ku nemi kusanci izuwa ga Allah da yi masa da'a a ko-ina ku ka kasance, daga cikin abubuwan da Allah ya shar'anta muku na sallah da azumi da sadakoki da makamantan haka. Haka kuma fadinsa a cikin daya

ayar:

﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ﴾ [الإسراء: ٥٧]

Ma'ana: "**Wadancan sune wadanda suke yin addu'a da bauta, suna masu neman kusanci izuwa ga Ubangijinsu, wanene daga cikinsu zai fi kusantarSa, suna kuma fatan samun rahamarSa, suna tsoron azabarSa**", [Al-isra'i: 57].

Haka nan lamarin annabawa da salihan bayi ya ke kasancewa; suna neman kusantar Allah da hanyoyin da ya shar'anta, kamar jihadi da azumi da sallah da zikiri da karatun alkur'ani, da wassun haka na sauran nau'ukan wasilah.

Amma zaton wassu mutane da ke cewa ita "Wasila" ita ce: ratayuwa da matattu, da neman agajin waliyyai, wannan zaton kam kuskure ne kuma barna, Wannan kuma shi ne akidar mushirkai da Allah ya ke magana akansu a cikin fadinsa:

﴿وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شَفَعُوا عِنْدَ اللَّهِ﴾ [يونس: ١٨]

Ma'ana: "**Kuma suna bauta wa wanin Allah wadanda basa iya cutar da su, ba kuma sa iya amfanar da su, suna masu cewar: Wadannan su ne masu cetonmu a wurin Allah**", [Yunus: 18]. Sai Allah ya mayar musu da martini a cikin fadinsa:

﴿قُلْ أَتَنْتِفُونَ اللَّهَ إِنَّمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ، وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ [يونس: ١٨]

Ma'ana: "**Ka ce: Shin kuna labarta wa Allah ne abinda bai sani ba a cikin sammai ko a cikin kassai! Tsarki ya tabbata masa, kuma ya daukaka akan abinda suke hada shi da shi (shirka)**", [Yunus: 18].

HUKUNCINRATAYA DAGA (IGIYA) A WUYA KO A HANNU⁽¹⁾

Tambaya: Mai tambaya yana cewa: Menene hukuncin mutumin da ke rataya wata daga wai don ta dage masa wani bala'i, ko ta tunkude masa [dafa'iy]?

Amsa: Irin wannan mutum dole a yi masa inkari; saboda aikinsa shirka ne karama, a jinsin layoyi, Annabi kuma -sallal lahu alaihi wa sallama- yana cewa:

«مَنْ تَعَلَّقَ تَمِيمَةً فَلَا أَتَمَّ اللَّهُ لَهُ، وَمَنْ تَعَلَّقَ وَدَعَةً فَلَا وَدَعَ اللَّهُ لَهُ».

Ma'ana: "**Duk wanda ya rataya wata laya, kada Allah ya cika masa! Duk kuma wanda ya rataya wata daga, to kada Allah ya dauke masa**"⁽²⁾, A wata riwaya kuma:

«مَنْ تَعَلَّقَ تَمِيمَةً فَقَدْ أَشْرَكَ».

Ma'ana: "**Duk wanda ya rataya wata laya to hakika ya aikata shirka**"⁽³⁾. Wannan kuma shi yasa yayin da sahabi Huzaifah (رضي الله عنه) ya shiga wa wani mutum, alhalin ya rataya wani zare; sakamakon zazzabi: Sai ya yanke zaren, ya kuma muzanta aikinsa, kana ya karanta masa fadin Allah ta'alah:

﴿وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ﴾ يوسف: ١٠٦

Ma'ana: "**Yawancinsu basa yin imani da Allah face suna aikata shirka**"⁽⁴⁾, [Yusuf: 106]. Sai sahabi

⁽¹⁾ Fatawowin NURUN ALAD DARBI, (1/313), Dr. Muhammad bn Sa'ad As-shuwai'ir. Bugawar: Darul ifta'i.

⁽²⁾ Musnad na Imam Ahmad, (4/ 154), Daga hadisin Ukbah dan Amir (رضي الله عنه).

⁽³⁾ Musnad na Imam Ahmad, (4/ 156), Daga hadisin Ukbah dan Amir (رضي الله عنه).

⁽⁴⁾ Ibnu-abiy hatim ya ruwaito shi a cikin "tafsirinsa" (lamba: 1240).

Huzaifan ya bayyana masa cewa aikata haka yana daga cikin shirka, Don haka; rataya igiyoyi da layu ko daga, ko wassu kasussuwa, ko gashin kerekeci ko kashinsa ko hakoransa, Duk wadannan suna daga canfe-canfen jahiliyya, kuma suna cikin abubuwa munkarai (abun ki da kyama a mahanga ta shari'a).

Haka lamarin ya ke dangane da rataya layu; na al-kur'ani ne ko waninsa, wadanda su ke kiransu da: kariya (huruuz ko jami'aat); Dukkan wadannan basa halatta saboda kasancewar Annabi (ﷺ) ya game hukuncin hanin; bai kuma ware na al-kur'ani ko waninsa ya halatta shi ba; kuma saboda halatta rataya layar al-kur'ani zai kai wassu mutane zuwa ga aiki da layun da ba na al-kur'anin ba; Sai kofar shirka ta bude wa mutane; don haka ne Annabi (ﷺ) ya ke cewa:

«إِنَّ الرُّقَى، وَالتَّمَائِمَ، وَالتَّوَلَّهَ شِرْكٌ».

Ma'ana: **"Lallai yin tofi da abinda aka jahilci ma'anarsa, da rataya layu, da sihirin sanya soyayya ko kiyayya shirka ne"**⁽¹⁾.

Abinda ake nufi da "AR-RUKAH" a cikin hadisin shine: Yin addu'oi da rukeyyar da aka jahilci ma'anarta, wacce aka yi ta ba ta hanyar sharia'r musulunci ba.

Haka suma layu da ake rataya su a yara, ko ga mata, ko ga masu ciyon aljanu, dukkan wadannan abun kyama ne, daga cikin aiyukan jahiliyya.

Shi kuma "AT-TIWALAH": Ita ce: karkatar da

⁽¹⁾ Imam Ahmad ya ruwaito shi (Musnad: 1/381), da Abu-dawud (Sunan, lamba: 3883), da Ibnu-maajah (Sunan: lamba: 3530), daga hadisin Zainab -matar Abdullahi dan Mas'ud- رضي الله عنها.

zuciyar masoya (AS-SARFU), da kulla soyayya tsakanin makiya guda biyu (AL-ADFU) ta hanyar sihiri. Kuma Annabi (ﷺ) ya kirga shi daga cikin "sihiri" saboda mai yinsa yana neman taimakon shedanu akansa, wannan kuma saboda kasancewar mai sihiri namiji ko mace su kan samu abinda su ke so ne kawai ta hanyar bauta da su ke yi ga shedanu da aljanu, da kuma neman kusantarsu ta hanyar aikata abubuwan da suke yardar da su.

Su kuma "DAGOGI DA IGIYOYI": Suna da dangantaka da layu, Don haka: duk mutumin da ya rataya wata igiya a hannunsa, ko kuma a wuyansa, yana mai riya cewa hakan yana daga dalilan samun waraka, to yin hakan yana cikin abubuwan kyama a addini, kuma wajibi ne a yanke su.

HUKUNCIN YIN "SIHIRI" DANA MASU YINSA, DA KUMA YADDA AKE YIN MAGANI GA MUTUMIN DA AKA YI MASA SIHIRI⁽¹⁾

Tambaya:A wannan zamanin aikata sihiri da zuwa wajen masu sihiri [bokaye] ya yawaita, Menene hukuncin aikata hakan? Menene kuma hanya ta halal da ake magani ga mutumin da aka yi sihiri a gare shi?

Amsa:Yin sihiri yana daga cikin manya-manyan zunubai [alkaba'ira] da suke dulmuyar da mutum cikin wuta, hasalima yana daga cikin abubuwan da suke warware wa mutum musuluncinSa, kamar yadda Allah mabuwayi da daukaka ya ke fada a cikin littafinsa mai karamci:

﴿وَاتَّبِعُوا مَا تَنَلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَنَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَنُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَائِكِينَ بِإِذْنِ هَرُوتَ وَمُرُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ وَلَيْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾^(١٠٢) وَلَوْ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا وَآتَقَوْا لَمَثُوبَةً مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿البقرة: ١٠٢ - ١٠٣

Ma'ana: "Kuma sai suka bi abinda shedanu su ke karantawa a zamanin mulkin annabi Sulaimanu, kuma annabi Sulaimanu bai kafirta ba, sai dai su shedanu sune suka kafirta; suna koya wa mutane sihiri, da kuma abin da aka saukar ga Mala'iku guda biyu a Babila; Haruta da Maruta, kuma basa ilmantar da wani mutum face sun

⁽¹⁾ MAJMU'U FATAWA WA MAKAAALAT MUTANAWWI'AH, Na Ibnu-baaz, (7/77-83).

ce: Lallai mufa jarrabawa ne; kada ka kafirta, Suna koya daga wurinsu su biyu; abubuwan da su ke farrake tsakanin miji da matarsa da su, kuma su basu isa su cutar da wani da sihiri ba sai da izinin Allah. kuma suna koyan abin da ya ke cutar da su; baya amfanarsu. Kuma hakika sun sani cewa wanda ya saye shi bashi da wani rabo a lahira, kuma tir da abin da su ka sayi kayukansu da shi, da sun kasance suna sani * Kuma da za su yi imani su kuma yi takawa to da sakayya daga wajen Allah ya fiye musu alheri, da sun kasance suna sani", [Bakara: 102-103].

Sai Allah a cikin wadannan ayoyin guda biyu ya bada labarin cewa shedanu sune su ke ilmantar mutane aikata sihiri suke kuma koya musu shi, kuma lallai sun kafirce saboda aikata hakan.

Ya kuma bayyana cewa su wadannan mala'ikun nan guda biyu (da Allah ya tayar a wancan lokacin a kuma wancan garin don jarraba mutane) basa koya wa kowa sihiri face sun bashi labarin cewa abinda su ke koyar da shi kafirci ne, kuma lallai su an turo su ne a matsayin jarabawa (a wancan zamanin).

Kuma Allah (سبحانه وتعالى) ya bada labarin cewa lallai masu koyan sihiri abin sani kawai suna koyan abin da yake cutar da su ne; ba wanda zai amfanar da su ba, kuma lallai su basu da wani rabo a wajen Allah a lahira, ma'ana kenan: basu da wani kaso ko rabo na alheri a gobe kiyama.

Haka kuma Allah ta'alah ya bayyana cewa lallai masu sihiri suna raba tsakanin mutum da matarsa da aikinsu na sihiri, da kuma cewa su basu isa su cutar da wani mutum ba face da izinin Allah. Abin da ake nufi da "izinin Allah" kuma shi ne izininsa na kaddara, ba na umurni ba; saboda dukkan abubuwan da su ke aukuwa a duniya su kan kasance ne da izinin Allah

na kaddara; sakamakon babu wani abu da ya isa ya auku in Allah bai kaddara shi ya kuma nufi faruwarsa ba.

Sa'annan sai Allah ta'alah ya bayyana cewa shi sihiri kishiyan imani da takawa ne.

Da wadannan ne kuma ake fahimtar cewa lallai shi sihiri kafirci ne sannan kuma bata, kana kuma fita tare da yin ridda daga addinin musulunci; idan har mai aikata shi din ya kasance yana da'awar musulunci.

Ya zo a cikin littafin sahihul Bukhariy da kuma na Muslim daga Abu-hurairah (رضي الله عنه) daga Annabi (ﷺ) lallai shi ya ce:

«اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا هُنَّ؟ قَالَ: الشِّرْكُ بِاللَّهِ، وَالسَّحَرُ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، وَأَكْلُ الرِّبَا، وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الرَّحْفِ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ».

Ma'ana: **"Ku nisanci abubuwa guda bakwai masu dulmuyarwa, Sai aka ce: Ya ma'aikin Allah, menene su? Sai ya ce: Yin shirka wa Allah, da sihiri, da kashe rai wacce Allah ya haramta kashe ta, face da hakki, da cin dukiyyar maraya, da karbar riba, da guduwa a ranar yaki, da kuma yin kazafi wa kamammun mata, mumina, wadanda su ka gafala ga tunanin zina"**⁽¹⁾.

Sai Annabi (ﷺ) ya bayyana mana a cikin wannan hadisin ingantacce cewa: Lallai shirka da sihiri suna cikin abubuwan nan guda bakwai masu halakarwa, kuma shirka ita ce mafi girmansu, saboda kasancewarta mafi girman zunubi, shi kuma sihiri yana daga cikin dangin shirka; wannan yasa Annabi (ﷺ) ya gwama ambatonsa da shirka; saboda su masu

⁽¹⁾ Bukhariy ne ya ruwaito shi, (lamba: 2766), da Muslim (lamba: 89).

yin sihiri basa iya aiwatar da shi sai da yin bauta wa shaidanu, da kusantarsu da abubuwan da su ke so; kamar ta hanyar roko [addu'a] da yanka da bakance da neman taimako da makamantan haka.

Imam An-nasa'iy (رحمه الله) ya ruwaito daga Abu-hurairah (رضي الله عنه) daga Annabi (ﷺ) lallai yace:

«مَنْ عَقَدَ عُقْدَةً ثُمَّ نَفَثَ فِيهَا فَقَدْ سَحَرَ، وَمَنْ سَحَرَ فَقَدْ أَشْرَكَ، وَمَنْ تَعَلَّقَ شَيْئًا وَكُلَّ

إِلَيْهِ».

Ma'ana: "**Duk wanda ya kulla wani kulli, sa'annan ya yi tofi a cikinsa to hakika ya yi sihiri, wanda kuma ya aikata sihiri to hakika ya aikata shirka, duk kuma wanda ya rataya wani abu to za a jibinta shi izuwa gare shi**"⁽¹⁾.

Wannan kuma yana fassara faɗiɗin Allah ta'alah a cikin "suratul falak":

﴿وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ﴾ الفلق: ٤

Ma'ana: "**Kuma ina neman tsarin Allah daga sharrin masu tofi a cikin kulle-kulle**", [Falak: 4].

Maluman tafsiri su ka ce: [An-naffasaatu] su ne masu sihiri da su ke kulla kulle-kulle, sai su yi tofin kalmomi na shirka a cikinsu, suna masu kusantar shedanu da aikata haka don su zartar musu da muradansu na cutar da mutane da zaluntarsu⁽²⁾.

Kuma maluma sun yi sabani kan hukuncin mai sihiri cewa shin za a nemi ya tuba, kuma za a karbi tubar tasa, ko kuma za a yi masa hukuncin kisa a kowani irin hali ba za a nemi ya tuba ba, matukar dai ya tabbata shi mai sihirin ne?

⁽¹⁾ Nasa'iy a cikin (Sunan: 4079).

⁽²⁾ A duba/ Tafsirin Ibnu-jarir (24/704) wajen surar FALAK, da tafsirin Ibnu-kasiir (8/526), da tafsirin Bagawiy (8/596).

Zance na biyun shi ne daidai; saboda wanzuwar mai sihiri a duniya abu ne da ke cutar da al'umma musulma gabadaya, kuma mafi rinjayen lamari gare shi [mai tsafi] shine rashin gaskiya cikin tubarsa, kuma saboda wanzuwarsu a cikin musulmi hatsari ne mai girma a gare su. Waɗanda su ke da irin wannan ra'ayin sun kafa hujja da dalilai kamar haka:

Na farko: Umar ɗan Alkhaddab (رضي الله عنه) ya yi umurni cewa a kashe masu sihiri, bai nemi a nemi tubansu ba, alhalin kuma shine mutum na biyu daga cikin halifofin Manzon Allah (ﷺ) shiryayyu waɗanda ya yi umrni da cewa abi sunnoninsu⁽¹⁾.

Dalili na biyu kuma shi ne abinda Imam At-tirmiziy (رحمه الله) ya ruwaito daga: Jundub ɗan Abdullahi Albajaliy, ko kuma daga Jundub Al-khair, "marfu'i" zuwa ga Manzon Allah da kuma "maukufi" akan wannan sahabi cewa:

«حَدُّ السَّاحِرِ ضَرْبُهُ بِالسَّيْفِ».

Ma'ana: **"Haddin da za a tsayar akan mai sihiri shi ne a sare shi da tokobi"**.

Wassu daga cikin maruwaitan hadisin sun wasalce shi kamar haka:

«حَدُّ السَّاحِرِ ضَرْبُهُ بِالسَّيْفِ».

Tare da cewa ingantaccen lamari a wajen maluma shi ne; Wannan hadisin ya tsaya ne a kan wannan sahabi;

⁽¹⁾ Umurni ya zo akan haka a cikin hadisin Irbadh ɗan Sariyah, a cikin faɗinsa (saw):

«عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمُهْدِيِّينَ».

Ma'ana: **"Ina umurtarku da riko da sunnata, da kuma sunnar khalifofi shiryayyu masu shiryarwa"**. Malamai biyar na hadisi suka ruwaito shi (Ahmad, 4/ 126, da Abu-dawud, 4607, da Tirmiziy, 2676), Tirmiziy ya kuma ce: hadisi ne mai kyau ingantacce (hasan sahih).

Jundub⁽¹⁾ [irin wannan kuma ana kiransa: maukufi].

Na uku: Kuma ya inganta daga Hafsah uwar muminai [Allah ya yarda da ita] lallai ita ta yi umurnin a kashe wata baiwarta da ta yi mata sihiri, sai aka kashe ta ba tare da an nemi ta tuba ba.

Imam Ahmad ya ce: Hakan ya tabbata –yana nufin hukuncin kashe mai yin sihiri- daga mutane uku daga cikin sahabban Annabi (ﷺ); Wato yana nufin: Umar, da Jundub, da Hafsah [Allah ya kara yardarsa a gare su].

Don haka; daga abun da mu ka ambata za a san cewa baya halatta a je wajen masu sihiri, haka kuma haramun ne a tambaye su kan wani abu, balle a gaskata su, kamar yadda baya halatta a je wurin masu yin duba, ko bokaye. Kuma lallai wajibi a nan shi ne a kashe mai aikata sihiri a duk lokacin da hakan ya tabbata [cewa yana aikatawa], ta hanyar iƙirarinsa ko kuma shaidu, ba tare da an nemi ya tuba ba.

AMMA DANGANE DA MAGANI DON WARKAR DA CUTAR SIHIRI: To ana yinsa ne da addu'oi na shari'a, da kuma maganunnuka masu amfani na halal.

Yana kuma daga cikin mafi amfanin magani: Yin magani ga mai sihiri ta hanyar karanta masa "Fatihah" tare da tofi, da kuma "ayatul kursiyyu", da ayoyin sihiri da su ke cikin "suratul a'araaf" da "yunus" da "daha", da kuma karanta masa:

﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾

Da

﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾

Da

﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾

⁽¹⁾ Tirmiziy ya faɗi hakan bayan ya ambato hadisin (a cikin littafin: haddi, babin da yake bayani akan haddin mai sihiri, lamba: 1460).

Kuma "mustahabbi ne" ayi ta maimaita wadannan "surorin" guda uku har sau uku. Tare kuma da yin addu'ar nan shahararriya ingantacciya; wacce annabi (ﷺ) ya ke addu'a da ita don neman waraka ga majinyata, Wacce kuma ita ce:

«اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ، أَذْهِبِ الْبَاسَ، اشْفِهِ وَأَتِ الشَّافِي، لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ، شِفَاءٌ لَا يُغَادِرُ سَقَمًا».

ALLAHUMMA RABBA AN-NAASI, AZHIBIL BA'ASA, ISHFIHI WA ANTA ASH-SHAFIY LA SHIFA'A ILLA SHIFA'UKA, SHIFA'AN LA YUGADIRU SAKAMAH.

Ma'ana: **"Ya Allah! Ubangijin mutane, ka tafiyar da matsala; ka bada lafiya; domin kai ne mai bada lafiya, ka bada warakar da bata rage wata cuta"**⁽¹⁾, Zai yi ta maimaita hakan har sau uku.

Sannan zai yi addu'a da abinda mala'ika Jibrilu ya yi addu'ar ruk-yah ga Annabi (ﷺ) shi ne ya ce:

«قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ، مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ، مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ وَعَيْنٍ حَاسِدٍ، اللَّهُ يَشْفِيكَ، بِسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ».

BISMILLAHI ARKIYKA, MIN KULLI SHAI'IN YU'UZIYKA, MIN SHARRI KULLI NAFSIN WA AININ HASIDIN, ALLAHU YASHFIYKA, BISMILLAHI ARKIYKA.

Ma'ana: **"Da sunan Allah nake yi maka rukiyyah, daga dukkan abun da ya ke cutar da kai, daga kuma sharrin kowace rai, da kanbun baka na mai hassada, Allah ya warkar da kai, Da sunan Allah na ke yi maka magani"**⁽²⁾. Zai maimaita fadin hakan har sau uku, Wannan kuma yana daga cikin mafi amfanin addu'oi.

⁽¹⁾ Bukhariy ne ya ruwaito shi, (lamba: 5743), da Muslim (lamba: 2191) daga hadisin A'ishah (رضي الله عنها), kamar yadda Bukhariy ya sake ruwaito shi daga hadisin: Anas (رضي الله عنه - lamba: 5742).

⁽²⁾ Muslim ne ya ruwaito shi, (lamba: 2186), daga hadisin: Abu-sa'id alkhudriy (رضي الله عنه).

Yana kuma daga cikin maganin: A lalata duk abinda ake zaton an yi sihirin a cikinsa, kamar gashin dabbobi ko zare da aka kukkulla su, ko makamantan haka, na daga abubuwan da ake zaton cewa su ne sababin sihirin.

Wancan zai kasance, Tare da bada kula ta musamman daga wajen shi mutumin da aka yi masa sihirin; kan neman tsarin Allah da fadin dangogin addu'oin neman tsari na shari'a, kamar:

«أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ».

A'UZU BI KALIMATILLAH AT-TAMMATI MIN SHARRI MA KHALAKA.

Ma'ana: **"Ina neman tsari da kalmomin Allah cikakku daga sharrin abinda ya halitta"**⁽¹⁾. Zai karantata sau uku, safiya da maraice. Tare da kuma karanta "surorin nan guda uku" da su ka gabata, da karanta "ayatul kursiyyu" bayan salloli, da kuma lokacin yin barci.

Kuma "mustahabbi" ne a safiya da maraice ya riƙa karanta wannan:

«بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ»
ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.

BISMILLAH ALLAZIY LA YA DURRU MA'A ISMIHI SHAI'UN FIL ARDHI WALA FIS SAMA'I, WA HUWA AS-SAMIY'UL ALIM.

Ma'ana: **"Da sunan Allah wanda babu wani abu a cikin kassai ko sammai da yake cutarwa idan an kira sunanSa, kuma shi Mai ji ne Masani"**⁽²⁾, Zai

⁽¹⁾ Muslim ne ya ruwaito shi, (lamba: 2708), daga hadisin: Khaulah bint al-hakiim as-sulamiyyah (رضي الله عنها).

⁽²⁾ Abu-dawud ya ruwaito shi, daga hadisin Usman dan Affan (رضي الله عنه), (lamba: 5088), da Tirmiziy (lamba: 3388), ya ce: hadisi ne mai kyau

karanta wannan addu'a har sau uku.

Zai aikata haka, Saboda tabbatan abubuwan da suka gabata daga Annabi (ﷺ).

Zai kuma aikata hakan, yana mai kyautata zatonsa ga Allah, da yin imani cewa shi Allah shine shi kadai ya ke kaddarta kowace kaddara, ya kuma sabbaba dukkan sababi, kuma shi ya ke warkar da majinyaci – idan ya yi nufin haka-, Yayin da su kuma addu'oin neman tsari da maganunnuka sababi ne na samun waraka, amma mai warkarwar shine Allah ta'alah shi kadai, don haka; dole ne mutum ya dogara ga Allah shi kadai wajen neman warakar, ba ga su waɗannan sabbuban ba; akan haka sai ya kudurta cewa su magani sababi ne; waɗanda idan Allah ta'alah ya so sai ya amfanar da bayinsa da su, in kuma ya so sai ya kwace amfanin da suke yi; saboda abinda ya ke da shi na hikimomi da su ka kai makura a cikin kowani abu, kuma shi Allah mai iko ne akan komai, masani ne kuma ga komai, babu wanda yake hana abinda Allah ya bayar, babu kuma mai bayar da abinda ya hana, haka kuma babu mai mayar da abinda Allah ta'alah ya hukunta, mulki duka nasa ne, godiya itama tasa ce, kuma shi mai iko ne akan komai.

Dacewa kuma daga wajen Allah ta'alah ake samu.

HUKUNCIN SHAFa KATANGUN KA'ABAH DA RIGARTA⁽¹⁾

Tambaya: Menene hukuncin shasshafa katangun dakin ka'abah, da rigarta, da "makamulbrahima" da "Hijrulsma'ila"?

Amsa: Lallai aikata hakan bidi'a ne da bata halatta; saboda Annabi (ﷺ) bai aikata hakan ba, hasalima an samu yana cewa:

«مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ».

Ma'ana: **"Duk wanda ya yi wani aikin da babu umurninmu akansa to an mayar masa"**⁽²⁾.

Kuma Manzon Allah (ﷻ) har ila yau ya sake cewa:

«مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ».

Ma'ana: **"Wanda ya kirkiro wani abinda babu shi a cikin wannan addinin namu to an mayar masa"**⁽³⁾.

Ya kuma sake cewa:

«وَأَيُّكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ مُحَدَّثَةٍ بِدْعَةٍ، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ».

Ma'ana: **"Ahir dīnku da aikata kirkirarrun lamura; saboda kowani kirkirarre bidi'a ne, kowace bidi'a kuma bata ce"**⁽⁴⁾.

Kuma idan mai shafar katanga ko rigar ka'abah ya kudurta -da shafar tasa- cewa: zai samu wata

⁽¹⁾ FATAWA NURUN ALAD DARB, (halka ta: 518), Littafin: Nurun alad darb, haɗawar: As-shuwa'ir.

⁽²⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, hadisi "mu'allak" (tsakanin hadisi mai lamba: 6917, da kuma mai lamba: 6918), da Muslim (lamba: 1718) daga hadisin A'ishah (رضي الله عنها).

⁽³⁾ Bukhariy ne ya ruwaito shi, (lamba: 2550), da Muslim (lamba: 1718) daga hadisin A'ishah (رضي الله عنها).

⁽⁴⁾ Abu-dawud ne ya ruwaito shi, (lamba: 4607), da Tirmiziy (lamba: 2676) daga hadisin Irbadh dan Sariyah (رحمته الله), ya kuma ce: hadisi ne mai kyau ingantacce, (hasan sahih).

albarka daga asalin rigar ko daga ita katangar to wannan babbar shirka ce, amma idan ya yi zaton cewa ita rigar ko katangun suna da wata albarka, ko ya yi zaton cewa Allah ta'alah ya shar'anta haka, don haka shafar wadannan katangun ko rigar shari'a ce, to yin hakan duka bidi'a ne. Yayin da idan ya aikata su yana neman albarka daga wajensu to wannan kam shirka ne babba. Allah ya kare mu.

Abun sani shari'a ta shar'anta sumbantar "Hajarul-aswad", wannan kuma na hukunta ya taba shi da hannu kana ya sumbance shi, Sumbantarsa; wannan sunnah ne da Manzon Allah ﷺ ya aikata shi. Haka shima "Ar-ruknul yamaniy" mutum zai taba shi da hannunsa. Yana mai cewa: Bismillahi, wallaahu Akbar. Kuma ba zai sumbaci "ruknul yamaniy" ba. Kuma yayin da Umar dan Alkhaddab ﷺ ya sunbanci wannan dutse cewa ya yi:

«إِنِّي أَغْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ لَا تَضُرُّ وَلَا تَنْفَعُ، وَلَوْ لَا أَنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْبَلُكَ مَا قَبَّلْتُكَ».

Ma'ana: **"Lallai ni na san kai dutse ne baka cutarwa, kuma baka amfanarwa, ba don naga Manzon Allah ﷺ yana sumbantarka ba to da ban sumbance ka ba"**⁽¹⁾.

Don haka; mu (musulmai, mabiya sunnah) muna sumbantarsa ne a matsayin koyi da Manzon Allah ﷺ, kamar yadda kuma bama neman wata albarka daga dutsen, kawai dai mu kan sunbance shi ne a matsayin koyi da Annabi ﷺ da kuma riko da abinda ya zo da shi, da aiki da sunnarSa, saboda fadinsa ﷺ:

«خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكُكُمْ».

⁽¹⁾ Bukhariy ne ya ruwaito shi, (lamba: 1520), da Muslim (lamba: 1270).

Ma'ana: **"Ku koyi aikin hajjinku daga gare ni"**⁽¹⁾.

Har ila yau Annabi (ﷺ) ya kuma sake cewa:

«صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي».

Ma'ana: **"Ku yi sallah kamar yadda kuka ganni na ke yin sallah"**⁽²⁾.

Don haka; zamu yi sallah kamar yadda annabi (ﷺ) ya yi sallah, zamu yi hajji kamar yadda ya yi hajji, kuma ba za mu shasshafi "makami Ibrahim" ko katangu ko tagogi ba, haka kuma baza mu shafi rigar ka'abah ba; saboda dukkan wadannan basu da wani asali a shari'a, kuma dukkansu bidi'a ne.

Amma wurin da ake kiransa "Al-multazam"; mahajjaci (ko mai dawafi) ya tsaya a wurinsa aikata hakan ibada ne; wato yana mai fiskanta tare da nufan "multazam" wanda ke tsakanin dungun dakin ka'abah da kofar shiga cikinta, yin haka bauta ne wa Allah, ba wai neman abu ne daga wurin ginin ka'abah, ko tabarruki da ita ba, A'a! kaskantar da kai ne ga Allah a wajen kofar dakinsa (ka'abah).

Haka kuma lamarin ya ke a dangane da dakin ka'abah; idan mutum ya yi dawafin bangarorinta ta cikinta, ya kuma yi kabbarorinsa ta bangarorinta, ko ya rungume ta; ta hanyar sanya kirjinsa da hannayensa akanta, da yin addu'oi, kamar yadda annabi (ﷺ) ya aikata hakan a lokacin da ya shiga cikinta, idan da mutum shima zai aikata hakan to babu laifi a gare shi. Wannan kuma duk ya shiga cikin bauta wa Allah, da neman karin kusanci izuwa gare shi (سبحانه وتعالى).

⁽¹⁾ Muslim ne ya ruwaito shi, (lamba: 1297).

⁽²⁾ Bukhariy ne ya ruwaito shi daga hadisin Malik dan Alhuwairis (رحمهما), (lamba: 605).

SIFFAR ALWALA⁽¹⁾

Samar da alwala sharaɗi ne na ingancin sallah; wanda babu makawa sai an yi ta, Allah mabuwayi da daukaka yana cewa:

﴿يَأْتِيهَا الذِّبَّاءُ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى

الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ المائدة: ٦

Ma'ana: "**Ya ku wadanda su ka yi imani idan za ku tashi zuwa ga sallah sai ku wanke fiskokinku da hannayenku zuwa guiwowi, kuma ku shafi kayukanku, kana ku wanke kafofinku zuwa ga idon sawu**", [Ma'idah: 6]. Haka Allah ta'alah ya umurci muminaɗi a cikin wannan ayar. Kuma Manzon Allah (ﷻ) ya ce:

«لَا تُقْبَلُ صَلَاةٌ بِغَيْرِ طَهُورٍ».

Ma'ana: "**Ba a karɓar sallar da aka yi ba tare da tsarki ba**"⁽²⁾. Har ila yau Manzon Allah (ﷻ) ya sake cewa:

«لَا يَقْبَلُ اللَّهُ صَلَاةَ أَحَدِكُمْ إِذَا أَحْدَثَ حَتَّى يَتَوَضَّأَ».

Ma'ana: "**Allah baya karɓar sallar dayanku; idan ya yi hadasi har sai ya yi alwala**"⁽³⁾.

Don haka, babu makawa sai an yi alwala.

Shi kuma alwala, a farko akan gabatar da aiwatar da yin tsarki gabaninsa; matuƙar dai mutum ya yi kashi ko fitsari gabanin haka; Sai ya yi tsarkin ruwa [istinja'i] saboda fitan kashi ko fitsari, ko kuma ya yi [istijmari] da bulo ko da duwatsu ko kuma da magogin dauda [mindil] mai kurzunu-kurzuni, kuma

⁽¹⁾ MAJMU'U FATAWA IBN BAAZ, (11/ 21-24).

⁽²⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 224).

⁽³⁾ Bukhariy ne ya ruwaito shi, (lamba: 135), da Muslim (lamba: 225) daga hadisin Abu-hurairah (رضي الله عنه).

masu tsarki, don ya tafiyar da abin da ya fita daga gare shi, zai aikata hakan har sau uku, don ya samu ya tsaftace wannan mafitan daga guntu ko alamun fitsari da wannan kashin. Kuma yin tsarki da ruwa [istinja'i] shi ne yafi falala [akan istijmari]. Idan kuma da zai haɗa tsakaninsu; ta fiskar ya fara da na dutse sa'annan ya yi na ruwa to hakan yafi kamala ya kuma fi burgewa.

Sa'annan sai ya yi alwalarsa ta shari'a, yana mai fara alwalar da:

- 1- Yin bismillah; ya ce: Bismillahi, a lokacin fara alwalarsa.

Wannan shi ne abun da aka shar'anta. Wassu maluman kuma sun ce faɗin **bismillar** wajibi ne, a farkon fara alwalarsa.

- 2- Sa'annan sai ya wanke hannayensa sau uku, yin haka kuma shi ne abin da yafi falala.

- 3- Sa'annan sai ya kurkuri bakinsa, ya kuma shaka ruwa a hanci, sau uku, da kamfata guda uku.

- 4- Sa'annan sai ya wanke fiskarsa sau uku; wato daga matsirar gashi ta sama, zuwa habarsa ta kasa, faɗinsa kuma zuwa kunnuwa guda biyu. Wannan shi ne wanke fiska.

- 5- Sa'annan sai ya wanke hannayensa guda biyu, daga kan 'yan yatsunsa har zuwa guiwowin hannu, shi

kuma guiwar hannu na farawa daga kan gabar zira'i, kasa da damtse, kuma suma guiwowin hannayen guda biyu za a wanke su, Zai fara wanke hannun dama, sa'annan sai hannun hagu. Namiji ne ko mace.

- 6-** Sa'annan bayan haka, sai mai yin alwala ya shafi kansa da kunnuwansa guda biyu; Namiji ne ko mace.

- 7-** Sa'annan bayan haka, sai ya wanke kafarsa ta dama sau uku, tare da idanun kafarsa guda biyu.

Sa'annan sai ya wanke ta hagu, sau uku, tare da idanun sawu. Zai fara haka har sai ya shiga wa kwabrinsa. Kuma suma idanun sawun guda biyu suna cikin wuraren da ake wankewa.

Sunna ita ce yi sau uku-uku wajen kurkuran baki, da shaƙa ruwa a hanci, da fiska, da hannaye guda biyu, da kafofi guda biyu. Amma dangane da "kai" to shi kam shafa ɗaya ne, tare da kunnuwansa guda biyu. Wannan shi ne sunnah.

Idan da mai alwala zai wanke fiskarsa saudaya; saidai kuma ya game shi da ruwa, haka kuma ya

game hannayensa guda biyu da ruwa, sau daddaya, haka kafofinsa guda biyu; ya zamto ya game su da ruwa, sau daddaya, ko sau bibbiyu, hakan ya isar masa. Saidai kuma mafificin lamari shine yin hakan sau uku-uku. Kuma lallai ya tabbata cewa Annabi (ﷺ) ya yi alwala sau daddaya, ya kuma yi sau bibbiyu, ya yi kuma sau uku-uku. Kuma ya tabbata cewa a wassu lokutan ya wanke wassu gabban sau uku, wassu kuma sau biyu. Don haka; lamarin yana da sauƙi, walhamdu lillah. Kuma wajibin shi ne a wanke kowace gaba sau ɗaya; yana mai game ta da ruwa; ya game fiskarsa da ruwa tare da kurkuran baki da shaka ruwa a hanci, ya kuma game hannunsa na dama da ruwa, har ya wanke guiwar hannu, haka hannun hagu shima zai game shi da ruwa, haka kuma zai shafi kansa da kunnuwansa guda biyu; yana mai game kansa da shafa, Sa'annan sai kafofi guda biyu; wanda zai wanke ta damarsa sau ɗaya, yana mai game ta da ruwa, itama kafar hagu hakanan zai game ta da ruwa, tare da idanun kafa guda biyu. Yin wannan shi ne wajibi, idan da mai yin alwala zai maimaita alwalar sau biyu to yin hakan yafi falala, in kuma ya kara har ya zama sau uku, to hakan shine yafi falala. Kuma da haka alwala ta ke karewa.

Sa'annan yace:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ،
اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ، وَاجْعَلْ—نِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ.

ASH'HADU AN LA ILAHA ILLAL LAHU WAHDAHU
LA SHARIKA LAHU, WA ASH'HADU ANNA MUHAMMADAN
ABDUHU WA RASULUHU, ALLAHUMMA IJ'ALNIY MINAT
TAWWABINA, WAJ'ALNIY MINAL MUTADAHHIRA.

Haka nan Annabi (ﷺ) ya ilmantar da sahabbansa (رضي الله عنه).

Kuma lallai ya inganta daga gare shi; cewa:
«مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ يَتَوَضَّأُ فَيَسْبِغُ الوُضوءَ ثُمَّ يَقُولُ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ إِلَّا فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَةِ يَدْخُلُ مِنْ أَيِّهَا شَاءَ».

Ma'ana: "**Babu wani daga cikinku da zai yi alwala sa'annan sai ya kyautata alwalar, sannan ya ce: Ash'hadu an la ilaha illal lahu, wa anna Muhammadan abduhu wa rasuluhu, face an bude masa kofofin aljannah guda takwas; don ya shiga ta wanda ya ga dama daga cikinsu**"⁽¹⁾. Muslim ne ya ruwaito shi a cikin littafinsa [sahihi], Imam At-tirmiziyi ya zo da wannan karin a cikin hadisin bayan abin da ya gabata da isnadi mai kyau [hasan]:

«اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ، وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ».

ALLAHUMMA IJ'ALNIY MINAT TAWWABINA, WAJ IJ'ALNIY MINAL MUTADAHHIRINA.

Ma'ana: "**Ya Allah ka sanya ni daga cikin masu yawan tuba, ka sanya ni daga cikin masu neman tsarkaka**"⁽²⁾.

Wannan zikirin ana fadinsa ne bayan kammala alwala; namiji zai fade shi, mace ita ma za ta fade shi, a wajen bandaki [ba a ciki ba].

Da haka aka san alwala ta shari'a. Kuma ita alwala ita ce mabudin sallah; saboda fadin Annabi ﷺ:
«مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الوُضوءُ، وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ، وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ».

Ma'ana: "**Mabudin sallah shi ne alwala, shiga cikinta kuma ya kan kasance da yin kabbara, ficewa daga gare ta kuma da yin sallama**"⁽³⁾.

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 234) daga hadisin Ukbahdan Amir daga Umar dan Al-khaddab.

⁽²⁾ Tirmiziyi ya ruwaito shi, (lamba: 55) daga hadisin Umar (رضي الله عنه).

⁽³⁾ Tirmiziyi ya ruwaito shi, (lamba: 3) daga hadisin Aliyu (رضي الله عنه).

ABINDA AKA SHAR'ANTA NA ZIKIRI DA ADDU'OI A LOKACIN KIRAN SALLAH DA BAYANSA⁽¹⁾

Daga Abu-sa'id (رضي الله عنه) ya ce: Manzon Allah (ﷻ) ya ce:
«إِذَا سَمِعْتُمُ النَّدَاءَ، فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَدِّنُ».

Ma'ana: "Idan ku ka ji kiran salah to sai ku fadi kwatankwacin abin da mai kiran sallan ya ke fada"⁽²⁾. Bukhariy da Muslim su ka ruwaito shi.

Daga Jabir dan Abdullahi (رضي الله عنه) lallai Manzon Allah (ﷻ) ya ce:

«مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النَّدَاءَ: اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ، وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ، آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتُهُ، إِلَّا حَلَّتْ لَهُ الشَّفَاعَةُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

Ma'ana: "Duk mutumin da ya fada -a lokacin da ya ji kiran salah:- ALLAHUMMA RABBA HAZIHID DA'AWATTI TAMAH, WAS-SALATIL KA'IMAH, ATI MUHAMMADDANIL WASILATA WAL FADILATA, WAB'AS'HU MAKAMAN MAHMUDAN ALLAZIY WA'ADTAHU, Cetona ya tabbata a gare shi ranar kiyamah"⁽³⁾.

Bukhariy ne ya ruwaito shi. Albaiha'kiy ya kawo kari a karshensa da isnadi mai kyau (hasan):

«إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ».

"INNAKA LA TUKHLIFUL MIY'AAD".

Daga Sa'ad dan Abiy-wakkas (رضي الله عنه) daga Manzon Allah (ﷻ) ya ce:

«مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ الْمُؤَدِّنُ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، غُفِرَ لَهُ ذَنْبُهُ».

⁽¹⁾ MAJMU'I FATAWA WA MAKALAAT MUTANAWWI'AH, (26/ 47).

⁽²⁾ Bukhariy ne ya ruwaito shi, (lamba: 611), da Muslim (lamba: 383).

⁽³⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 614).

Ma'ana: "Duk wanda ya fada a yayin da ya ke jin mai kiran sallah: **ASH'HADU AN LA ILAHA ILLAL LAHU; WAHDAHU LA SHARIKA LAHU, WA ANNA MUHAMMADAN ABUDHU WARASULUHU, RADIYTU BIL LAHI RABBAN, WABI MUHAMMADIN RASULAN, WA BIL ISLAMI DIYNAN, To an gafarta masa zunubansa**"⁽¹⁾. Muslim ne ya ruwaito shi.

Daga Umar dan Al-khaddab (رضي الله عنه) ya ce: Manzon Allah (ﷻ) ya ce:

«إِذَا قَالَ الْمُؤَدِّنُ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، فَقَالَ أَحَدُكُمُ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، ثُمَّ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِنْ قَلْبِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ».

Ma'ana: "Idan mai kiran sallah ya ce: **ALLAHU AKBAR ALLAHU AKBAR**, Sai dayanku ya ce: **ALLAHU AKBAR ALLAHU AKBAR**, Sa'annan ya ce: **ASH'HADU AN LA ILAHA ILLAL LAHU**, Ya ce: **ASH'HADU AN LA ILAHA ILLAL LAHU**, Sa'annan ya ce: **ASH'HADU ANNA MUHAMMADAN RASULUL LAHI**, Ya ce: **ASH'HADU ANNA MUHAMMADAN RASULUL LAHI**, Sa'annan ya ce: **HAYYA ALAS SALAH**, Ya ce: **LA HAULA WALA KUWWATA ILLA BIL LAHI**, Sa'annan ya ce: **HAYYA ALAL FALAH**, Sai ya ce: **LA HAULA WALA KUWWATA ILLA BIL LAHI**, Sa'annan ya ce: **ALLAHU AKBAR ALLAHU AKBAR**,

⁽¹⁾BaihaKiy a cikin "Sunanul kubrah" ya ruwaito shi, (1/ 410, lamba: 1790).

Ya ce: ALLAHU AKBAR ALLAHU AKBAR, Sa'annan sai ya ce: LA ILAHA ILLAL LAHU, Ya ce: LA ILAHA ILLAL LAHU, Ya fadī hakan daga zuciyarsa, To ya shiga aljannah⁽¹⁾. Muslim ne ya ruwaito shi.

Daga Abdullahi **ḍan** Amru bn Al-aas (رضي الله عنه) lallai shi ya ji Manzon Allah (ﷻ) yana cewa:

«إِذَا سَمِعْتُمُ الْمُؤَذِّنَ، فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ ثُمَّ صَلُّوا عَلَيَّ، فَإِنَّهُ مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا، ثُمَّ سَلُوا اللَّهَ لِي الْوَسِيلَةَ، فَإِنَّهَا مَنْزِلَةٌ فِي الْجَنَّةِ، لَا تَنْبَغِي إِلَّا لِعَبْدٍ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ، وَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ، فَمَنْ سَأَلَ لِي الْوَسِيلَةَ حَلَّتْ لَهُ الشَّفَاعَةُ».

Ma'ana: "Idan ku ka ji mai kiran salla, sai ku fadī kwatankwacin abin da ya ke fada, sa'annan sai ku yi mini salati; saboda duk wanda ya yi mini salati guda ɗaya, Allah zai yi masa guda goma akan nasa, sa'annan sai ku roka mini WASILAH; lallai kuma ita matsayi ne a gidan aljannah; wanda bata dacewa sai ga bawa guda ɗaya daga cikin bayin Allah, Ina kuma fatan na zamto nine wannan bawan, Kuma Duk wanda ya roka min wasilah to lallai cetona ya tabbata a gare shi"⁽²⁾.

Muslim ne ya ruwaito shi a cikin littafinsa [Sahihi].

⁽¹⁾ Muslim ne ya ruwaito shi, (lamba: 385).

⁽²⁾ Muslim ne ya ruwaito shi, (lamba: 384).

ABUBUWAN DA AKA SHAR'ANTA A LOKACIN SHIGA MASALLACI, DA FITA DAGA CIKINSA

Daga Abu-humaid ko Abu-usaid (رضي الله عنه) ya ce: Manzon Allah (ﷻ) ya ce:

«إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ، فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ، وَإِذَا خَرَجَ، فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ».

Ma'ana: **"Idan dayanku zai shiga masallaci sai ya ce: ALLAHUMMA IFTAH LIY ABWABA RAHMATIKA, Idan kuma zai fita sai ya ce: ALLAHUMMA INNIY AS'ALUKA MIN FADLIKA"**⁽¹⁾.

Muslim ne ya ruwaito shi da Abu-dawud, lafazin kuma na Abu-dawud ne.

Daga Abdullahi dan Amru bn Al-aas (رضي الله عنه) daga Annabi (ﷺ), lallai shi ya kasance idan zai shiga masallaci ya kan ce:

«أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ، وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ، وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ، مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، قَالَ: أَقَطُّ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَإِذَا قَالَ: ذَلِكَ قَالَ الشَّيْطَانُ: حُفِظَ مِنِّي سَائِرَ الْيَوْمِ».

Ma'ana: **"A'UZU BILLAHIL AZIM, WABI WAJHIHIL KARIM, WA SULDANIHIL KADIM, MINASH SHAIIDANIR RAJIM", Sai maruwaicin ya ce wa malaminsa: Shi kenen? Sai ya ce: Shi kenan, Sai kuma ya ce: Idan ya fadi haka, sai shaidan ya ce: An kiyaye wannan bawan daga gare ni na tsawon sauran yinin"**⁽²⁾.

Abu-dawud ne ya ruwaito shi da isnadi mai kyau [hasan].

An karbo daga Abu-hurairah (رضي الله عنه) lallai Annabi (ﷺ)

⁽¹⁾ Muslim ne ya ruwaito shi, (lamba: 713), da Abu-dawud (lamba: 465).

⁽²⁾ Abu-dawud ne ya ruwaito shi, (lamba: 466).

ya ce:

«إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ، فَلْيُسَلِّمْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،
وَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ، وَإِذَا خَرَجَ، فَلْيُسَلِّمْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ اعْصِمْنِي مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ».

Ma'ana: "Idan dayanku zai shiga masallaci sai ya
yi sallama ga Annabi (ﷺ); sai kuma ya ce:
ALLAHUMMA IFTAH LIY ABWABA RAHMATIKA, Idan
kuma zai fita to sai ya yi salati wa Annabi; sannan
ya ce: ALLAHUMMA I'ISIMNIY MINASH SHAYDANIR
RAJIIM"⁽¹⁾.

⁽¹⁾ Ibnu-majah ne ya ruwaito shi, (lamba: 773).

SIFFAR SALLAR ANNABI (ﷺ)⁽¹⁾

Yabo da godiya sun tabbata ga Allah shi kadai, Salati da sallama su kara tabbata ga bawansa kuma manzonsa; annabinmu Muhammad da Iyalansa da Sahabbansa, Bayan haka:

Wadannan yan kalmomi ne takaitattu da suke bayanin siffar sallar Annabi (ﷺ) mun yi nufin gabatar da su ga daukacin musulmai maza da mata; domin duk wanda ya leka abinda yake cikin takardun ya yi iya kokarinsa wajen koyi da Annabi (ﷺ) cikin haka; saboda fadinsa (ﷺ):

«صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي».

Ma'ana: "Ku yi salah kamar yadda ku ka ganni **nake salah**"⁽²⁾. Bukhari ne ya ruwaito shi.

GA BAYANIN HAKAN GA MAKARANCI:

[1] Musulmi dole ya cika alwalarsa: Wannan kuma shi ne ya yi alwala kamar yadda Allah ya umurce shi; yana mai aiki da fadinsa madaukakin sarki:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى

الْمَرَافِقِ

وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ المائدة:

Ma'ana: "**Ya ku wadanda suka yi imani idan kuka tashi izuwa ga salah sai ku wanke fiskokinku da hannayenku zuwa guiwoyin hannu, ku shafi kayukanku, kafofinku kuma ku wanke su zuwa idon sawu biyu**", [Ma'idah: 6].

⁽¹⁾ MAJMU'U FATAWA IBNU-BAAZ, (11/1-17).

⁽²⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, daga hadisin Malik dan Alhuwairis, (lamba: 631).

Da kuma aiki da faɗin Annabi (ﷺ):

«لَا يَقْبَلُ اللَّهُ صَلَاةَ بَغِيرِ طُهُورٍ».

Ma'ana: "**Allah baya karɓar sallar da aka yi ta babu tsarkaka**"⁽¹⁾.

Da kuma faɗinsa ga Mutumin da ya munana sallarsa:

«إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَاسْبِغِ الوُضُوءَ».

Ma'ana: "**Idan ka tashi izuwa ga salah sai ka cika alwala**"⁽²⁾.

[2] Sai mai salah ya fiskanci alkiblah; - Wacce: ita ce ka'abah- Zai fiskance ta a ko-ina ya ke a cikin duniya, da daukacin jikinsa, yana mai nufan sallar da ya ke nufi; ta nafi ce ko ta farilla da zuciyarsa, amma ba zai furta niyyarsa ba da harshensa; saboda furta niyyah ba shari'a ba ne; dalili kuwa shine Annabi (ﷺ) da sahabbansa (رضي الله عنه) basu furta ta ba. Sai kuma ya sanya "SITRAH" a gaba gare shi; ya yi salah zuwa gare ta; in ya kasance liman ne ko kuma mutumin da ke sallarsa shi kaɗai. Shi kuma fiskantar alkiblah a cikin salah yana daga cikin sarrudanta (ma'ana: abubuwan da in ba a aikata su ba salah bata inganta), Sai dai a wassu halaye sanannu da aka togace, waɗanda aka yi bayaninsu a cikin littatafan ma'abota ilimi.

[3] Sai kuma ya yi kabbarar harama; Yana mai cewa: "ALLAHU AKBAR", yana mai dubin gurbin sujjadarsa da ganinsa.

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, daga Abdullahi dan Umar (رضي الله عنه), (lamba: 224).

⁽²⁾ Bukhariy ne ya ruwaito shi, (lamba: 757), da Muslim (lamba: 397) daga hadisin Abu-hurairah (رضي الله عنه).

[4] Yana mai dago hannayensa guda biyu a lokacin kabbararsa daidai da [setin] kafadunsa guda biyu, ko kuma daura da kunnuwansu guda biyu.

[5] Zai kuma dora hannayensa guda biyu akan kirjinsa; tafi hannun dama kuma akan tafi hagu; saboda tabbatan hakan daga Annabi (ﷺ).

[6] Sunna ne ya karanta addu'ar bude sallah (istiftah); Wacce kuma ita ce:

«اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ تَقْنِي مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يُتَقْنَى الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالتَّلَجِّ وَالتَّبَرَدِ»⁽¹⁾.

**ALLAHUMMA BA'ID BAINIY WA BAINA
KHADAAYAYA KAMA BAA'ADTA BAINAL MASHRIKI
WALMAGRIBI, ALLAHUMMA NAKKINIY MINAL
KHADAYA KAMA YUNAKKAS SAUBUL ABYADU
MINAD DANASI, ALLAHUMMA IGSIL KHADAAYAYA
BIL MA'I WAS SALJI WAL BARADI.**

Idan kuma ya karanta wani addu'oin nan guda

«سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ»⁽²⁾.

SUBHANAKAL LAHUMMA WA BI HAMDIKA, WA
TABARAKA ISMUKA, WA TA'ALAH JADDUKA, WA
LA'ILAHA GAIROKA.

Idan kuma ya karanta wani addu'oin nan guda biyu daga cikin addu'oin bude sallah, da suka tabbata

⁽¹⁾ Bukhariy ne ya ruwaito shi, (lamba: 744), da Muslim (lamba: 598) daga hadisin Abu-hurairah (رضي الله عنه).

⁽²⁾ Wannan lafazi ya zo daga maganar Annabi (ﷺ), da ake masa lakabi da: marfu'i, ta hanyar Abu-sa'id da A'ishah (رضي الله عنهما), a wajen Abu-dawud, (lamba: 775, 776), Shi kuma Imam Muslim ya fitar da shi daga maganar Umar bn Alkhaddab (رضي الله عنه) - (wato: Maukufi, da lamba: 399) daga hadisin Abu-hurairah (رضي الله عنه).

daga Annabi (ﷺ) to hakan ya yi kyau. Saidai kuma mafificin abu shi ne ya aikata wannan addu'ar a wannan lokacin, wancan kuma a wani lokacin na daban; saboda yin hakan shi ke nuna "cikakken koyi da Manzon Allah".

Sa'annan sai ya ce: "A'UZU BILLAHI MINASH SHAIDAN AR-RAJIIM, BISMILLAHIR RAHMAN AR- RAHIIM.

Sanannan sai ya karanta "FATIHAH" gabadayanta, saboda fadinsa (ﷻ):

« لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ ».

Ma'ana: **"Babu sallah ga mutumin da bai karanta FATIHAH ba"**⁽¹⁾.

Sai kuma ya ce: "Aamin" bayan ya gama karanta ta; a bayyane a sallar da ake bayyana karatu a cikinta.

Sa'annan sai ya karanta duk abin da ya sauwaka na daga ayoyi ko surorin alkur'ani.

[7] Daga nan sai ya yi ruku'i yana mai yin kabbara, tare da dago hannayensa daidai da kafadunsa, ko kunnuwansa guda biyu; yana mai sanya kansa daidai da bayansa, hannayensa guda biyu kuma akan guiowinsa, tare da bubbude tsakanin yatsunsa. Dole ne kuma ya nitsu a cikin ruku'insa.

Yana mai cewa: "SUBHANA RABBIYAL AZIIM", Anso ya maimaita haka sau uku ko fiye da haka. kuma mustahabbi ne ya kara akan haka da fadinsa: "SUBHANAKAL LAHUMMA RABBANA WA BIHAMDIKA ALLAHUMMA IGFIR LIY".

⁽¹⁾ Bukhariy ne ya ruwaito shi, (lamba: 756), da Muslim (lamba: 394) daga hadisin Ubadah dan Samit (رضي الله عنه).

[8] Sai ya dago kansa daga ruku'i, yana mai dago hannayensa guda biyu daidai da kafadunsa guda biyu ko kunnuwansa, yana mai fadin:

"Sami' al lahu liman hamidah"; Idan liman ne ko kuma mai sallah shi kadai. Bayan kuma ya riga ya gama tsayuwa sai ya ce: " RABBANA WA LAKAL HAMD, HAMDAN KASIRAN DAYYIBAN MUBARAKAN FIYHI, MIL'AS SAMAWAATI WA MIL'AL ARDI WA MIL'A MA BAINAHUMA WA MIL'A MA SHI'TA MIN SHAI'IN BA'ADU".

Amma idan kuma mamu ne to shi a lokacin dagowarsa daga ruku'i zai ce: "RABBANA WA LAKAL HAMD; HAMDAN KASIRAN DAYYIBAN MUBARAKAN FIYHI, MIL'AS SAMAWAATI WA MIL'AL ARDI WA MIL'A MA BAINAHUMA WA MIL'A MA SHI'TA MIN SHAI'IN BA'ADU".

Kuma mustahabbi ne ga kowanne daga cikin liman da mamu su sanya hannayensu akan kirazansu, kamar yadda suka aikata hakan a cikin tsayuwarsu; gabanin su yi ruku'i; saboda tabbatan abin da ke nuna hakan daga Annabi (ﷺ); a hadisin Wa'il dan Hujr, da Sahl dan Sa'ad (رضي الله عنهما).

[9] Sai kuma ya yi sujjada, yana mai fara ajiye guiwowin kafofinsa akan kasa gabanin hannayensa; idan hakan ya saukaka masa; in kuma aikata hakan ya wahalar da

shi to sai ya fara gabatar da hannayensa gabanin guiwowinsa, yana mai fiskantar alkiblah da kan yatsun kafofinsa da hannayensa, tare da hade tsakanin yatsun hannayensa.

Kuma mutum zai yi sujjada ne akan gabbai guda

bakwai; goshinsa tare da hanci, hannaye guda biyu, da guiwowi biyu, da cikin 'yan yatsun kafofi guda biyu.

Sai kuma ya ce: "SUBHANA RABBIYAL A'ALAH", zai maimaita hakan har sau uku ko fiye da haka.

Kuma mustahabbi ne ya kara da cewa: "SUBHANAKAL LAHUMMA RABBANA WA BI HAMDIKA, ALLAHUMMA IGFIIR LIY". Sai ya yawaita addu'oi; saboda fadinsa (ﷺ):

«فَأَمَّا الرُّكُوعُ فَعِظُمُوا فِيهِ الرَّبَّ عَزَّ وَجَلَّ، وَأَمَّا السُّجُودُ فَاجْتَهِدُوا فِي الدُّعَاءِ، فَقَمِنْ أَنْ يُسْتَجَابَ لَكُمْ».

Ma'ana: **"Amma shi ruku'i to sai ku girmama ubangiji a cikinsa, Shi kuma sujjada ku yi kokarin addu'oi a cikinsa; ya cancanci a amsa muku"**⁽¹⁾. Sai mutum ya roki ubangijinsa alkhairin duniya dana lahira, sawa'un sallar ta farilla ce ko ta nafila.

Sannan ya kuma nisantar da damatsunsa daga kuibinsa, ya nisanta cikinsa ga cinyoyinsa, suma cinyoyin sai ya nisanta su daga kwabrin kafofinsa guda biyu, yana mai dage zira'ansa guda biyu daga kasa; saboda fadin Annabi (ﷺ):

«اعْتَدِلُوا فِي السُّجُودِ، وَلَا يَبْسُطْ أَحَدُكُمْ ذِرَاعَيْهِ انْبِسَاطَ الْكَلْبِ».

Ma'ana: **"Ku daidaita a cikin sujjadarku, kada dayanku ya shumfuda zira'insa kamar yadda kare ke shumfudawa"**⁽²⁾.

[10] Sai kuma ya dago kansa daga sujjada, tare da fadin "ALLAHU AKBAR" yana mai shumfuda

⁽¹⁾ Hadisin Wa'il (ra) Muslim ne ya ruwaito shi a cikin "sahihinsa", (lamba: 401). Shi kuma hadisin Sahal dan Sa'ad (رحمته) Bukhariy ne ya ruwaito shi (740).

⁽²⁾ Muslim ne ya ruwaito shi, (lamba: 497), daga hadisin Abdullahi dan Abbas (رضي الله عنهما).

dugadugin kafarsa ta hagin tare da zaunawa akanta, ya kuma kafe kafarsa ta dama, sai kuma ya dora tafukansa guda biyu akan cinyoyinsa guda biyu da guiwarsu, yana mai cewa:

«رَبِّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي، وَارْزُقْنِي، وَعَافِنِي وَاجْبُرْنِي»⁽¹⁾.

RABBI IGFIIR LIY, WARHAMNIY, WARZUKNIY, WA AFINIY, WAJBURNIY.

Wajibi ne mutum ya nitsu a cikin wannan zaman.

[11] Sa'annan sai ya yi sujjada ta biyu, tare da faɗin "ALLAHU AKBAR", Zai aikata kwatankwacin abin da ya aikata a cikin sujjadarsa ta farko.

[12] Sa'annan sai ya dago kansa yana mai yin kabbara, Sai kuma ya yi zama takaitacce kamar irin zaman da ke kasancewa tsakanin sujjadai biyu, ana kiran wannan zama "JILSATUL ISTIRAHA", hukuncin aikata hakan kuma mustahabbi ne, ta yadda idan da bawa zai bar aikata to da babu komai akansa, kuma ba a yin wani "zikiri ko addu'a a cikin wannan zama".

Daga nan sai mutum ya zabura izuwa ga raka'a ta biyu, yana mai dogara -a lokacin tashinsa- akan guiwowinsa guda biyu, idan hakan ya yi masa sauƙi, in kuma da wahala to sai ya dogara akan kasa. Sa'annan sai ya karanta "FATIHA" da kuma abin da ya sauwaka na alƙur'ani bayan fatihar.

[13] Sa'annan sai ya aikata kwatankwacin abubuwan da ya aikata a raka'arsa ta farko.

⁽¹⁾ Bukhariy ne ya ruwaito shi, (lamba: 532), da Muslim (lamba: 493) daga hadisin Anas (رضي الله عنه).

Idan sallar mai raka'oi biyu ce, kamar sallar asuba da juma'a da idin azumi ko layya To sai ya zauna bayan dagowarsa daga sujjada ta biyu, yana mai kafe kafarsa ta dama, tare da shumfuda kafarsa ta hagu, yana mai dora hannunsa na dama akan cinyarsa ta dama, da dunkule 'yan yatsunsa gabadayansu in banda manuniyar yatsa; yana mai nuni da ita zuwa ga tauhidi, idan kuma da zai damkekaramar yatsa da wacce ta ke biye da ita, sai kuma ya lankwashe babbar yatsarsa tare da ta tsakiya, sai kuma ya yi nuni da manuniya to hakan ya yi kyau; saboda dukkan sifofin guda biyu sun tabbata daga Annabi (ﷺ). Amma mafificin abu shi ne ya aikata wannan a wannan lokaci, dayan kuma a wani lokacin na daban. Sai kuma ya sanya hannunsa na hagu akan cinyarsa ta hagu da guiwarsa, Sa'annan ya yi "TAHIYA" a wannan zaman, wanda kuma shi ne: **"ATTAGHIYYATU LIL LAHI WAS-SALAWATU WAD-DAYYIBATU, ASSALAMU ALAIKA AYYUHAN NABIYYU WA RAHMATUL LAHI WA BARAKATUHU, ASSALAMU ALAINA WA ALA IBADIL LAHIS SALIHINA, ASH-HADU AN LA ILAHA ILLAL LAHU, WA ASH-HADU ANNA MUHAMMADAN ABUDHU WA RASULUH"**⁽¹⁾.

Sa'annan sai mutum ya ce: **"ALLAHUMMA SALLI ALA MUHAMMAD WA ALA ALI MUHAMMAD, KAMA SALLAITA ALA IBRAHIMA WA ALI IBRAHIMA; INNAKA HAMIDUN MAJID, WA BARIK ALA MUHAMMAD WA ALA ALI MUHAMMADIN KAMA BARAKTA ALA IBRAHIMA WA ALI IBRAHIMA; INNAKA HAMIDUN MAJID"**⁽²⁾.

⁽¹⁾ Bukhariy ne ya ruwaito shi, (lamba: 831), da Muslim (lamba: 402) daga hadisin Abdullahi dan Mas'ud (رحمته الله).

⁽²⁾ Bukhariy ne ya ruwaito shi, (lamba: 3379), da Muslim (lamba: 493)

Sa'annan sai ya nemi tsarin Allah daga munanan abubuwa guda huɗu; ya ce:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ شَرِّ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ».

ALLAHUMMA INNIY A'UZU BIKA MIN AZABI JAHANNAM, WA MIN AZABIL KABRI, WA MIN FITNATIL MAHYA WAL MAMATI, WA MIN SHARRIL MASIHD DAJJAAL.

Ma'ana: **"Allah ina neman tsarinka daga azabar jahannama, da kuma azabar kabari, da kuma fitinar rayuwa da ta mutuwa, da kuma fitinar mai shararren ido; dujjal".**

Sa'annan sai ya yi duk addu'ar da ya ga dama; na alherorin duniya da lahira. Kuma idan da zai yi addu'a ga iyayensa ko kuma ga waninsu daga cikin musulmai to da haka ya yi kyau; sawa'un sallar ta farilla ce ko ta nafila; saboda gamewar faɗinsa (ﷺ) a cikin hadisin Abdullahi ɗan Mas'ud a yayin da ya koyar da shi "TAHIYA":

«ثُمَّ لِيَتَخَيَّرَ مِنَ الدُّعَاءِ أَعْجَبَهُ إِلَيْهِ فَيَدْعُو بِهِ».

Ma'ana: **"Sannan sai ya zaɓi abinda ya burge shi na addu'a; sai yaroƙi a bashi"**⁽¹⁾. A wani lafazin kuwa:

«ثُمَّ لِيَتَخَيَّرَ مِنَ الْمَسْأَلَةِ مَا شَاءَ».

Ma'ana: **"Sannan sai ya zaɓi abinda ya so na addu'a"**⁽²⁾.

Wannan kuma ya game dukkan abinda zai amfanar

daga hadisin Ka'ab ɗan Ujrah (ﷺ).

⁽¹⁾ Wannan riwaya ce a cikin "sunan Abiy-dawud", (lamba: 968).

⁽²⁾ Bayanin wanene ya ruwaito wannan hadisin ya gabata cikin hadisin Abdullahi ɗan Mas'ud (ﷺ) da yake magana kan sigar tahiyoɓi, wanda Imam Muslim ya ruwaito.

da bawa a rayuwarsa ta duniya, da kuma ta lahira.

Daga nan sai ya yi sallama, ta bangarensa na dama, dana hagu, yana mai cewa: AS-SALAMU ALAIKUM WA RAHMATUL LAHI, AS-SALAMU ALAIKUM WA RAHMATUL LAH,

[14] In kuma sallar tasa mai raka'oi uku ce, kamar sallar magriba, ko hudu kamar sallar azahar da la'asar da ishah, To a nan zai karanta TAHIYAR da ta gabata, sannan ya yi SALATI ga Manzon Allah (ﷻ). Daga nan sai ya mika a tsaye, yana dogara akan guiwowinsa, tare da daga hannayensa daidai da kafadunsa yana mai cewa: ALLAHU AKBAR, Sai kuma ya dora su akan kirjinsa, kamar yadda ya gabata. Sai ya karanta surar FATIHA kawai. In kuma a wassu lokuta ya karanta wassu sashin surori bayan fatihar, to babu laifi; saboda ya tabbata cewa wani lokaci Annabi (ﷺ) yana karanta "sura" a wadannan raka'oin bayan fatiha, kamar yadda hakan ya tabbata a hadisin Abu-sa'id (رضي الله عنه)⁽¹⁾.

Kuma idan da mutum zai bar yin salati ga Annabi a cikin tahiyar farko to babu komai; saboda yinsa a tahiyar farko mustahabbi ne ba wajibi ba.

Sa'annan sai ya yi tahiya bayan raka'a ta uku, a sallar magriba, da kuma bayan ta hudu a sallar azahar da la'asar da isha'i, kamar yadda hakan ya gabata a sallah mai raka'oi guda biyu.

Sa'annan ya yi sallama ta dama da shi da kuma ta hagu.

⁽¹⁾ La'alla malam a nan yana nufin hadisin da Imam Muslim ya ruwaito daga hadisin Abu-sa'id (رضي الله عنه), (mai lamba: 451).

Sannan sai ya ce: ASTAGFIRULLAH, sau uku.

Sai kuma ya ce:

«اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ، وَمِنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ».

"ALLAHUMMA ANTAS SALAMU, WA MINKAS SALAMU, TABARAKTA YA ZAL JALALI WAL IKRAAM"⁽¹⁾.

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ».

"LA ILAHA ILLAL LAHU WAHDHU LA SHARIKA LAHU, LAHUL MULKU, WA LAHUL HAMDU, WA HUWA ALA KULLI SHAI'IN KADIIR"⁽²⁾.

«اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ».

"ALHUMMA LA MANI'A LIMA A'ADAITA, WALA MU'UDIYA LIMA MANA'ATA, WALA YANFA'U ZAL JADDI MINKAL JADDU"⁽³⁾.

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، وَلَا تَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ، لَهُ التَّعَمُّةُ، وَلَهُ الْفَضْلُ، وَلَهُ النَّاءُ الْحَسَنُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ».

"LA ILAHA ILLAL LAHU; WAHDHU LA SHARIKA LAHU, LAHUL MULKU, WA LAHUL HAMDU, WA HUWA ALA KULLI SHAI'IN KADIIR. LA HAULA WALA KUWWATA ILLA BILLAH, WALA NA'ABUDU ILLA IYYAH, LAHUN NI'IMATU WA LAHUL FADL, WA LAHUS SANA'UL HASAN, LA ILAHA ILLAL LAHU, MUKHLISIYNA LAHUD DINA, WA LAU KARIHAL KAFIRUUNA"⁽⁴⁾.

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi daga hadisin Sauban da A'ishah (رضي الله عنهما), (lamba: 591, 592).

⁽²⁾ Daidai wannan wuri a cikin wannan hadisi, Bukhariy da Muslim duka sun ruwaito shi (Bukhariy, lamba: 808, Muslim, lamba: 593) daga hadisin Mugiyrarh dan Shu'ubah (ﷺ).

⁽³⁾ Muslim ne ya ruwaito shi, (lamba: 594) daga hadisin Abdullahi dan Az-zubair (ﷺ).

⁽⁴⁾ Muslim ne ya ruwaito shi, (lamba: 595) daga hadisin Abu-hurairah (ﷺ).

Sannan ka yi SUBHANAL LAHI sau talatin da uku [33].

Ka ce ALHAMDU LIL LAHI sau talatin da uku [33].

Sai ka ce: ALLAHU AKBAR sau talatin da uku [33].

Sannan sai ka fadi cikon darin: LA ILAHA ILLAL LAHU; WAHDAHU LA SHARIKA LAHU, LAHUL MULKU, WA LAHUL HAMDU, WA HUWA ALA KULLI SHAI'IN KADIIR.

Sai kuma ya karanta "ayatul kursiyyi", da KUL HUWAL LAHU AHAD, da KUL A'UZU BI RABBIL FALAK, da KUL A'UZU BI RABBIN NAAS. Bayan kowace sallah.

Kuma mustahabbi ne ya maimaita surorin nan guda uku, sau uku, bayan sallar asuba da magriba, saboda hadisi ingantacce da ya zo akan haka, daga Manzon Allah ﷻ⁽¹⁾.

Kamar yadda kuma mustahabbi ne, ya yi kari akan zikirin da ya gabata, bayan sallar magriba da asuba, ta hanyar fadin:

LA ILAHA ILLAL LAHU; WAHDAHU LA SHARIKA LAHU, LAHUL MULKU, WA LAHUL HAMDU, YUHYI WA YUMIYTU, WA HUWA ALA KULLI SHAI'IN KADIIR. Saboda tabbatan hakan daga Manzon Allah ﷻ.

Idan liman ne an so bayan ya yi ASTAGFIRULLAHI sau uku, ya kuma fadi "ALLAHUMMA ANTAS SALAMU WA MINKAS..."⁽²⁾ mustahabbi ne a gare shi ya juya zuwa ga mutane, yana mai fiskantarsu Sa'annan sai

⁽¹⁾ Wato hadisin Abdullahi dan Habib. Bayani kan wani malami ne ya ambace shi; daga cikin maluman hadisai, a littatafansu, zai zo, a lokacin ambato: ZIKRORIN SAFE DA MARAICE, da lamba: (4) .

⁽²⁾ Bayani akan wanene ya ambato wannan hadisin a cikin littafinsa, ya gabata. (Muslim, lamba: 592).

ya zo da sauran zikirorin da su ka gabata, kamar yadda hadisai da yawa daga Annabi (ﷺ) su ka yi nuni akan haka, Daga cikinsu akwai hadisin A'ishah (رضي الله عنها) a cikin sahihu Muslim⁽¹⁾.

Su kuma waɗannan zikirorin dukkansu sunnoni ne; babu na farilla.

Kuma an shar'anta wa kowani musulmi namiji da mace da su yi raka'oi guda huɗu gabanin sallar la'asar, da raka'oi biyu bayanta, bayan sallar magriba kuma raka'oi biyu, bayan isha'i raka'oi biyu, haka kuma gabanin sallar asuba raka'oi biyu, gaɓaɗaya za su zama raka'oi guda goma sha biyu [12], waɗannan raka'oin kuma ana kiransu sallolin RAWATIB, saboda Annabi (ﷺ) ya kasance yana aikata su a halin zaman gari, amma a halin kasancewarsa matafiyi kuma ya kan bar aikata su, in banda raka'oi guda biyu na sunnar alfijir (da ake yinsu bayan ketowarsa) da kuma witiri, waɗannan biyun kam Annabi (ﷺ) ya kasance yana kiyaye su a halin zaman gida da kuma yanayi na tafiya.

Kuma abinda ya fi falala shine a yi sallolin rawatib da witiri a cikin gidaje, amma idan da mutum zai yi su a cikin masallaci to babu laifi akan haka, saboda faɗin Annabi (ﷺ):

«أَفْضَلُ الصَّلَاةِ صَلَاةُ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا الْمَكْتُوبَةُ».

Ma'ana: **"Mafificin sallar mutum shi ne sallsa a cikin gidansa in banda ta farilla"**⁽²⁾.

⁽¹⁾ Wannan magana mun ciro ta daga littafin TUHFATUL IKHWAAN, Na Ibnu-baaz, (shafi: 13), da kuma MAJMU'U FATAWA WA MAKAAALAT MUTANAWWI'AH, (11/ 188, da 26/ 24).

⁽²⁾ Bukhariy ne ya ruwaito shi, (lamba: 731), da Muslim (lamba: 781)

Kiyaye yin aiki da wadannan nafilfilin yana daga sabbuban shiga aljannah, saboda fadin Annabi (ﷺ):
«مَنْ صَلَّى اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً فِي يَوْمِهِ وَلَيْتَهُ تَطَوُّعًا، بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ».

Ma'ana: **"Duk wanda ya kiyaye raka'oi guda goma sha biyu [12] cikin yininsa da darensa na nafila, Allah zai gina masa gida a cikin gidan aljannah"**⁽¹⁾.

Muslim ya ruwaito shi a cikin "sahihinsa".

Idan da kuma mutum zai yi raka'oi guda huɗu gabanin yin sallar la'asar, da raka'oi biyu gabanin magriba, da wassu biyun bayan isha to hakan ya yi kyau, saboda abinda yake nuni akan hakan ya tabbata daga Annabi (ﷺ).

Haka kuma da zai sallaci raka'oi guda huɗu bayan azahar, da wassu hudun gabaninta to wannan shima ya yi kyau, saboda fadinsa (ﷺ):

«مَنْ حَافَظَ عَلَى أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ قَبْلَ الظُّهْرِ، وَأَرْبَعٍ بَعْدَهَا، حُرِّمَ عَلَى النَّارِ».

Ma'ana: **"Duk wanda ya kiyaye raka'oi guda huɗu gabanin azahar, da guda huɗu bayanta, to ya haramta ga wuta"**⁽²⁾. Imam Ahmad ne da ma'abuta

littatafan "sunan"; [wato: Abu-dawud, Tirmiziy, Nasa'iy da Ibnu-majah] su ka ruwaito shi da isnadi ingantacce, daga Ummu-Habibah (رضي الله عنها).

Ma'ana a nan shi ne: Bawa zai yi karin raka'oi guda biyu bayan "sunna ratiba" da ake yinta raka'oi biyu bayan azahar, domin sunna ratibar ita ce a yi raka'oi huɗu gabanin azahar da kuma

daga hadisin Zaid dan Sabit (ﷺ).

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 728) daga hadisin Ummu-habiybah bint Abu-sufyan (ﷺ).

⁽²⁾ Ahmad ya ruwaito shi (6/236), da abu-dawud (lamba: 1269), da Tirmiziy (lamba: 427), ya ce: hadisi ne mai kyau (hasan), da Nasa'iy (lamba: 1415), da Ibnu-majah (lamba: 1160).

biyu bayanta; don haka idan ya kara biyu akan haka sai abinda aka ambata cikin wannan hadisin da Ummu-habibah (رضي الله عنها) ta ruwaito ya samu.

Allah shine majibincin dacewa!

Salati da sallama su kara tabbata ga annabinmu Muhammadu dan Abdullahi, da kuma iyalansa, da sahabbansa, da waɗanda su ka bi su da kyautatawaha zuwa ranar sakamako.

SIFFAR SALLAR GAWA (JANAZA)⁽¹⁾

Tambaya: Mutum ne ya yi sallah wa gawa har guda biyar [5] sallah guda ɗaya, to shin yana da "kiyradi guda" akan kowace gawa ɗaya? ko kuma kiyradin" ana samunsa ne gwargwadon yawan sallolin?

Amsa: Ana masa fatan ya samu tarin lada da ake kiransa "kararida" gwargwadon yawan gawawwakin, saboda faɗin Annabi (ﷺ):

«مَنْ صَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ وَلَمْ يَتَّبِعْهَا فَلَهُ قِيرَاطٌ، فَإِنْ تَبِعَهَا فَلَهُ قِيرَاطَانِ».

Ma'ana: **"Duk wanda ya yi sallah wa gawa, sai kuma bai raka ta izuwa makwancinta ba to yana da lada –kiyradi guda ɗaya-, in kuma ya raka ta har aka bunne ta to yana da kiyradi guda biyu"**⁽²⁾. Da kuma saboda abin da ya zo na daga hadisai masu ɗauke da wannan ma'anar, kuma dukkaninsu suna nuna cewa lallai shi lada na kiyradi yana yawaituwa da yawan gawawwakin. Don haka; wanda ya yi sallah kaɗai ga gawa yana da "kiyradi", shima wanda ya raka ta har aka bunne ta yana da nasa "kiyradin", wanda kuma ya mata sallah, sa'annan ya raka ta har zuwa a bunne ta to shi kuma yana da "kiyradi" ne guda biyu. Wannan kuma yana daga cikin falalar Allah (swt) da kyautarsa ko kuma baiwarsa ga bayin. Don haka; yabo da godiya duka nasa ne, babu abun bauta da gaskiya, kuma babu Ubangiji sai shi.

⁽¹⁾ Fatawar Ibnu-baaz da aka watsa ta kafar: MAJALLAR DA'AWAH (majalla, adadi: 1660), 4 / Jumadal akhirah, 1419h, kuma wannan fatawa ta samu shiga cikin MAJMU'U FATAWA WA MAKALAAT MUTANAWWI'AH, (13/136-137).

⁽²⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 946) daga hadisin Abu-hurairah (رضي الله عنه).

Allah kuma shi ne majibincin dacewa!

Tambaya:Yaya yanayin sallah wa gawa ya ke, tare da fadada zance, kuma shin dole ne ba a yinta sai da tsarki?⁽¹⁾

Amsa:Yin sallah wa gawa lallai babu makawa sai da tsarki, saboda kasancewar Manzon Allah (ﷺ) ya sanya mata suna sallah, don haka; itama sallah ce da ta ke da: budewa da yin kabbara, kana kuma ta ke da sallama, don haka; wajibi ne a yi ta da tsarki, haka kuma wajibi ne a yi karatun fatiha a cikinta, da kuma yin addu'a ga mamaci, sai kuma salati ga Annabi (ﷺ). Duk kuma mutumin da ya yi sallah ba tare da ya yi tsarki ba, sallarsa bata inganta ba. Kuma abin da aka shar'anta a cikinta su ne:

(1) Mutum ya yi kabbara [kabbararsa ta harama] daga farko, sa'annan sai ya karanta fatiha da abin da ya sauwaka a bayanta.

(2) Sa'annan sai ya yi kabbara ta biyu, sai kuma ya yi salati wa Annabi (ﷺ); irin salatin annabi Ibrahim [sanannen salati] ya ce;

"اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ."

**"ALLAHUMMA SALLI ALA MUHAMMADIN
WA ALA ALI MUHAMMADIN, KAMA
SALLAITA ALA ALI IBRAHIMA WA ALA ALI**

⁽¹⁾ Duba/ FATAWA ISLAMIYYAH, (2/ 26), tattarawan: Muhammad Almusnad, da AD-DURUSUL MUHIMMAH LI AMATIL UMMAH, /Darasi na goma sha takwas: Shirya mamaci da yin sallah a gare shi. da kuma MAJMU'U FATAWA WA MAKAAALAT MUTANAWWI'AH, (13/141, da 3/ 296) .

**IBRAHIMA FIL ALAMINA INNAKA HAMIDUN MAJID,
ALLAHUMMA BARIK ALA MUHAMMADIN WA ALA ALI
MUHAMMADIN, KAMA BARAKTA ALA IBRAHIMA WA ALA
ALI IBRAHIMA FIL ALAMINA INNAKA HAMIDUN MAJID"⁽¹⁾.**

**(3) Sa'annan sai ya yi kabbara ta
uku; yana mai addu'a; Ya ce:**

«اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا، وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا، وَذَكَرْنَا وَأُنْثَانَا،
وَسَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا، اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِيمَانِ، وَمَنْ
تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِسْلَامِ، اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ، وَلَا تُصَلِّبْنَا بَعْدَهُ».
«اللَّهُمَّ، اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَعَافِهِ وَاعْفُ عَنْهُ، وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ، وَوَسِّعْ مُدْخَلَهُ، وَاغْسِلْهُ بِالْمَاءِ
وَالثَّلْجِ وَالْبَرْدِ، وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ، وَأَبْدِلْهُ دَارًا
خَيْرًا مِنْ دَارِهِ، وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ، وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ، وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ وَأَعِذْهُ
مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ -أَوْ مِنْ عَذَابِ النَّارِ-». «وَأَفْسَحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ،
وَوَوِّزْ لَهُ فِيهِ».

Ma'ana: "Ya Allah ka gafarta wa
rayayyunmu da matattunmu, da
kanananmu da manyanmu, da mazanmu
da matanmu, da halarceccenmu da
wanda baya nan daga cikinmu, Ya Allah duk wanda ka
raya shi daga cikinmu to ka raya shi akan imani,
wanda kuma za ka kashe shi to ka kashe shi akan
musulunci, Ya Allah kada ka hana mu ladansa, kuma
kada ka batar da mu a bayansa"⁽²⁾.

**"Ya Allah ka gafarta masa ka yi masa rahama, ka
bashi lafiya, ka kuma yi masa afuwa, ka karrama**

⁽¹⁾ Bayani akan wanda su ka fitar da wannan hadisi ya gabata.

⁽²⁾ Musnad na Imam Ahmad (2/368), da Abu-dawud (lamba: 3201), da Ibnu-majah (lamba: 1498), da Hakim a littafinsa Almustadrak (lamba: 1326), ya kuma inganta shi, Zahabiy kuma ya yi masa muwafakah (At-talkis: 1/ 358).

liyafarsa, ka yalwata mashigansa –kabarinsa-, ka wanke shi da ruwa, tare da kankara kananansu da manya, ka tsaftace shi daga laifuka kamar yadda ka ke tsaftace farar tufa daga dauda, ka canza masa gidan da ya fi nasa alheri, da iyalan da suka fi nasa alheri, da matar da tafi matarsa alheri, kuma ka shigar da shi aljannah, ka tsare shi daga azabar kabari, -ko kuma ya ce: Daga azabar wuta-"⁽¹⁾.

"Ya Allah ka yalwata masa kabarinsa, ka haskaka masa shi"⁽²⁾.

(4) Sa'annan sai ya yi kabbararsa ta hudu;Sai ya dan tsaya kaɗan, sannan ya yi sallama guda ɗaya ta hannun damansa. Kuma mustahabbi ne ya riƙa ɗaga hannayensa a lokacin kowace kabbara.

Idan kuma gawar ta mace ce to sai ya ce:

«اللَّهُمَّ، اغْفِرْ لَهَا ...».

Ma'ana: "**Ya Allah ka gafarta mata...**". Idan kuma mutane biyu ne to sai ya ce:

«اللَّهُمَّ، اغْفِرْ لَهِمَا ...».

Ma'ana: "**Ya Allah ka gafarta musu su biyu...**".

Idan kuma adadin yafi haka to sai ya ce:

«اللَّهُمَّ، اغْفِرْ لَهُمْ ...».

⁽¹⁾ Muslim ne ya ruwaito shi, (lamba: 963) daga hadisin Auf ɗan Malik (ﷺ).

⁽²⁾ Muslim ne ya ruwaito shi, daga hadisin Ummu-salamah, a kissar rasuwar Abu-salamah, Ya zo a cikinsa:

«اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَبِي سَلَمَةَ وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِي الْمَهْدِيِّينَ، وَاخْلُفْهُ فِي عَقِبِهِ فِي الْغَابِرِينَ، وَاغْفِرْ لَنَا وَلَكَ يَا رَبُّ الْعَالَمِينَ».

Ma'ana: "**Ya Allah ka gafarta wa Abu-salamah, ka kuma daga darajarsa, ka kawo masa mai mayewa a cikin zuriyarsa daga cikin waɗanda su ka saura, ka gafarta mana mu da shi ya Ubanijin talikai**". (lamba: 920).

Ma'ana: **"Ya Allah ka gafarta musu..."**.

Idan kuma gawar ta yaro ne ko yaryanya to sai ya ce:

«اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ فَرَطًا وَذُخْرًا لَوَالِدَيْهِ، وَشَفِيعًا مُجَابًا، اللَّهُمَّ ثَقِّلْ بِهِ مَوَازِينَهُمَا، وَأَعْظِمْ بِهِ أَجُورَهُمَا، وَأَلْحِقْهُ بِصَالِحِ الْمُؤْمِنِينَ، وَاجْعَلْهُ فِي كِفَالَةِ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَقِهِ بِرَحْمَتِكَ عَذَابَ الْجَحِيمِ».

Ma'ana: **"Ya Allah ka sanya shi ya zamto rigayen kirki, mai tanadi ga iyayensa biyu, kuma mai ceton da ake amsa masa, Ya Allah ka nauyaya ma'aunansu da shi, ka kuma girmama ladansu da shi. A riskar da shi da salihan mumina, ka sanya shi daga cikin renon annabi Ibrahima (عليه السلام), ka kuma tsare shi -da rahamarka- daga azabar wutar Jahim"**⁽¹⁾.

Kuma sunnah ne liman ya tsaya daidai da kan gawa namiji, mace kuma daidai da tsakiyanta; saboda tabbatuwan hakan daga Annabi (عليه السلام), a cikin hadisin Anas dan Malik, da hadisin Jundub (رضي الله عنهما)⁽²⁾.

Amma zancen wassu maluma da ke cewa: Lallai sunnah ita ce liman ya tsaya a daidai da kirjin gawa namiji, wannan zance ne mai rauni, wanda bamu san wani dalili akansa ba.

Kuma mamaci a lokacin da ake masa sallah zai

⁽¹⁾ Bangarorin wannan an ruwaito daga Abdullahi dan Abbas, da Abuhairah, Abdurrazak ne kuma ya ruwaito shi a cikin littafinsa (Almusannaf: 3/492, lamba: 6439), da Ibnu-Abiy shaibah (3/ 136, lamba: 3). Kuma abinda ya fi shahara shi ne wannan addu'ar tana daga cikin maganar ALHASAN BN ALIYU, kamar yadda suka ruwaito hakan a cikin "musannaf" dinsu guda biyu (Abdurrazak: 3/529, lamba: 6588, da Ibnu-abiyy shaibah, 3/136, lamba: 3).

⁽²⁾ Hadisin Anas (رضي الله عنه) Abu-dawud ya ruwaito shi (lamba: 3194). Shi kuma hadisin Samurah Imamul Bukhariy (lamba: 1331), da Muslim (lamba: 964) suka ruwaito shi.

kasance an fiskantar da shi izuwa ga alkiblah, saboda faɗin Annabi (ﷺ) dangane da ɗakinka'abah cewa lallai ita:

«قَبَلْتُكُمْ أَحْيَاءَ وَأَمْوَاتًا».

Ma'ana: "**alkiblarku ce; kuna rayayyu ko kuma bayan kun mace**"⁽¹⁾.

An so gawar mutum namiji ta kasance a kusa da liman in gawawwakin suna da yawa, ita kuma mace ta gaba; bangaren alkiblah, in kuma akwai gawawwakin yara to sai a fara gabatar da gawan yaro namiji akan ta mace, sa'annan sai gawar mace, sai kuma ta karamar yarinya mace. Sai kuma a sanya kan karamin yaro ya zama daidai da kan babban mutum, sai shi kuma tsakiyan mace ya zama yana daidai da kan namiji, haka itama karamar yarinya mace; ana so ya zama kanta yana daidai da kan babbar mace, shi kuma tsakiyanta yana daidai da kan namiji. Su kuma masu sallah gabaɗayansu sai su zama dukkansu a ta bayan liman, Saidai in mutum bai samu bayan liman ba to a nan zai iya tsayawa ta dama da shi.

⁽¹⁾ Abu-dawud ya ruwaito shi, (lamba: 2875) daga hadisin Ubaid dan Umair, daga Babansa.

BAYANI AKAN DAYAWA DAGA MAS'ALOLIN HAJJI DA UMRAH DA ZIYARAH⁽¹⁾

Yabo da godiya sun tabbata ga Allah Ubangijin talikai, kyakkyawar makoma kuma ta tabbata ga masu tsoron Allah, Salati da sallama; Allah ka yi dadinsu ga bawanka kuma manzonka Muhammadu, da kuma iyalansa da sahabbansa gabadaya. Bayan haka;

Wannan wata matashiya ce 'yar gajeriya da take bayanin aikin hajji, da kuma ambaton falalarsa da laddubansa, da abubuwan da su ka dace ga maniyyacin tafiya zuwa gare shi ya sani, da sauran mas'aloli masu muhimmanci da dama daga cikin mas'alolin hajji da umrah da kuma ziyarah, a bayyane kuma a takaice. Kuma hakika na yi kirdadon abin da littafin Allah; alkur'ani da kuma sunnar Manzonsa (ﷺ) –hadisai- suka yi nuni akansu, Na tattara wannan duka don su zamto nasiha ga musulmai, ina mai aiki da fadin Allah madaukaki:

﴿وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَ يَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ الذاريات: ٥٥

Ma'ana: "**Ka yi tunatarwa saboda tunatarwa tana amfanar mutane mumainai**", [Zariyaat:55]. Da kuma aiki da fadinsa:

﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ﴾ آل عمران: ١٨٧

Ma'ana: "**Ka ambaci lokacin da Allah ya dauki alkawarin wadanda ya basu littafi cewa ku bayyana shi ga mutane, kada ku boye shi**", [Ali-imraan: 187]. Da kuma aiki da fadinsa:

﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾ المائدة: ٢

⁽¹⁾ MAJMU'U FATAWA IBNI-BAAZ, (16/25-117).

Ma'ana: "**Kuma ku yi taimakakkeniya kan da'a da takawar Allah**", [Ma'idah: 2].

Da kuma saboda abinda ya tabbata a cikin hadisi ingantacce na Manzon Allah (ﷻ) lallai ya ce:

«الَّذِينَ اتَّصَحَّحُوا ثَلَاثًا، قِيلَ: لِمَنِيَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَنَّمَا الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ»

Ma'ana: "**Addini nasiha ne**" ya fad'i haka har sau uku, Sai aka ce; Ga wanene ya ma'aikin Allah? Sai ya ce: "**Ga Allah, da littafinsa, da manzonsa, da jagororin musulmai, da kuma sauran musulmai**"⁽¹⁾.

Kuma Imam Ad-dabaraniy ya ruwaito daga Huzaifah [ra] lallai Annabi (ﷺ) ya ce:

«مَنْ لَمْ يَهْتَمَّ بِأَمْرِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ، وَمَنْ لَمْ يُصْبِحْ وَيُمْسِ نَاصِحًا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِإِمَامِهِ وَلِعَامَّةِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ».

Ma'ana: "**Duk mutumin da bai himmatu da lamurran musulmai ba to baya tare da su, kuma duk wanda bai wayi gari, ya kuma yi yammaci yana mai nasiha ga Allah da manzonsa da kuma littafinsa da shugabansa, da gamagarin musulmai ba = to baya tare da su**"⁽²⁾.

Allah shi ne abin rokona kan ya amfanar da ni da wannan littafi, da kuma sauran musulmai, ya sanya wannan aiki daga cikin wanda aka yi don neman yardarsa [da ikhlasi], sababin rabauta a wurinsa da aljannar ni'imah, lallai shi mai ji ne, kuma mai amsawa, shi ne kuma abun dogararmu, madalla da shi a matsayin abin dogara.

⁽¹⁾ Imam Ahmad ya ruwaito shi, (daga hadisin Tamim Ad-daariy, 2/102), da Imam Muslim (lamba: 55).

⁽²⁾ Dabaraniy ya ruwaito shi a cikin littafinsa ALMU'UJAMUS SAGIR, 2/131, da ALMU'UJAMUL AUSAD, 7/270, (lamba: 23274) daga Huzaifah dan Al-yamaan (ﷺ).

BAYANI KAN WAJABCIN HAJJI DA UMRAH, DA KUMA UMURNI KAN GAGGAUTA AIKATA SU

Idan har aka san wannan; to ku sani –Allah ya datar da ni da ku wajen sanin gaskiya da aiki da ita: Lallai Allah mabuwayi da dāukaka ya wajabta aikin hajji ga bayinsa, ya kuma sanya shi ya zamto daya daga cikin rukunna musulunci, Allah ta'alah yana cewa:

﴿وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ عَلِيمٌ﴾

آل عمران: ٩٧

Ma'ana: "**Kuma Allah ya wajabta wa mutane hajjin wannan daki, ga wanda ya samu damar hanya zuwa gare shi, wanda ya kafirce to lallai Allah mawadaci ne ga barin talikai**", [Ali-imraan: 97]. Ya zo a cikin littafin sahihul Bukhariy da Muslim, daga Abdullahi dan Umar [رضي الله عنهما] lallai Annabi (ﷺ) ya ce: «نُبَيَّا لِّسَلَامٍ عَلَى خَمْسٍ، شَهَادَةٌ اَنْ لَا إِلَهَ اِلَّا اللهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُولُ اللهِ، وَإِقَامَ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ، وَحُجَّيْتِ اللّٰهَ الْحَرَامَ».

Ma'ana: "**An gina musulunci akan ginshikai guda biyar; Shaidawa babu abun bauta da cancanta sai Allah, kuma Annabi Muammadu manzo ne na Allah, da tsayar da sallah, da bada zakka, da azumin watan ramadana, da aikin hajji zuwa dakin Allah mai alfarma**"⁽¹⁾. Kuma Babban malami Sa'idu [dan Mansur] ya ruwaito a cikin littafinsa "sunan" daga Umar dan Al-khaddāb –ﷺ– lallai shi ya ce: «لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَبْعَثُ إِلَى الْأَمْصَارِ فَيَنْظُرُوا كُلٌّ مِنْهُمْ كَأَنَّهُ جَدَّةٌ وَلَمْ يَحْجُ لِيضْرَبُوا

⁽¹⁾ Buhariy ya ruwaito shi (lamba: 8), da Muslim (lamba: 16).

عَلَيْهِمُ الْجَزِيَّةُ، مَا هُمْ بِمُسْلِمِينَ، مَا هُمْ بِمُسْلِمِينَ».

Ma'ana: "**Hakika na niyyaci na tura zarafan mazaje zuwa wadannan biranen; don su duba duk wadanda suke da yalwar dukiya amma basu yi aikin hajji ba, sai su buga jiziya akansu, su ba musulmai ba ne, su ba musulmai ba ne**".

An kuma ruwaito daga Aliyu (Allah ya kara yarda a gare shi) lallai ya ce:

«مَنْ قَدَرَ عَلَى الْحَجِّ فَتَرَكَهُ فَلَا عَلَيْهِ أَنْ يَمُوتَ يَهُودِيًّا، أَوْ نَصْرَانِيًّا».

Ma'ana: "**Duk wanda ya samu ikon hajji sai kuma ya ki ya je, babu wata damuwa akansa in yaga dama ya mutu bayahude, ko banasare**"⁽¹⁾.

Ya zama wajibi ga mutumin da bai taɓa yin aikin hajji ba, alhalin yana da ikon yi, da ya gaggauta zuwa gare shi, saboda hadisin Abdullahi ɗan Abbas (رضي الله عنهما), lallai Annabi (ﷺ) ya ce:

«تَعَجَّلُوا إِلَى الْحَجِّ -يَعْنِي الْفَرِيزَةَ- فَإِنْ أَحَدَكُمْ لَا يَذَرِي مَا يَعْزُضُ لَهُ».

Ma'ana: "**Ku yi gaggawa zuwa ga aikin hajji - ma'ana: na farillah-, lallai ɗayanku baya sanin abin da zai iya bijiro masa**"⁽²⁾. Ahmad ne ya ruwaito shi.

Kuma aiwatar da aikin hajji wajibi ne da ya zama

⁽¹⁾ Tirmiziy ya ruwaito shi (lamba: 812), daga Aliyu ɗan Abiy-ɗalib (ﷺ), daga Manzon Allah (ﷻ) -hadisi marfu'u-, cewa:

«مَنْ مَلَكَ زَادًا وَرَاحِلَةً تَبْلُغُهُ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ وَلَمْ يَحُجَّ فَلَا عَلَيْهِ أَنْ يَمُوتَ يَهُودِيًّا، أَوْ نَصْرَانِيًّا».

Ma'ana: "**Duk mutumin da ya mallaki guzuri da abin hawa, da zai iya kai shi ɗakin Allah, sai ya ki ya yi hajji, babu wata damuwa akansa in yaga dama ya mutu bayahude, ko banasare**". Sai dai kuma Malam Albaniy ya raunata wannan hadisin.

⁽²⁾ Ahmad ya ruwaito shi (1/313, a cikin "musnad" din Abdullahi ɗan Abbas -رضي الله عنهما-, lamba: 2864).

dole a yi shi da gaggawa, ga wanda ya ke da iko, kamar yadda hakan shi ne zahirin fadīn Allah ta'alah:

﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ عَلِيمٌ﴾
آل عمران: ٩٧

Ma'ana: "Kuma Allah ya wajabta wa mutane hajjin wannan daki, ga wanda ya samu damar hanya zuwa gare shi, wanda kuma ya kafirce to lallai Allah mawadaci ne ga barin talikai", [Ali-imraan: 97]. Da fadīn Annabi (ﷺ) a cikin hudubarsa:

«يَهِيَ النَّاسُ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ، فَحُجُّوا».

Ma'ana: "Ya ku mutane, lallai Allah ya farlanta aikin hajji akanku, don haka; ku aikata aikin hajji"⁽¹⁾.

Kuma hakika hadisai da dama sun zo suna nuna wajabcin yin umrah, daga cikinsu:

«الْإِسْلَامُ: أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَأَنْ تُقِيمَ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ وَتَعْتَمِرَ، وَتَغْتَسِلَ مِنَ الْجَنَابَةِ، وَأَنْ تُتِمَّ الْوُضُوءَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ».

Ma'ana: "Musulunci shi ne: Ka shaida babu abun bauta da gaskiya sai Allah, kuma lallai annabi Muhammadu manzon Allah ne, ka tsayar da sallah, ka bada zakka, ka kuma yi hajji zuwa dakin Allah, ka yi umrah, ka rika yin wankan janaba, ka rika cika alwala, sannan ka yi azumin watan azumi [ramadhana]"⁽²⁾.

Malami mai suna Ibnu-khuzaimah ya fitar da wannan hadisin, da kuma Darakudniy, daga hadisin Umar dan Alkhaddab (رضي الله عنه). Imam Darakudniy ya ce: Wannan isnadin

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi (lamba: 1337) daga Abu-hurairah (رضي الله عنه).

⁽²⁾ Ibnu-khuzaimah ya ruwaito shi a cikin littafinsa "sahih" (1/3), da Darakudniy, (lamba: 2664), da Baihakiya a cikin "sunanul kubrah", (4/570), da littafin "shu'abul iymān", (5/440), da littafin "l'itikaad" (1/206), daga Umar dan Alkhaddab (رضي الله عنه).

tabbatacce ne ingantance [sabitun sahih].

Yana daga cikinsu: Hadisin A'ishah (رضي الله عنها) lallai ta ce: Ya ma'aikin Allah! Shin akwai wajabcin jihadi ga mata? Sai ya ce:

«عَلَيْهِنَّ جِهَادٌ لَا قِتَالَ فِيهِ: الْحَجُّ وَالْعُمْرَةُ».

Ma'ana: "**E, akwai jihadi akansu wanda babu fito-na-fito (zubda jinni) a cikinsa; aikin hajji da umrah**"⁽¹⁾. Ahmad ne, da Ibnu-majah su ka fitar da shi, da isnadi mai inganci [sahih].

Kuma aikin hajji da umrah basa wajaba ga bawa a rayuwarsa gabaɗayanta sai sau ɗaya tak, saboda faɗin Annabi (ﷺ) a cikin hadisi ingantacce:

«فَمَنْ زَادَ فَهُوَ تَطَوُّعٌ».

Ma'ana: "**Duk wanda ya yi kari akan hajji guda ɗaya na wajibi to karin nafila ne**"⁽²⁾.

Kuma sunna ne yawaita yin aikin hajji da umrah na nafila, saboda abin da ya tabbata a cikin littafin sahihul Bukhariy da Muslim, daga Abu-hurairah (رضي الله عنه), ya ce: Manzoni Allah (ﷻ) ya ce:

«الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا، وَالْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ».

Ma'ana: "**Aikin umrah zuwa wata umrar su kan kankare laifukan da su ka kasance a tsakaninsu, lafiyayyen hajji sannan kubutacce shi kuma ba shi da wani sakamako sai aljannah**"⁽³⁾.

⁽¹⁾ Imam Ahmad ya ruwaito shi (6/165), da Ibnu-majah, (lamba: 2901.

⁽²⁾ Ahmad ya ruwaito shi (lamba: 8), da Muslim (1/255, da 290, lamba: 2637), da Abu-dawud (lamba: 1721), da Ad-daarimiy (lamba: 1788), daga Abdullahi ɗan Abbas (رحمتهما الله تعالى).

⁽³⁾ Bukhariy ya ruwaito shi (lamba: 1773) da Muslim (lamba: 1349).

WAJABCIN TUBA DAGA DUKKAN SABO, DA KUMA FICEWA DAGA ZALUNCI

Idan musulmi ya yi azamar fita zuwa ga hajji, ko aikin umrah to mustahabbi ne akansa ya yi wasici ga iyalansa, abokansa da cewa su ji tsoron Allah, su kuma zama masu takawarsa mabuwayi da daukaka, ta hanyar aiki da umurninsa da kuma hanuwa da haninsa [swt].

Kuma ya dace mai niyyar hajji ya rubuta abubuwan da ya ke bi ko ake binsa na basussuka, ya kuma kafa shaidu akan haka. Kuma wajibi ne akansa ya yi gaggawar tuba zuwa ga Allah daga dukkan zunubai, tuba lafiyayya, saboda fadinsamadaukakin sarki:

﴿وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ النور: ٣١

Ma'ana: "**Kuma ku tuba zuwa ga Allah gabadayanku ya ku muminai, tsammaninku za ku rabauta**", [Nuur: 31].

Hakikanin tuba ita ce:Fita daga zunubai da kuma barin aikata su, da yin nadama akan abin da ya gabata na kurakurai, tare da yin azama kan rashin komowa cikin zunubai. In kuma a wajen mutum akwai abubuwan mutane da ya zalunce su na rai, ko dukiya ko mutunci to sai ya mayar musu, yana mai neman su yafe masa, wannan kuma duka ana son mahajjaci ya aiwatar da su gabanin tafiyarsa, saboda abinda ya tabbata daga gare shi ﴿﴾:

«مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلَمَةٌ لِأَخِيهِ مِنْ عَرَضِهِ أَوْ شَيْءٌ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ، قَبْلَ أَنْ لَا يَكُونَ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ، إِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أَحَدٌ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلَمَتِهِ، وَإِنْ لَمْ تَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أَحَدٌ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ».

Ma'ana: "**Duk wanda ya ke da wani abu da ya**

zalunci wani mutum akansa na mutuncinsa ko wani abun daban, to ya nemi su warware a yau –gidan duniya-, gabanin yinin da babu dinari ko azurfa ya zo wa mutane; idan har yana da aiki na kwari to sai a biya abokinsa gwargwadon abin da ya zalunce shi, in kuma bashi da kyawawan aiyuka to sai a kwaso munanan aiyukan sahibinsa sai a dankara masa"⁽¹⁾.

Kuma ya dace ga maniyyaci ya zabi dukiya mai kyau kuma ta halal don aikin hajjinsa da umrarsa, saboda abin da ya inganta na fadin Manzon Allah (ﷺ):

«أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا».

Ma'ana: "**Ya ku mutane! Lallai Allah ta'alah mai tsarki ne; baya kuma karbar aiki sai mai tsarki**"⁽²⁾,

Kuma Imam Ad-dabaraniy ya ruwaito daga Abu-hurairah (رضي الله عنه) ya ce: Manzon Allah (ﷺ) ya ce:

«إِذَا خَرَجَ الرَّجُلُ حَاجًّا بِنَفَقَةٍ طَيِّبَةٍ، وَوَضَعَ رِجْلَهُ فِي الْغُرْزِ، فَتَنَادَى: لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، نَادَاهُ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، زَاذُكَ حَلَالٌ، وَزَا حِلَّتُكَ حَلَالٌ، وَحَجُّكَ مَبْرُورٌ غَيْرُ مَأْزُورٍ. وَإِذَا خَرَجَ بِالنَّفَقَةِ الْخَبِيثَةِ، فَوَضَعَ رِجْلَهُ فِي الْغُرْزِ، فَتَنَادَى: لَبَّيْكَ، نَادَاهُ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ: لَا لَبَّيْكَ وَلَا سَعْدَيْكَ، زَاذُكَ حَرَامٌ وَنَفَقَتُكَ حَرَامٌ، وَحَجُّكَ غَيْرُ مَبْرُورٍ».

Ma'ana: "**Idan mutum ya fita aikin hajji da dukiya mai tsarki [ta halal] ya kuma sanya kafarsa akan abun hawansa, ya daga sautinsa ya ce: LABBAIKAL LAHUMMA LABBAIKA, To sai mai kira ya kira shi daga sama cewa: An amsa maka, kuma ka rabauta, kasancewar guzurinka na halal ne, abun hawanka na halal, kuma hajjinka ya zama lafiyayye; ba irin wanda za a baka zunubi ba. In kuma ya fita da dukiya maras tsarki [wacce ba ta halal ba] ya kuma**

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi (lamba: 2317) daga Abu-hurairah (رضي الله عنه).

⁽²⁾ Muslim ya ruwaito shi (lamba: 1015) daga Abu-hurairah (رضي الله عنه).

sanya kafarsa akan abun hawansa, ya daga sautinsa ya ce: LABBAIKA, To sai mai kira ya kira shi daga sama cewa: Ba a amsa maka ba, kuma ba ka rabauta ba, saboda guzurinka haram ne, abun cinka haram, kuma hajjinka bai zama lafiyayye [kubutacce] ba"⁽¹⁾.

Kuma ya dace ga mahajjaci ya wadata ga barin abin hannun mutane, ya kuma kame kan rokonsu, saboda fadinsa (ﷺ):

«وَمَنْ يَسْتَغْفِرْ لِنَفْسِهِ اللَّهُ، وَمَنْ يَسْتَغْفِرْ لِنَفْسِهِ اللَّهُ».

Ma'ana: "Kuma duk wanda ya nemi ya kame sai Allah ya bashi kamewa, wanda kuma ya ke neman ya wadata –ga barin abin hannun mutane- sai Allah ya wadatar da shi"⁽²⁾. Da kuma saboda fadinsa (ﷺ):

«مَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَسْأَلُ النَّاسَ، حَتَّى يَأْتِيَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَيْسَ فِي وَجْهِهِ مُزْعَةٌ لَحْمٍ».

Ma'ana: "Kuma mutum ba zai gushe yana rokon mutane ba face ya zo a ranar kiyama babu wani nama a fiskarsa [masu roko alamarsu rashin naman fiska]"⁽³⁾.

Kuma wajibi ne ga mahajjaci da mai aikin umrah su nufi Allah da gidan lahira da aikinsu, su kuma nemi kusanci zuwa ga Allah ta'alah da abin da zai yardar da shi na zantuttuka da aiyuka nagari, a wurare madaukaka [kamar dakin ka'abah, safah da marwah, arafah, minah da muzdalifah]. Kuma wajibi

⁽¹⁾ Ad-dabaranayi a cikin littafin AL'AUSAD ya ruwaito shi (5/251, lamba: 5228). Ya zo kuma a cikin littafin AT-TARGIBU WAT TARHIBU (lamba: 1723) daga Abu-hurairah (رضي الله عنه).

⁽²⁾ Bukhariy ya ruwaito shi (5/251, lamba: 5228), da Muslim (lamba: 1053), daga Abu-sa'id Alkhudriy (رضي الله عنه).

⁽³⁾ Bukhariy ya ruwaito shi (lamba: 1475), da Muslim (lamba: 1040), daga Abdullahi dan Umar (رضي الله عنه).

ne akansa ya kiyaye iya kiyayewansa wajen nufan duniya da abin da ke cikinta da aikinsa na hajji, ko kuma riya da yi don aji (sum'ah), da kuma yin alfahari ga mutane da ibadarsa ta hajji, saboda yin wadannan na daga munanan manufofi, kuma sababi ne na rugujewar aiyuka, da rashin karbuwarsu a wajen Allah ta'alah, Allah yana cewa:

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ﴾ (١٥)

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحِطَّ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبِطُلَّ مَا كَانُوا

يَعْمَلُونَ ﴿هود: ١٥ - ١٦﴾

Ma'ana: "Kuma duk wanda ya ke nufan rayuwar duniya da kawarta (da aiyukansa) to za mu cike musu (ladan) aiyukansu a cikin duniya; kuma su din nan a cikinta ba za a tauye musu ba * Wadannan kuma su ne wadanda basu da wani abu a lahira sai gidan wuta, kuma duk abubuwan da su ka aikata a duniya sun ruguje, kuma barna ne duk abinda su ka kasance su ke aikatawa", [Hudu: 15-16]. Har ila yau Allah ta'alah yana cewa:

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا

مَذْمُومًا مَدْحُورًا﴾ (١٨) وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ كَانَ

سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿الإسراء: ١٨ - ١٩﴾

Ma'ana:" Kuma duk wanda ya ke nufan (rayuwa) ta gaggawa -duniya da aiyukansa- to za mu gaggauta masa samun abin da muka ga dama a cikinta, sannan mu sanya masa jahannama ta zamto makoma a gare shi, zai shige ta yana abun zargi, da aka nisanta daga rahama * Amma duk kuma wanda ya ke nufan rayuwar lahira ya kuma yi mata aiki irin nata, alhalin yana mumini, to wadannan aiyukansu sun kasance abun yabawa", [Isra'i: 18-19] .

Ya kuma tabbata daga gare shi (ﷺ) lallai ya ce:
«قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: أَنَا أَغْنَى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشُّرْكِ، مَنْ عَمِلَ عَمَلًا أَشْرَكَ فِيهِ مَعِيَ
غَيْرِي، تَرَكَّهُ وَشِرْكَهُ».

Ma'ana: **"Allah tabaraka wa ta'alah yana cewa: Ni ne mawadaci ga barin shirkar da aka tara ni da wani abokin tarayya a cikinta; duk wanda ya yi wani aiki sai ya hada ni da wanina a cikinsa to na bar shi da shirkarsa"**⁽¹⁾.

Kuma ya dace ga maniyyaci ya aboci mutanen kirki salihai; masu da'a ga Allah ta'alah da takawa da kuma ilimin addini, a cikin tafiyarsa ta aikin hajji, ya kuma nisanci abota da wawaye ko fasikai; masu sabo.

Kuma wajibi ne akan maniyyacin hajji ko umrah ya koyi abubuwan da aka shar'anta masa aikata su a cikin hajjinsa da umrarsa, sannan an so ya rika yin tambayoyi kan duk wani abin da ya shige masa duhu, domin ya zamto akan ilimi da basira cikin lamarinsa.

Idan kuma ya hau dabbarsa [doki ko rakumi] ko motarsa ko jirgi, ko sauran ababen hawa to mustahabbi ne ya kira sunan Allah mai tsarki yana mai gode masa, sannan sai ya yi kabbara sau uku, ya ce:

﴿سُبْحَنَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿١٤﴾﴾
الزخرف: ١٣ - ١٤، «اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالْتَقْوَىٰ، وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَىٰ، اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا، وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ، وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعَثَاءِ السَّفَرِ، وَكَآبَةِ الْمُنْطَرِ، وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ».

SUBHANAL LAZIY SAKKHARA LANA HAZA WAMA
KUNNA LAHU MUKRININA * WAINNA ILA RABBINA LA
MUNKALIBUNA . ALLAHUMMA INNA NAS'ALUKA FIY
SAFARINA HAZA ALBIRRA WAT TAKWAH, WA MINAL

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi (lamba: 2985), daga Abu-hurairah (رضي الله عنه).

AMALI MA TARDHA, ALLAHUMMA HAWWIN ALAINA SAFARANA HAZA, WADWI ANNA BU'UDAH. ALLAHUMMA ANTA ASSAHIBU FIS SAFARI, WAL KHALIFATU FIL AHLI. ALLAHUMMA INNIY A'UZU BIKA MIN WA'ASA'I ASSAFARI, WA KA'ABATIL MANZAR, WA SUUIL MUNKALABI FIL MALI WAL AHAL.

Ma'ana: **"Tsarki ya tabbata ga wanda ya hore mana wannan, lallai mu bamu kasance masu iko akan haka ba, * kuma lallai mu zuwa ga Ubangijinmu masu komawa ne",** [Zukhruf: 13-14].

Ya Allah lallai muna rokon ka yi mana baiwar biyayya da takawa a cikin tafiyarmu wannan, Daga cikin aiyuka kuma ka azurta mu da aikata abun da ka yarda da shi, Ya Allah ka saukake mana wannan tafiyat tamu, kana mai nade mana nisanta, Ya Allah kai ne aboki a cikin tafiya, mai mayewa [halifa] kan iyalai, Ya Allah ka tsare ni daga wahalar tafiya, da bakin cikin tafiya [bacin rai], da mummunar makoma cikin dukiyata da iyalai"⁽¹⁾.

Matafiyi zai fadi hakan saboda tabbatsuwa daga Annabi (ﷺ), kuma Imam Muslim ne ya ruwaito shi daga hadisin Abdullahi dan Umar [رضي الله عنهما].

Kuma a cikin tafiyarsa zuwa hajji an so ya yawaita zikirori da addu'oi da yawan istigfari, da kan-kan da kai ga Allah da karatun alkur'ani da yin tunani a cikin ma'anonin ayoyin da ya ke karantawa [tadabburi]. Tare da kuma kiyaye lamarin aiwatar da sallolin nan guda biyar a cikin jam'i, ya kuma rika kiyaye harshensa daga kace-nace, da yin magana cikin abin da ba damuwarsa ba ne, da yawaita wasa-da-dariya, haka kuma ana so ya kiyaye harshensa

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi (lamba: 1342), da Imam Ahmad (2/150, lamba: 6275), da Tirmiziy (lamba: 3447).

daga karya da yi-da mutum [giba], da annamimanci [hada fada], da yin izgili ga abokai da sauran 'yan'uwansa musulmai.

Ya dace mahajjaci ya rinka yin kyauta ga abokansa, ya kame daga cutar da su, tare da umurtar su da kyakkyawan aiki da hana su kan munanan aiyuka, cikin hikima, da wa'azi mai kyau gwargwadon iko.

ABUBUWAN DA MAHAJJACI ZAI AIKATA YAYIN ISOWARSA MIKAATI

Idan mahajjaci ya iso mikati mustahabbi ne a gare shi ya yi wanka sannan ya shafa turare, saboda abin aka ruwaito cewa Annabi (ﷺ) ya tobe dɪnkakken kaya, sannan ya yi wanka, da kuma saboda abinda aka ruwaito a cikin littatafan sahihul Bukhariy da sahihu Muslim daga A'ishah (رضي الله عنها) tace:

"كُنْتُ أَطِيبُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِإِحْرَامِهِ قَبْلَ أَنْ يُحْرِمَ. وَلِحِلِّهِ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ".

Ma'ana: "Lallai na sanya wa Manzon Allah (ﷺ) turare lokacin haramarsa gabanin ya yi haramar, da lokacin warware haramarsa gabanin ya je ya yi dawafin dakin Allah"⁽¹⁾. Har ila yau an samu cewa Annabi (ﷺ) ya umurci A'ishah (ra) yayin da ta ke haila alhalin ta riga ta yi harama da umrah cewa ta yi wanka sannan sai ta yi harama da hajji. Kamar yadda kuma Annabi (ﷺ) ya umurci Asma'u bintu Umais (رضي الله عنها) yayin da ta haifu a mikatin Zul-hulaifah cewa ta yi wanka, sai ta yi kunzugu da tufa (don hana fitar jini), sannan ta yi harama. Sai waɗannan dalilan su ka nuna cewa lallai ita mace mai haila ko jinin haihuwa idan har ta iso mikati to za ta yi wanka ne sannan ta yi harama tare da mutane, kuma za ta aikata duk abin da mahajjaci ke aikata shi in banda dawafin dakin ka'abah; shi kam za ta jira har sai ta sami tsarki,

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi (lamba: 1539), da Muslim (lamba: 1189).

kamar yadda Annabi (ﷺ) ya umurci matarsa A'ishah, da kuma [matar Abubakar siddik]; Asma'u (رضي الله عنها).

Kuma mustahabbi ne ga mutumin da ya yin nufin zai yi harama [da hajji ko umrah] mustahabbi ne ya aske gashin bakinsa, da faratunsa, dana gabansa da hamatansa guda biyu, sai ya cire su gwargwadon bukata, don kar ya bukaci aske ko yanke wadannan dauda bayan ya riga ya yi haramarsa, alhali a lokacin kuma cire su haramun ne a gare shi. Kuma zai aikata haka saboda Annabi (ﷺ) ya shar'anta wa musulmai aske wadannan gashin da kuma yanke farce a kowani lokaci, kamar yadda ya tabbata a cikin littafin sahihul Bukhariy da na Muslim, daga Abu-hurairah (رضي الله عنه) ya ce: Manzon Allah (ﷻ) ya ce:

"خَمْسٌ مِنَ الْفِطْرِ: الْخَتَانُ، وَالْأَسِيْحْدَاؤُ، وَقَصُّ الشَّارِبِ، وَتَقْلِيمُ الْأَطْفَارِ، وَتَنْفُ الْأَبَاطِ".

Ma'ana: [Abubuwa guda biyar suna daga cikin fidrar musulunci: Yin kaciya, da aske gashin gaba, da rage gashin baki, da yanke faratu, da fizge gashin hamata]⁽¹⁾. Ya zo kuma a cikin littafin sahihu Muslim daga Anas (رضي الله عنه) ya ce:

"وَقَتَ لَنَا فِي قَصِّ الشَّارِبِ، وَتَقْلِيمِ الْأَطْفَارِ، وَتَنْفِ الْإِبِطِ، وَحَلْقِ الْعَانَةِ، أَنْ لَا تَتْرُكَ أَكْثَرَ مِنْ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً".

Ma'ana: [An sanya mana lokaci wajen rage gashin-baki, da yankan farce, da fizge gashin hamata, da aske gashin gaba: kar mu bari ya wuce darare arba'in]⁽²⁾. Imam An-nasa'iy ya ruwaito

⁽¹⁾Bukhariy ya ruwaito shi (lamba: 5891), da Muslim (lamba: 257).

⁽²⁾Muslim ya ruwaito shi (lamba: 258).

wannan hadisin da lafazin da ke tafe:

«وَقَتَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ».

Ma'ana: "**Manzon Allah (ﷺ) ya sanya mana lokaci**"⁽¹⁾.

Kuma Imam Ahmad da Abu-dawud da Tirmiziy suma duk sun ruwaito shi da lafazin imam An-nasa'iy. Amma shi kuma gashin kan mutum bai halatta ko kuma ba a shar'anta aske wani abu daga gare shi ba a yayin harama, haka lamarin ya ke dangane da maza, haka kuma ya ke dangane da mata.

Shi kuma gashin gemu haramun ne mahajjaci ya aske shi gabadaya, kamar yadda haramun ne ya rage sashi daga cikinsa, a kowanni lokaci da kowani hali, hasalima wajibi ne ya cike shi, saboda abin da ya tabbata a cikin littafin sahihul Bukhariy da sahihu Muslim daga Abdullahi dan Umar [رضي الله عنها] ya ce: Manzon Allah (ﷺ) ya ce:

«خَالِفُوا الْمُشْرِكِينَ؛ وَقُرُوا اللَّحَى، وَأَحْفُوا الشَّوَارِبَ».

Ma'ana: "**Ku saba wa mushirkan mutane; ku cike gemu, sannan ku rage gashin baki**"⁽²⁾. Kuma Imam Muslim ya fitar da hadisi a cikin littafinsa ingantacce, daga Abu-hurairah [ra] ya ce: Manzon Allah (ﷺ) ya ce:

«جُزُوا الشَّوَارِبَ، وَأَرْخُوا اللَّحَى، خَالِفُوا الْمَجُوسَ».

Ma'ana: "**Ku rage gashin baki, ku sake gamu, ku saba wa masu addinin bautar wuta; (majusawa)**"⁽³⁾.

Kuma lallai musiba da fitina sun yi matukar girma

⁽¹⁾Nasa'iy ya ruwaito shi (lamba: 4), da Ahmad (3/122), da Abu-dawud (lamba: 422), da Tirmiziy (lamba: 2759).

⁽²⁾Bukhariy ya ruwaito shi (lamba: 5892), da Muslim (lamba: 259).

⁽³⁾Muslim ya ruwaito shi (lamba: 260).

a wannan zamanin, ta yadda mutane da yawa ke saba wa wannan sunnar [ta barin gemu], tare kuma da yakar ta, sun yarda su yi kamanceceniya da kafirai ko mata. Abin da kuma ya fi muni shi ne: aske gemun ya zamto a wurin mutanen da su ke da nasaba ko alaka da ilimi da karantar da shi, Sai a ce: Innah lillahi wa innah ilaihi raji'una! Muna rokon Allah ta'alah ya shiryyar da mu da sauran 'yan'uwanmu musulmai dacewa da sunnar ma'aikin Allah (ﷺ) da riko da ita, da yin da'awa zuwa gare ta [sunnah] koda kuwa mafi yawan mutane sun ki binta, Hasbunallahu wa ni'imal wakil, wala haula wala kuwwata illa billahil aliyyl azim!

Sa'annan sai mutum namiji ya sanya kwarjalle da mayafi, kuma mustahabbi ne, su zamto farare ta fiskar kala, guda biyu masu tsafta, kuma mustahabbi ne ya yi haramar cikin takalma da ake ce musu: kafa-waje [silifas], saboda fadīn Annabi (ﷺ):

«وَيُحْرِمُ أَحَدُكُمْ فِي إِزَارٍ وَرِدَاءٍ، وَتَغْلِينَ».

Ma'ana: **"Dayanku ya yi harama cikin kwarjalle da mayafi, da takalma silifas guda biyu"**⁽¹⁾. Imam Ahmad [رحمه الله] ne ya fitar da wannan hadisin.

Yayin da ita kuma maniyyaciya mace ya halatta a gare ta ta yi haramarta cikin duk abin da ta so na tufa; baki ne kalarsa ko kore, ko kuma waninsu, tare da kiyaye yin kama da mazaje cikin tufofinsu. Saidai kuma haramun ne ta sanya nikabi ko safar hannu [guda biyu] a lokacin da ta ke cikin haramarta,

⁽¹⁾ Ahmad ya ruwaito shi (2/34, lamba: 4881).

tare da cewa an shar'anta mata lullube fiskarta da tafukan hannayenta da wani abin da ba nikabi ko safar hannu ba; wannan kuma saboda Annabi (ﷺ) ya hana mace sanya nikabi ko safar a lokacin haramarta.

Amma abin da wassu mutane -marasa ilimi- su ke yi na kebe tufar ihramin mata da cewa dole ya zamto kore ko baki, wai bai halatta ta yi haramar cikin wata kalar da ta saba musu ba, wannan kam ba shi da wata madogara a shari'ar musulunci.

Sannan bayan kammala yin wanka da tsafta, tare da sanya ihrami; to daga nan sai [mutum] ya yi niyya a cikin zuciyarsa kan nau'in aikin da ya ke son aikatawa; hajji ne ko umrah, saboda fadīn Annabi (ﷺ):
"إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَىٰ."

Ma'ana: **[Lallai dukkan aiyuka su kan inganta ne tare da niyyah, kuma kowanni mutum ya kan samu sakayya kan abin da ya niyyata]**⁽¹⁾.

Kuma an shar'anta wa mahajjaci -da harshensa- ya furta abinda ya niyyata a cikin zuciyarsa, don haka; In niyyarsa yin "umrah" ne sai ya ce: **"Labbaika umratan"** ko **"labbaikallahumma umrah"**, In kuma "hajji" ne sai ya ce: **"Labbaika hajjan"** ko **"Allahumma labbaika hajjan"**; saboda Annabi (ﷺ) ya aikata hakan. In kuma ya yi niyyar aikata su [hajji da umrah] gabadaya sai ya ce: **"Allahumma labbaika umratan wa hajjah"**. Kuma abin da ya fi falala shi ne

⁽¹⁾Bukhariy ya ruwaito shi (lamba: 1), da Muslim (lamba: 1907), daga Umar dan Al-khaddāb (رضي الله عنه).

fadin wannan lafazi ya zamto bayan maniyyaci ya riga ya daidaita akan abun hawansa; rakumi ne ko mota, ko kuma makamancinsu, saboda annabi (ﷺ) ya daga sautinsa ne ya kuma furta abin da ya niyyata bayan ya riga ya daidaita akan abun hawansa, a lokacin da ta zabura da shi don fara tafiya zuwa Makkah, Wannan kuma shi ne abin da ya fi inganci daga cikin zantukan ma'abota ilimi.

Babu wurin da aka shar'anta cewa bawa ya furta abin da ya niyyata, in banda niyyar hajji ko umrah, wannan kuma saboda aikata shi ya zo daga annabi (ﷺ). Amma dangane da sallah da dawafi ko waninsu to a nan kam baya halatta ga mutum ya lafazta abin da ya niyyata; akan haka ba zai ce "Nawaitu an usalliy kaza wa kaza" ko "nawaitu an aduufa kaza", saboda furta irin wadannan niyyoyin yana daga cikin bidi'oi da aka kirkiro, bayyanar da hakan kuma ya fi muni da girman laifi, kuma lallai da furta niyyah cikin lafazi shari'a ne to da annabi (ﷺ) ya bayyana mana shi, ya yi bayaninsa ga al'umma da aikinsa ko zancensa, kuma da magabata na kwara sun yi rigaye zuwa ga sanin haka, tare da aiki da shi! [Amma babu daya!].

Don haka; Yayin da ba a ruwaito mana wani abu daga annabi (ﷺ) na cewa ya kasance yana fadar niyyarsa cikin lafazi ba, haka kuma ba a ruwaito irin haka daga sahabbansa (ra) ba, sai wannan yasa aka samu tabbacin cewa aikata hakan bidi'a ne, gashi annabi (saw) kuma yana cewa:

«وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ».

Ma'ana: "**Kuma mafi sharrin al'amura su ne kirkirarrunsu, kuma kowace bidi'a bata ne**"⁽¹⁾.

Muslim ne ya fitar da shi a cikin littafinsa [sahih]. Har ila yau Annabi (ﷺ) ya ce:

«مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ».

Ma'ana: "**Wanda ya kirkiro wani abu a cikin al'amarinmu (addininmu) wanda ba ya cikinsa, to an mayar masa**"⁽²⁾, Bukhariy da Muslim su ka fitar da shi, a cikin wata riwayar Muslim:

«مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ».

Ma'ana: "**Wanda ya aikata wani aiki wanda al'amarinmu (addininmu) ba a kansa ya ke ba to an mayar masa**"⁽³⁾.

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi (lamba: 867), da Imam Ahmad (3/310).

⁽²⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, daga hadisin A'ishah (رضي الله عنها), (lamba: 2697), da Muslim, (lamba: 1718).

⁽³⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 1718), daga A'ishah (رضي الله عنها) da Bukhariy (hadisi mu'allak) a babin "najsh".

WURAREN DAUKAR HARAMA (MIKAATAI) DA IYAKANCE SU

Mikatai guda biyar ne:

Na farko: Zul-hulaifah: Wannan shi ne mikaatin mutanen Madinah, kuma shi aka fi sani a yau a wurin mutane da suna "Abyaa-ru Aliy".

Na biyu: Al-juhfhah: Wannan kuma shi ne mikaatin mutanen yankin Shaam, [juhfhah] alkarya ce rusasshiya, da ta ke kusa da garin raabig, don haka; duk mutumin da ya dauki haramarsa daga wannan gari [na rabig] to lallai ya yi harama daga mikaati, saboda garin raabig yana nan kafin juhfhah da kadan.

Na uku: Karnul manaazil: Wannan kuma shi ne mikaatin mutanen yankin Najdu, wadda kuma a yau ake kiransa da suna: As-sailu.

Na huɗu: Yalamlam: Wannan kuma shi ne mikaatin mutanen yankin Yaman.

Na biyar: Zaatu-irkin: Wannan kuma shi ne mikaatin mutanen yankin Irak.

Wadannan mikaatai guda biyar Annabi ne (ﷺ) da kansa ya sanya su, ga mutanen wadannan wurare, da kuma duk wanda ya bi ta kansu, daga cikin wadanda ba 'yan yankunan ba, matukar dai sun yi nufin aikin hajji ko umrah. Kuma wajibi ne ga duk wanda ya bi ta kansu a hanyarsa ta shiga garin Makkah don aikin hajji ko umrah ya yi haramarsa daga gare su, kamar yadda kuma haramun ne ya ketare su ba tare da ya yi haramar ba, [kuma hukuncin haka ya ke] daidai ne shigewan nasa zai zama ta hanyar kasa ne, ko kuma ta sama [jirgi];

saboda gamewar fadinsa (ﷺ) a yayin da ya sanya wadannanmikaatan:

«هُنَّ لَهُنَّ وَلَمَنْ أَتَى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِ أَهْلِهِنَّ، مِمَّنْ أَرَادَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ».

Ma'ana: "**Wadannan mikaatan na wadannan mutanen yankunan nan ne, da kuma duk wanda ya biyo ta kansu daga cikin wadanda ba 'yan yankin ba, matukar ya yi nufin aikin hajji ko umrah**"⁽¹⁾.

Kuma abin da aka shar'anta shi wa mutumin da ya nufi Makkah ta sama (jirgi), matukar zai kulla niyyar yin aikin hajji ko umrah, wajibi ne ya shirya ga hakan; ta hanyar yin wanka da makamancinsa gabanin ya hau jirgi, idan ya yi kusa da mikaati sai ya daura kwarjallensa ya yafa mayafi, sannan ya yi niyyar umrarsa –in har akwai wadataccen lokaci, in kuma babu; to sai ya yi niyyar aikin hajji kadai. Idan kuma da zai daura kwarjallen nasa, ya kuma yafa mayafi; gabanin hawa jirgi, ko kuma kusantar mikaatinsa to babu laifi akan haka, Sai dai kuma ba zai yi niyyar shiga cikin aikinsa ba sai har ya zo daura (seti) da mikaati, ko ya kusance shi; saboda kasancewar Annabi (ﷺ) bai yi harama ba sai daga mikaati, kuma wajibin wannan al'ummar ne ta yi koyi da shi (ﷺ), a cikin haka, da waninsa daga sha'anin addini gabaɗaya; saboda fadin Allah [ta'alah]:

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ الأحراب: ٢١

Ma'ana: "**Kuma hakika kuna da abin koyi mai**

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1526), da Muslim, (lamba: 1181), daga hadisin Abdullahi dan Abbas (رضي الله عنهما).

kyau dangane da Manzon Allah", [Ahzaab: 21], da kuma saboda faɗin annabi (ﷺ) a hajjinsa na bankwana:

«خُذُوا مَنَاسِكَكُمْ».

Ma'ana: **"Don ku koyi aikin hajjinku"**⁽¹⁾.

Amma wanda kuma ya nufi shiga garin Makkah ba da muradin aikin hajji ko umrah ba, kamar ɗan kasuwa ko mai kawo itace, ko kawo sakon wasiku, ko makamancin haka, to ba dole ne akansa ya yi harama ba, sai dai in ya yi kwadayin samun falalar da ke cikin haka, wannan kuma saboda faɗin Annabi (ﷺ) cikin hadisin da ya gabata a yayin da ya ambaci mikaatai:

«فَهُنَّ لَهُنَّ وَلَمَنْ أَتَى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِ أَهْلِهِنَّ، مِمَّنْ أَرَادَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ».

Ma'ana: **"Wadannan mikaatan na wadannan mutanen yankunan nan ne, da kuma duk wanda ya biyo ta kansu daga cikin wadanda ba 'yan wannan yankin ba, matukar ya yi nufin aikin hajji ko umrah"**⁽²⁾. Abin da wannan hadisin ke nunawa shi ne: lallai mutumin da ya bi ta kan wadannan mikaatan, sai kuma bai nufi yin hajji ko umrah ba, to babu laifi akansa ya zama bai yi harama ba.

Wannan kuma yana daga cikin rahamar Allah ga bayinsa, da saukakewarsa a gare su, muna kara gode masa akan haka. Kuma abin da ke kara karfafa

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito kwatankwacinsa, (lamba: 1297), daga hadisin Jabir (رضي الله عنه).

⁽²⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1526), da Muslim, (lamba: 1181), daga hadisin Abdullahi ɗan Abbas (رضي الله عنهما).

wannan zance shi ne, kasancewar Annabi (ﷺ) yayin da ya je garin Makkah a shekarar da aka bude ta [fat-hu Makka] bai yi harama ba, hasalima ya shige ta ne alhalin yana sanye da fular kwano [migfar] a kansa; saboda a wannan lokacin bai kulla niyyar aikata umrah ba, kawai dai ya nufi ya bude wannan garin ne [Makkah] tare da gusar da abin da ke cikinta na shirkah.

Amma su kuma waɗanda garurukansu su ke ta ciki daga mikaatai, kamar waɗanda su ke zaune a garin Jiddah, ko Ummus salmi, ko Bahrah, ko As-shara'i'u, ko Badar ko Masturah ko makamantansu, To su waɗannan mutanen ba a wajabta musu cewa su tafi waɗancan mikaatai guda biyar da aka ambata [saboda suna ta baya da garurukansu] don su yi haramarsu ba, hasalima irin waɗannan mutanen gidaddajinsu su ne mikaatansu, don haka; sai kawai su yi haramar abin da su ka nufa na aikin hajji ko umrah daga can. Amma idan sun mallaki wassu masaukan a ta wajen mikaati to a nan suna da zabin ɗayan abubuwa guda biyu, in ɗayansu ya so sai ya yi harama daga mikaati, in kuma ya so sai ya yi niyyar tasa daga gidansa da ya fi kusa da garin Makkah, ta ciki da mikaati, saboda gamewar faɗin Annabi (ﷺ) a cikin hadisin Abdullahi ɗan Abbas [رضي الله عنهما]:

«وَمَنْ كَانَ دُونَ ذَلِكَ فَمَهْلُ مِنْ أَهْلِهِ حَتَّى أَهْلُ مَكَّةَ يُهْلُونَ مِنْ مَكَّةَ».

Ma'ana: "**Wanda ya kasance gidansa yana ta ciki-ciki da mikaati to ya yi haramarsa daga cikin iyalansa, hatta su mutanen cikin garin Makkah za**

su yi harama ne daga garin Makkah"⁽¹⁾. Bukhariy da Muslim su ka fitar da shi.

Saidai kuma ga mutumin da ya nufi yin aikin umrah alhalin yana cikin kewayen haramin Makkah to shi kam wajibi ne akansa ya fita wajen harami don ya kullo niyyar umrarsa daga can, saboda kasancewar annabi (ﷺ) a yayin da A'ishah (رضي الله عنها) ta nemi ya mata izinin ta yi umrah sai ya umurci dan'uwanta Abdurrahman (dan Abubakar As-sidik-رضي الله عنه) da cewa ya fita da ita yana mai raka ta har zuwa wurin da ba kewayen harami ba, don ta dauko haramarta daga can, sai wannan ya nuna cewa lallai wanda zai yi umrah ba zai yi haramar umrat tasa daga cikin harami ba, kawai dai zai yi haramar ce daga wajen harami.

Shi kuma wannan hadisin (wanda aka fitar da su A'ishah zuwa wajen harami don ta dauko haramar umrah daga can) yana takaice ma'anar hadisin Abdullahi dan Abbas (ra) da ya gabata, kuma yana nuna cewa lallai muradin Annabi (ﷺ) cikin faɗinsa:

«حَتَّى أَهْلُ مَكَّةَ يَهْلُونَ مِنْ مَكَّةَ».

Ma'ana: "**Hatta su mutanen Makkah za su yi haramarsu ne daga cikin garin Makkah**"⁽²⁾.

Muradinsa da wannan shi ne: Za su yi haramarsu a lokacin aikin hajji, daga cikin Makkah, ba a umrah ba,

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1526), da Muslim, (lamba: 1181), daga hadisin Abdullahi dan Abbas (رضي الله عنهما).

⁽²⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1526), da Muslim, (lamba: 1181), daga hadisin Abdullahi dan Abbas (رضي الله عنهما).

saboda da yin haramar umrah daga cikin garin Makkah halal ne, to da annabi (ﷺ) ya yi izini ga matarsa A'ishah (رضي الله عنها), kuma da bai wahalar da ita cewa sai ta fita zuwa wajen harami ba, wannan lamarin kuma a fili ya ke, kuma shi ne zancen yawayawan maluma (Allah yayi musu rahama), kuma shi ya fi tsentseni ga mumini, saboda kasancewar ra'ayin yana bada damar yin aiki da hadisan guda biyu da su ke magana kan mas'alar gabaɗayansu. Allah shi ne mai datarwa!

Amma abinda wassu mutane suke aikatawa na yawaita yin umrah bayan kammala aikin hajjinsu, wadda kuma su ke ɗauko ta daga wurin da ake kiransa: Tan-iim (mai suna masallacin A'ishah a yau), ko Ji'irraanah, ko wassu wurare, alhalin kuma ɗayansu a lokacin shigarsa garin Makkah ya riga ya yi umrarsa gabanin ya yi aikin hajjinsa = irin wannan nau'in babu wani dalili da ke nuna cewa shari'a ta san da shi, hasalima dalilan shari'ar Allah suna nuna cewa mafificin lamari shi ne barin ɗauko umrah daga Tan-iim, saboda Annabi (ﷺ) da sahabbansa (رضي الله عنه) basu ɗauko umrah bayan da su ka gama aikin hajjinsu ba, abin sani kawai A'ishah ce (رضي الله عنها) ta yi harama daga tan'iim, saboda kasancewar ba ta yi umrah tare da mutane ba, lokacin shigowansu garin Makkah; domin uzurin hailar da ta bijiro mata, don haka; sai ta nema daga Annabi (ﷺ) cewa tana son ta yi umrah a madadin umrar da ta ɗauko daga mikaatin mutanen Madinah, saidai kuma bata samu ta aiwatar da ita ba, sai Shi kuma Annabi (ﷺ) ya amsa mata akan haka,

wannan yasa A'ishah ta zama ta rabauta da samun umrah guda biyu; umrar farko ita ce: Wacce ta yi ta a tare da hajjinta (nau'in kiraani), ta biyun kuma ita ce wacce ta yi ta ba tare da hajji ba (ita kadai, ma'ana: wacce ta dauko niyyarta daga tan'iim), Don haka; duk mutumin da ya kasance ya samu matsala kamar ta A'ishah [رضي الله عنها] to babu laifi akansa ya yi umrah bayan ya riga ya kammala aikin hajjinsa, wannan kuma shi ne hanyar yin aiki da hadisan nan guda biyu gabaɗayansu, da kuma yalwata wa jama'ar musulmai.

Saidai kuma babu shakka; lallai shagaltuwar dukkan alhazai ko adadi mai yawa daga cikinsu da aikata wata umrah ta daban banda wacce su ka shigo garin Makkah da ita, bayan kammalawar aikin hajjinsu, lamari ne da ya ke haifar da wahala ga daukacin mutane (a garin Makkah), ya kuma haifar da yawan cunkoso da hatsari, tare kuma da abin da ke cikinsa na saba wa shiriyar Manzon Allah ﷻ da sunnarsa. Allah mu ke rokon ya datar da mu!

HUKUNCIN MUTUMIN DA YA ISO "MIKAATI" BA A "WATANNI HAJJI" BA

Ka sani, lallai wanda ya isa ga "mikaati" yana da halaye mabanbanta guda biyu:

Na farko daga cikinsu: Ya isa ga "mikaati" a cikin watannin da "ba na aikin hajji ba", kamar watan ramadana ko sha'aban, Sunnah dangane da irin wannan mutum shi ne: Ya yi haramarsa da umrah, a cikin zuciyarsa, yana mai furta hakan da kuma bakinsa, yana mai cewa: LABBAIKA UMRATAN, ko ALLAHUMMA LABBAIKA UMRATAN, Sannan sai ya yi ta yin "talbiyyah" da irin talbiyyar Manzon Allah (ﷻ), wacce ita ce:

«لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ، وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ».

"LABBAIKAL LAHUMMA LABBAIKA, LABBAIKA LA SHARIKA LAKA LABBAIKA, INNAL HAMDA WAN NI'IMATA LAKA WAL MULKA, LA SHARIKA LAKA"⁽¹⁾.

Kuma an so maniyyaci ya yawaita fadīn wannan "talbiyyar", tare da yawaita ambaton Allah ta'alah, har ya isa zuwa ga jikin ḍakin ka'abah, Idan ya isa jikin ḍakin ka'abah sai ya yanke fadīn "talbiyyah", ya yi dawafin ḍakin Allah sau bakwai, sannan ya yi raka'oi guda biyu bayan "makaamu Ibrahim", Sannan sai ya fita zuwa ga safah da marwah, don ya yi dawafi a tsakaninsu sau bakwai, daga nan; sai ya aske gashin

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1549), da Muslim, (lamba: 1182), daga hadisin Abdullahi ḍan Umar (رضي الله عنهما).

kansa gabaɗaya ko ya rage, daga zarar ya aikata haka to umrarsa ta riga ta cika, kuma duk abinda a da can suka zamto sun haramta a gare shi sakamakon yin haramarsa to sun dawo sun halatta a gare shi.

Na biyu: Shi ne ya isa ga "mikaati" a cikin "watannin hajji" waɗanda kuma su ne: watannin shawaal, da zul-ki'idah, da kwana goma na farkon zul-hijjah, (idan har ya nufi yin aikin hajji) irin wannan mutumin ana bashi zabin niyyatar ɗayan nau'ukan hajji guda uku, ma'ana: ko ya yi aikin hajji kaɗai, ko ya aikata umrah ita kaɗai, ko kuma ya haɗa ya yi su guda biyun gabaɗaya (hajji da umrah), saboda kasancewar Annabi (ﷺ) a yayin da ya isa jikin "mikaati" a watan zul-ki'idah, ta shekarar da ya aikata hajjinsa na bankwana, ya bayar wa sahabbansa zaɓi kan aikata ɗayan nau'ukan nan na aikin hajji guda uku.

Sai dai kuma sunnah ne ga mutumin da ya iso "mikaatin" matuƙar dai bashi da dabbar da zai yanka a matsayin haɗayah; cewa ya yi harama da umrah kawai, sannan ya aikata duk abubuwan da mu ka ambata dangane da mutumin da ya iso "mikaati" ba a "watannin hajji" ba; (wato: ɗawafi, raka'oi biyu, safah da marwah, sannan aski). Saboda kasancewar Annabi (ﷺ) ya umurci sahabbansa a yayin da su ka kusanci garin Makkah; cewa su mayar da niyyarsu ta zamto ta umrah, a yayin da su ka isa garin Makkah kuma sai ya sake karfafa maganarsa, daga nan, sai su kuma su ka yi ɗawafinsu da sa'ayi, sannan su ka yi aski; kana su ka warware, suna masu aiki da

umurninsa (ﷺ). sai dai ga mutumin da ya ke da dabbar hadayarsa kawai, Shi kam Annabi (ﷺ) ya umurce shi da ya cigaba da wanzuwa cikin haramarsa da ya dauko ta har sai ranar layyah (10/12) idan ta zo, sai ya warware.

Sunnah ne ga mutumin da ya kora dabbar hadayarsa ya yi harama da umrah da hajji a tare [wato: kiraani], saboda haka Annabinmu [Muhammadu] -ﷺ- ya aikata, sakamakon ya kora dabbobin hadayarsa tun daga garin Madinah, kuma da aikata haka ne annabin ya umurci wanda duk ya koro dabbobin hadayarsa daga cikin sahabbansa, tare da cewa a farkon lamari wassunsu sun yi haramar aikata umrah [wato: tamattu'i], saidai kuma ya umurce shi da cewa ya sake kulla niyyar umrah tare da hajji [mai suna: kiraani], ya kuma ce masa kada ya warware daga daya daga cikinsu har sai in ranar layyah (10/12) ta zo, wanda a lokacin ne zai warware daga gare su gabadaya. Haka idan da mutumin da ya koro hadayar tasa ya yi niyyar aikata hajji ne kawai [ifraadi] to shima zai wanzu cikin haramarsa har sai ranar layyah, sannan sai ya warware, wato hukuncinsa shi ne kamar dai wanda ya hada hajji da umrah [kiraani].

Daga abin da ya gabata sai aka sani: Cewa duk wanda ya yi harama da hajji kadai [ifraadi], ko umrah da hajji a tare [kiraani], sai kuma bai taho ko ya koro dabbar hadayarsa tare da shi ba = irin wannan baya dacewa a gare shi ya ci-gaba da zama cikin haramarsa, hasalima sunnah kan irinsa shi ne: ya

mayar da haramarsa ta zamto ta "umrah [wato: tamattu'i]"; Sai ya yi dawafinsa, da sa'ayiy, kana ya aske gashi; yana mai warwarewa, wannan kuma zai zamo kamar yadda Annabi (ﷺ) ya umurci waɗanda basu koro hadayarsu ba daga cikin sahabbansa, a inda ya bayyana musu cewa su aikata haka.

Saidai idan maniyyacin ya ji tsoron cewa wannan hajjin zai kubuce masa [da kubucewar tsayuwun arafah] saboda kasancewar ya iso garin Makkah a makare, to a nan kam babu laifi ya wanzu kan haramarsa ta farko. Allah shi ne masani!

Idan mai harama ya ji tsoron cewa ba zai iya gama aikinsa ba, ko don saboda kasancewarsa maras lafiya, ko saboda yana tsoron makiya ko makamancin haka, to mustahabbi ne ya fada a lokacin haramarsa [yana mai sanya sharadī] cewa: Ya Allah! "KUMA IDAN WANI UZURI MAI HANAWA YA HANA NI, TO WAJEN WARWARE NIYYATA SHI NE WURIN DA KA KAWO ABIN DA YA HANA NI"⁽¹⁾. Saboda hadisin Duba'ah bint Az-zubair (رضي الله عنها) lallai ita tace: Ya ma'aikin Allah! Lallai ni na yi nufin yin aikin hajji, gashi kuma bani da lafiya, sai ya ce:

«حُجِّي وَاشْتَرِطِي أَنْ مَحَلِّي حَيْثُ حَبَسْتِي».

"Ki yi hajji, sai ki sanya sharadī cewa: lallai wurin warware hajjina shi ne wurin da ka kawo uzuri da ya rike ni"⁽²⁾. Bukhariy da Muslim su ka

⁽¹⁾ Ibnul kayyim ya kawo wannan hadisi a cikin littafinsa l'ilaamul muwakki'ina (3/299).

⁽²⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 5089), da Muslim, (lamba: 1207),

ruwaito shi.

Fa'idar sanya wannan sharadī shi ne: Lallai idan da wani abu zai bijiro sannan ya hana maniyyaci kammala ko karisa aikin hajjinsa, kamar ace cuta, ko kuma abokan gaba su hana shi isa, to a nan ya halatta a gare shi ya warware niyyarsa, kuma babu komai a kansa.

daga hadisin Duba'ah bint Az-zubairu bn Abdulmuddalib (رضي الله عنها).

HAJJIN YARO KARAMI... SHIN ZAI ISAR MASA BA SAI YA YI HAJJIN MUSULUNCI BA (IDAN YA BALAGA)?

Hajjin karamin yaro, da kuma na yarinya karama ingantacce ne, saboda abin da ya zo cikin littafin sahihu Muslim daga Abdullahi dan Abbas (رضي الله عنهما) lallai wata mata ta daga yaronta karami wa Annabi (ﷺ) sai tace: Shin wannan yana da aikin hajji? Sai ya ce:

«نَعَمْ، وَلَكِ أَجْرٌ».

Ma'ana: **"E, ke kuma kina da lada"**⁽¹⁾. A cikin littafin sahihul Bukhariy kuma ya zo daga As-sa'ib dan Yazid (رضي الله عنهما) ya ce:

«حُجَّ بِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا ابْنُ سَبْعِ سِنِينَ».

Ma'ana: **"An yi hajji da ni tare da Manzon Allah alhalin ina dan shekaru bakwai"**⁽²⁾.

Saidai kuma yin hakan ba zai wadatar musu, ko ya tsaya a madadin hajjin musulunci ba (bayan sun balaga).

Haka kuma bawan da aka mallaka namiji, da baiwa mace, idan su ka yi aikin hajji ya inganta a gare su, amma ba zai tsaya musu a madadin hajjin musulunci -daga baya ba, wannan kuma saboda abin da ya tabbata daga hadisin Abdullahi dan Abbas (رضي الله عنهما)

lallai Annabi (ﷺ) ya ce:

«أَيَّمَا صَبِيٍّ حَجَّ ثُمَّ بَلَغَ الْحِنْثَ فَعَلِيهِ حَجَّةٌ أُخْرَى، وَأَيَّمَا عَبْدٍ حَجَّ ثُمَّ أُعْتِقَ فَعَلِيهِ حَجَّةٌ أُخْرَى».

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 1336).

⁽²⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1858).

Ma'ana: **"Duk wani yaron da ya yi hajji, kana ya balaga, to wajibi ne akansa ya yi wani hajjin na daban, Duk kuma bawan da ya yi hajji sa'annan aka 'yanta shi, to wajibi ne akansa ya yi wani hajjin na daban"**⁽¹⁾. Ibnu-abiy shaibah ya fitar da shi, da Albaihakiy, da isnadi mai kyau (hasan).

Sannan idan yaron ya zama bai kai shekarun tantancewa ba [kasa da bakwai] to mai jibintar lamarinsa shi ne zai masa niyyar shiga harama, ya kuma tobe masa dinkakken kaya, yana mai yi masa "talbiyyah"; daga nan sai yaron ya zama ya shiga cikin harama da aikata haka, sai kuma a hana shi aikata duk abin da shiga cikin harama ke hana babban mutum aikata su. Haka itama karamar yarinya wacce bata kai shekarun tantancewa ba, majibincin lamarinta shi ne zai yi mata niyyar shiga cikin harama, yana mai yi mata "talbiyyah", sai kuma itama ta zamto wacce ta yi harama da aikata haka, lallai kuma za a hana ta aikata duk abubuwan da shiga harama ke hana wa babbar mace aikatawa. Kuma ya dace yaron da aka shigar da shi aikin hajji ko yarinya mace tufafinsu da jikinsu ya zama mai tsarki a lokacin yin dawafi, saboda kasancewar dawafi na kama da sallah, ita kuma sallah tsarki sharadi ne na ingancinta.

Amma idan yaron -namiji da yarinya ta mace-su ka zama sun kai shekarun tantancewa [bakwai ko sama], to sai su shiga cikin harama da izinin waliyyinsu, sannan a lokacin yin haramar tasu sai su

⁽¹⁾Albaihakiy a cikin sunan alkubrah ya ruwaito shi (lamba: 9865), da Ibnu-abiy shaibah (3/354).

aikata duk irin abubuwan da babban mutum ke aikata su, kama daga wanka, shafa turare da makamantansu, kuma shi waliyyinsu shi ne mai jibintar duka lamarinsu, sawa'un ya zama uba ne a gare su, ko uwa, ko makamantan haka, kuma waliyyin nasu shi zai aikata musu duk abun da su ka gagara aikata shi, kamar jifa da makamancinsa, yana kuma wajaba a gare su [yara maniyyata] su aikata duk abin da bai fi karfinsu ba, kamar tsayawa a Arafah, da kwana a Minah da Muzdalifah, da kuma dawafi da sa'ayiy. Idan kuma su ka gaza yin dawafi ko sa'ayiy tsakanin safah da marwah to sai ayi dawafin da su alhalin ana dauke da su. Kuma abinda ya fi ga mutumin da zai yi wa yaro dawafi ko sa'ayiy yana dauke da su shi ne: Kada ya sanya dawafi da sa'ayin ya zama gamayya a tsakaninsa shi da su, a'a ya yi dawafin nasu da sa'ayiy, sannan shima ya aikata nasa [dawafi da sa'ayiy] mai cin-gashin kansa, wannan kuma saboda tsantseni ga ibada, da kuma aiki da hadisin da ke cewa:

«دَعُ مَا يَرِيكَ إِلَى مَا لَا يَرِيكَ».

Ma'ana: "**Ka bar abin da ke sanya ka cikin kokonto zuwa ga abin da baya saka cikin shakka**"⁽¹⁾.

Yayin da idan da mutumin da ke dauke da yaro ko yarinya zai yi niyyar dawafi guda daya da sa'ayiy guda, ga kansa, da kuma yaron da ke dauke da shi to hakan ya isar masa [shi da su], a mafi ingancin zance biyu na maluma; saboda annabi [saw] bai umurci matar da ta tambaye shi kan hajjin yaro cewa ta yi

⁽¹⁾ Tirmiziy ya ruwaito shi, (lamba: 2518), da An-nasa'iy (lamba: 5711), daga Al-hasan dan Aliyu (رضي الله عنهما).

masa dawafi a shi kadai dinsa ba, da kuma aikata hakan wajibi ne to da Annabi (ﷺ) ya bayyana hakan. Allah shi ne mai datarwa!

Kuma ana umurtar yaron da ya data, da yarinyar da ta kai shekarun tantancewa, da cewa su yi dahara daga hadasi, tare da kawar da najasa gabanin fara aikata dawafi, kamar yadda ake umurtar maniyyacin mutum babba. Kuma a sani, Yin harama ga yaro namiji ko mace bafa wajibi ba ne akan majibincin lamarinsu, hasalima nafila ne; akan haka; idan ya aikata to yana da lada, in kuma ya ki aiki da ita babu wani kunci ko laifi a gare shi. Allah shi ne masani!

ABUBUWAN DA AKA HANA AIKATA SU GA MANIYYACI (MAHZUURAAT), DA WADANDA AKA HALATTA MASA AIKATA SU

Baya halatta bayan yin harama ga wanda ya yi harama –namiji ne ko mace- ya aske wani abu na gashinsa, ko yanke farcensa, ko ya sanya turare.

Kuma baya halatta ga namiji a kebe ya sanya dinkakken kaya a yanayin da aka yanka tufar, aka kuma dinka, kamar riga, ko nau'in tufar da aka dinka don sashin jiki kamar rigar ciki, ko wando ko huffi, ko safa guda biyu, Saidai kuma idan maniyyaci ya nemi kwarjalle ya rasa to ya halatta a gare shi ya sanya wando, haka mutumin da bai samu takalma silifas ba, ya halatta ya sanya huffi guda biyu, ba tare da ya yanke su ta dunduniyarsu ba, wannan kuma saboda hadisin Abdullahi dan Abbas [رضي الله عنهما] wanda ya tabbata a cikin littatafa ingantattu guda biyu [Bukhariy da Muslim] lallai Annabi (ﷺ) ya ce:

«مَنْ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الْخُفَيْنِ وَمَنْ لَمْ يَجِدِ إِزَارًا فَلْيَلْبَسِ سَرَاوِيلًا».

Ma'ana: **"Duk wanda bai samu takalma silifas guda biyu ba, to ya sanya huffi guda biyu, wanda kuma bai samu kwarjallen da zai daura ba to ya sanya wando"**⁽¹⁾.

Amma abinda ya zo a cikin hadisin Abdullahi dan Umar [رضي الله عنهما] da yake umurni kan cewa mahajjaci ya yanke dugadugin huffinsa idan ya bukaci sanya su a kafofinsa saboda rashin takalma silifas to lallai wannan an soke hukuncinsa, saboda Annabi (ﷺ) ya yi

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1841), da Muslim (lamba: 1179).

umurni da a aikata hakan ne alhalin yana garin Madinah, a yayin da aka tambaye shi menene abin da maniyyacin hajji ko umrah zai sanya na tufa? Sannan a yayin da ya yi hudubarsa a filin arafah kuma sai ya bada izinin cewa a sanya huffi a lokacin da aka rasa takalma, sai dai kuma bai yi umurnin a yanke su ba, tare da cewa mutane da yawa waɗanda ba su ji amsar da ya bayar a lokacin hudubarsa a Madinah ba sun ji hudubarsa ta arafah, kuma ka'ida tana cewa: jinkirta bayani ga lokacin bukata baya halatta, kamar yadda hakan ya ke sananne a nau'ioin ilimi guda biyu [usulul hadis, da usulul fik-hi]; don haka; sai ya tabbata cewa shari'a ta riga ta soke umurnin da aka bayar a farko na cewa a yanke karshen huffi yayin da aka rasa silifas, kuma lallai da har yanzu yankewar wajibi ne, to da Annabi (ﷺ) ya bayyana shi. Allah shi ne masani!

Kuma ya halatta ga mai harama ya sanya huffin da tsayinsa bai kai daura da idanuwan kafa guda biyu ba [gajeru], saboda suna kamancecciniya da takalma silifas.

Kuma ya halatta a gare shi ya samu igiya ko makamancin haka don ya daure kwarjallensa, saboda ba a samu dalilin da yake hukunta hani kan haka ba.

Kuma yana halatta ga mahajjaci ya yi wanka, ko ya wanke kansa, ko kuma ya yi susa; idan har yana da bukatar aikata hakan, cikin hankali da tsanaki, kuma idan da wani abu na daga gashin kansa zai cire a garin susar tasa to babu komai akansa.

Kuma haramun ne ga macen da ta yi harama ta sanya dinkakken abu a fiskarta, kamar burku'i da nikaabi, ko ga hannayenta biyu, kamar safar hannu,

saboda fadīn Annabi (ﷺ):

«وَلَا تُنْتَقِبُ الْمُحْرِمَةُ وَلَا تَلْبَسُ الْقَفَّازِينَ».

Ma'ana: "Kuma kada mai harama ta sanya nikaabi, kuma kada ta sanya safar hannu guda biyu"⁽¹⁾. Bukhariy ya ruwaitoshi. Abin da ake kira da suna "kuffazain" shi ne: duk abinda aka dinka ko aka saka; daga gashi ko auduga, ko makamancinsu, don lullube hannayenta guda biyu [kamar safa].

Lallai kuma ana halatta wa mace mai harama sanya duk wata tufar da ba wacce ambatonta ya gabata cikin wannan hadisin ba, kamar riga da wando da huffi ko safar kafa, da makamantan haka.

Haka kuma halal ne a gare ta ta saki himar a fiskarta, matukar dai ta bukaci aikata hakan, sai dai ba tare da ta daure shi ba, koda kuwa hijabin nata ya taɓa fiskarta, saboda hadisin A'ishah (رضي الله عنها) ta ce:

«كَانَ الرُّكْبَانُ يَمُرُّونَ بِنَا وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحْرِمَاتٌ، فَإِذَا حَادَوْا بِنَا أَسْدَلْتُ إِحْدَانَا جِلْبَابَهَا مِنْ رَأْسِهَا عَلَى وَجْهِهَا، فَإِذَا جَاوَزْنَا كَشَفْنَاهُ».

Ma'ana: "**Mahaya sun kasance suna shige mu alhalin muna tare da Manzon Allah (ﷺ) cikin haramar aiki hajji, idan su ka zo daura da mu sai dayarmu ta saki hijabinta daga kanta zuwa fiskarta, idan kuma su ka wuce sai mu yaye shi**"⁽²⁾.

Abu-dawud ne ya fitar da shi, da Ibnu-maajah, kuma Ad-darakudniy ya fitar da shi daga hadisin Ummu salamah (رضي الله عنها).

Haka nan, babu laifi mace ta lullube hannayenta da tufanta, ko waninsa.

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1841), da Muslim (lamba: 1179).

⁽²⁾ Abu-dawud ya ruwaito shi, (lamba: 1833), da Ahmad (6/30).

Kuma wajibi ne akanta ta lullube fiskarta da hannayenta idan ta samu kanta a wurin mazajen da aure ke halatta a tsakaninsu, saboda kasancewar [mace] dukkanta al'aura ce, dalili akan haka kuma shi ne fadīn Allah [swt]:

﴿وَلَا يَذِيكَ زَيْنَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ﴾ النور: ٣١

Ma'ana: "**Kuma kada mata su bayyana adonsu sai kawai ga mazajensu**", [Nuur: 31], Kuma babu makawa, fiskar mace da tafukan hannayenta suna daga manya-manyan wuraren kawa a jikinta, shi kuma fiska yama fi tsanani. Har ila yau Allah ta'alah yana cewa:

﴿وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسَأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ﴾ الأحزاب: ٥٣

Ma'ana: "**Kuma idan za ku tambaye su wani mata'i, to sai ku tambaye su ta bayan wani shamaki, yin haka shi zai fi kawo tsarki ga zukatanku da zukatansu**", [Ahzaab: 53].

Amma abinda mata dayawa suka saba na sanya wani kyalles a karkashin nikabinsu, sai kuma su rika dage shi daga fiskokinsu wannan kam bashi da wata madogara a shari'ar Allah, kuma da aikata hakan shari'a ne to da Annabi ﷺ ya bayyana shi ga al'ummarsa, kuma da bai yi shiru akansa ba.

Kuma ya halatta ga mai harama daga maza ko mata ya wanke tufarsa da ya yi harama a cikinsu, saboda dattin da ke jikinsu ko makamancin haka, kuma ya halatta ya canza wannan ihramin nasa da wani ihramin na daban.

Kuma baya halatta a gare shi ya sanya tufan da turaren za'afaraan ko waras ya taba, saboda Annabi

[ﷺ] ya hana haka, a cikin hadisin Abdullahi dan Umar [رضي الله عنهما].

Kuma wajibi ne ga mai harama ya nisanci jima'i da zance ko aikin da zai iya kai bawan Allah zuwa ga jima'in, haka kuma fasikanci [aikata laifi] da jayayya suma basa halatta, saboda fadin Allah ta'alah:

﴿الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَةٌ ۖ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوفَ وَلَا جِدَالَ فِي

الْحَجِّ﴾ البقرة: ١٩٧

Ma'ana: "**Aikin hajji watanni ne sanannu, duk wanda ya niyyaci aikin hajji a cikinsu to babu kwarkwaso babu fasikanci babu jayayya a cikin hajji**", [Bakarrah: 197]. Kuma ya inganta daga Annabi [ﷺ] cewa:

«مَنْ حَجَّ هَذَا الْبَيْتَ فَلَمْ يَرْفُثْ، وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ».

Ma'ana: "**Wanda ya ziyarci wannan dakin bai yi jima'i ba, bai kuma yi fasikanci ba, zai koma daga zunubansa kamar ranar da mahaifiyarsa ta haife shi**"⁽¹⁾.

Shi "rafasu" na nufin: jima'i, da kuma dukkan zance ko aikin da zai kai mutum zuwa gare shi [kwarkwasa].

Shi kuma "fasikanci" na nufin: dukkan laifuka ko sabon Allah.

"Jidali" kuma shi ne: husuma ko jayayya cikin barna, ko musu cikin abinda bashi da wata fa'ida. Amma shi kuma tattaunawa mai kyau don bayyanar da gaskiya, ko kuma don tunkude barna, to wannan kam babu laifi, hasalima irin wannan jidali ko tattaunawa shari'a ta yi umurni da aikata shi, saboda

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1521), da Muslim (lamba: 1350), daga Abu-hurairah (رضي الله عنه).

fadīn Allah maɗaukakin sarki:

﴿ اَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَحَدِّثْ لَهُم بِأَلَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ﴾ النحل: ١٢٥

Ma'ana: "**Ka yi kira zuwa ga hanyar ubangijinka da hikima, da wa'azi mai kyau, kuma ka yi jayayya da su da abin da ya fi kyau**",[Nahli:125].

Kuma yana haramta ga mai harama namiji ya lullube kansa da abinda zai zama ya manne da kan mutum, kamar tagiya, ko rawani, ko makamancinsu, haka kuma fiskarsa, wannan kuma saboda fadīn Annabi (ﷺ) kan mutumin da ya faɗo daga rakumarsa a ranar arafah, sai ya mutu:

«اغسلوه بماءٍ وسِدْرٍ، وكَفَّنُوهُ فِي ثَوْبَيْهِ، وَلَا تُحْمَرُوا رَأْسَهُ وَلَا وَجْهَهُ، فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبَّيًّا».

Ma'ana: "**Ku yi masa wanka da ruwa da gabaruwa, kuma ku sanya shi cikin tufansa guda biyu ku yi masa likkafani da su, kuma kada ku lullube masa kansa, haka fiskarsa; saboda za a tayar da shi a ranar kiyamah yana yin talbiyyah (LABBAIKAL LAHUMMA...)**"⁽¹⁾. Bukhariy da Muslim suka ruwaito shi, wannan lafazin kuma na Imam muslim ne.

Mas'alar mahajjaci ya shiga karkashin rufin mota, ko inuwar lema ko makamantan haka, wannan kam babu komai akansa, haka kuma shiga inuwar hema [tanti], ko bishiya, wannan kuma saboda abin da ya tabbata a cikin hadisin Bukhariy cewa lallai Annabin Allah (ﷺ) an sanya masa wata tufa aka yi masa inuwa

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1265), da Muslim (lamba: 1206), daga Abdullahi ɗan Abbas (رضي الله عنهم).

da ita a lokacin da ya ke jifar "jamratul akabah" [ranar 10], haka kuma ya tabbata cewa an kafa ma Annabi (ﷺ) hema [tanti] a filin "namirah [in da ya yi huduba sannan ya yi sallar azahar da la'asar, kusa da filin arafah], sai ya zauna a karkashin wannan inuwa har zuwa lokacin da rana ta gota [daga tsakiyar sama].

Kuma haramun ne ga mai harama daga cikin mazaje ko mata ya farauci abun farautar sarari [ba tekun ba], ko ya taimaka wa mafarauci kan aikinsa, ko ya tsoratar da dabba ko tsuntsun farauta.

Haka kuma haramun ne mai harama ya kulla aure, ko ya yi jima'i, ko neman aure, ko rungumar mata da sha'awah, saboda hadisin Usman (رضي الله عنه) lallai Annabi (ﷺ) ya ce:

«لَا يَنْكِحُ الْمُحْرِمُ، وَلَا يُنْكَحُ، وَلَا يَخْطُبُ».

Ma'ana: **"Mai harama baya yin aure, kuma baya bada aure, kuma baya yin neman aure"**⁽¹⁾. Muslim ya ruwaito shi.

Idan mai harama namiji ya sanya dinkakken kaya, ko ya rufe kansa, ko ya sanya turare, da mantuwa ko da jahilci to babu yankar fidiyah a kansa. Kuma wajibi ne ya gusar da shi daga zarar ya tuna, ko kuma an sanar da shi [haramcin hakan].

Haka kuma mutumin da ya aske gashin kansa, ko ya aske wani abu daga gashin jikinsa, ko ya yanke farce, da mantuwa, ko da jahilci, shima babu komai akansa, a zance da ya fi inganci.

Kuma ya haramta ga dukkan musulmi, yana cikin

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 1409), da Abu-dawud (lamba: 1843), da Imam Ahmad (1/ 64, 65, 68, lamba: 464), da Nasa'iy (lamba: 3275), daga Usman dan Affan (رضي الله عنه).

harama ne ko a'a, namiji ne ko mace, ya farauci abin farautar da take cikin kewayen harami, haka kuma baya halatta a gare shi ya taimaka wajen farautarta, taimakon da abin yin farauta ne ko da nuni, ko makamancin haka, kamar yadda kuma haramun ne ya tsoratar da ita ko ya kore ta daga wurin zamanta.

Haka haramun ne bawa ya yanke bishiyoyin harami ko ciyawa koriya da ta tsiro a cikinsa, haka kuma yin tsuntuwa, sai ga wanda zai yi cikiyarta, wadannan kuma saboda fadin Annabi (ﷺ):

«إِنَّ هَذَا الْبَلَدَ - يعني مكة - حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، لَا يُعْصَدُ شَجَرُهَا، وَلَا يُنْفَرُ صَيْدُهَا، وَلَا يُخْتَلَى خَلَاؤها، وَلَا تَحِلُّ سَاقِطَتُهَا إِلَّا لِمُنْشِدٍ».

Ma'ana: **"Lallai wannan garin -yana nufin: Makkah- harami ne, da haramtawar da Allah ta'alah ya yi masa, har zuwa tashin alkiyamah, ba a cire bishiyoyinsa, ba a korar abun farautar cikinsa, haka ba a cirar ciyawar da ta tsira a cikinsa, sannan kuma abun tsuntuwar cikinsa baya halatta a dauke shi sai ga mai cikiyarsa"**⁽¹⁾. Bukhariy da Muslim su ka ruwaito shi.

"Almunshid" a cikin hadisin shi ne: mai cikiya.

Shi kuma "Hashish" shi ne: ciyawar da bata bushe ba [danya].

[A sani] da filin Minah da Muzdalifah suna cikin kewayen haramin Makkah, yayin da ita kuma Arafah ta ke wajen harami [don haka; ya halatta a yi farauta a cikin filin arafah, matuƙar mai farautar baya cikin haramar aikin hajji ko umrah].

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 112), da Muslim (lamba: 1355), daga Abu-hurairah da Abdullahi dan Abbas (رضي الله عنهما).

ABUBUWAN DA MAHAJJACI ZAI AIKATA LOKACIN SHIGARSA GARIN MAKKAH, DA KUMA BAYANIN WADANDA ZAI AIKATA BAYAN SHIGANSA MASALLACI MAI ALFARMA NA DAGA DAWAFI, DA BAYANIN SIFARSA

Idan mai harama ya iso garin Makkah to mustahabbi ne, ya tsaya ya yi wanka gabanin shiga cikinta, saboda Annabi (ﷺ) ya aikata haka a yayin shigarsa, idan kuma ya isa masallaci mai alfarma to sunna ne ya fara gabatar da kafarsa ta dama, sai kuma ya ce: "BISMILLAH, WAS SALATU WAS SALAMU ALA RASULIL LAH, A'UZU BIL LAHIL AZIMI, WA BI WAJHIHIL KARIM, WA SULDANIHIL KADIM, MINASH SHAIDANIR RAJIM. ALLAHUMMA IFTAH LIY ABWABA RAHMATIK". Kuma mutum zai rika fadin haka a lokacin shigarsa sauran masallatai, saboda babu wani zikiri kebantacce na shiga masallaci mai alfarma da ya tabbata daga Annabi (ﷺ).

Kuma idan mutum ya iso jikin dakin ka'abah sai ya yanke fadin "talbiyyah", gabanin ya fara yin dawafi; idan nau'in "tamattu'i", ko umrah yake yi, daga nan sai ya nufi "hajarul aswad" yana mai fiskantarsa, sannan sai ya taɓa shi da hannunsa na dama, ya kuma sumbance shi; in har ya samu damar aikata hakan, kuma baya halatta ya cutar da mutane ta fiskar haifar da cunkoso ko matsa musu. kuma an shar'anta masa ya ce a yayin taɓa wannan dutsen: BISMILLAHI WALLAHU AKBAR, ko ya ce: ALLAHU AKBAR. Idan kuma sumbantar dutsen ya zamto da wahala to sai ya taɓa shi da hannunsa kawai, ko da sanda, ko da wani abu makamancinsu, sannan ya

sumbanci abinda ya taɓa dutsen da shi. In kuma hakan ya wahalar to sai ya yi nuni zuwa gare shi, yana mai cewa: ALLAHU AKBAR, saidai kuma ba zai sumbanci abinda ya yi nuni da shi ɗin ba.

Kuma sharadī ne gabanin dawafin mutum ya zamto ingantacce: Mai dawafin ya kasance a cikin tsarki daga karamin hadasi da kuma babba, saboda yin dawafi kamar yin sallah ne, saidai kuma an yi rangwamen yin magana a cikinsa. Kuma zai sanya ɗakin ta hannunsa na hagu a lokacin da ya ke dawafi, idan kuma da mutum zai ce a lokacin fara dawafin:

"اللَّهُمَّ إِيْمَانًا بِكَ، وَتَصْدِيقًا بِكِتَابِكَ، وَوَفَاءً بِعَهْدِكَ، وَاتِّبَاعًا لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ".

"ALLAHUMMA IYMANAN BIKI, WA TASDIYKAN BI KITABIKA, WA WAFI'AN BI AHDIKA, WAT TIBA'AN BI SUNNATI NABIYYIKA MUHAMMADIN (ﷺ)". To hakan ya yi Kyau; saboda faɗin hakan an ruwaito shi daga Annabi (ﷺ).

Ma'anar wannan kuma shi ne: **"Ya Allah (zan yi aikin dawafi alhalin) ina mai imani da kai, da gaskata littafinka, ina kuma cika alkawari da nayi maka, tare da bin sunnar annabinka Muhammadu (ﷺ)".**

Kuma shi mai dawafin zai yi dawafi har kewaye bakwai, tare da yin sassarfa (ramalu) a dukkanin kewaye ukun farko na dawafin farko, wanda kuma shine dawafin da maniyyaci zai fara aikata shi daga zarar isowarsa garin Makkah, sawa'un umrah kawai yake yi, ko hajjin da ake kiransa tamattu'i (umrah, sannan hajji, kowanne shi kaɗai), ko aikin hajji shi kaɗai, ko gwama hajjinsa da umrah (wanda ake kira: kiraani, da zai kammala su a tare), Sannan sai kuma

mutum ya yi tafiya a sauran kewaye guda huɗu na ƙarshe. Kuma mutum zai fara kowanne kewaye ne daga jikin "hajarul aswad", kamar yadda zai kuma gama shi a jikinsa.

Shi kuma "Ramalu" shine: tafiya cikin sauri tare da kusantar da tsakanin taku.

Kuma a wannan dawafi (na farko, ko na umrah) - banda waninsu-, mustahabbi ne ga mahajjaci ya aikata abinda ake kiransa "id-dibaa'u" a kewaye guda bakwai gabadayansu, Shi kuma "id-dibaa'u" shine: Mutum ya sanya tsakiyan mayafinsa na ihrami a karkashin hamatarsa ta dama, hancinsa kuma guda biyu akan kafadarsa ta hagu.

Idan mahajjaci ya yi shakka kan adadin kewayen da ya yi to sai ya gina shi akan abinda ya ke da tabbaci da yakini akansa; wanda kuma shine: mafi karanci, misali idan ya yi shakkar cewa shin kewaye uku ne ya yi ko huɗu, to sai ya dauka ukun ya yi, haka kuma zai aikata idan shakkar ta bijiro a cikin "sa'ayiy".

Bayan mutum ya gama wannan dawafin zai sake rufuwa da mayafinsa; ta yadda zai sanya shi akan kafadunsa guda biyu, hancinsa guda biyu kuma akan kirjinsa, zai aikata haka gabanin ya sallaci raka'oin nan guda biyu; da ake kiransu da raka'oin dawafi.

Yana daga cikin abubuwan da suka dace a hana mata aikata su, a kuma yi musu kashedi akansa, yadda matan suke dawafi cikin ado (kawa), da kuma kamshi, da kuma yadda wassunsu basa suturce kansu yadda ya kamata, alhalin kuwa su [mata] dukkan jikinsu al'aura ne, don haka; wajibi ne

su suturce kansu, su kuma nisanci yin ado a lokacin yin dawafi da kuma waninsa, matukar dai [matan] za su cakuda da 'yan uwansu mazaje, saboda kasancewar mata al'aura ne, kuma su kan fitini mazaje, kuma lallai fiskar mace shine mabayyanin adonta; don haka; baya halatta ta bayyanar da shi, sai ga muharramanta, wannan kuma saboda fadinsa madaukakin sarki:

﴿وَلَا يَذِيكَ زِينَتُهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ﴾ النور: ٣١

Ma'ana: "Kuma kada mata su bayyanar da adonsu sai kawai ga mazajensu", [Nuur: 31], Akan haka; baya halatta ga mata su bude fiskokinsu a lokacin sumbatar "hajarul aswad" matukar wani daga cikin mazaje yana kallonsu. Kuma idan damar taba "hajarul aswad" ko sumbantarsa bata sauwaka ga mata ba, to su sani baya halatta a gare su, su rika cakuda da maza, kawai abinda ya ke wajibinsu shine su yi dawafinsu ta bayan mazaje, kuma yin hakan shine ya fiye musu alheri, da girman lada fiye da yin dawafi kusa da dakin ka'abah a halin cakudarsu da mazaje.

Kuma ba a shar'anta yin "ramal" da kuma aikata "id-dibaa'u" ba face a wannan dawafin [ma'ana: na farko], kamar yadda ba a shar'anta yinsu a cikin sa'ayiy tsakanin safah da marwah ba, haka kuma ba a shar'anta yinsu ga mahajjata mata ba, dalili kuma saboda Annabi (ﷺ) bai yi "ramalu" da "id-dibaa'u" ba sai a dawafin da ya yi na farko, wanda kuma shine dawafin da ya aikata lokacin isowarsa garin Makkah.

Ana so mutum ya zamto a halin dawafinsa ya kasance a cikin tsarki, daga dukkan "hadas" da "khabasi", ya kuma kaskantar da kansa ga

Ubangijinsa, yana mai yin tawali'u.

Kuma mustahabbi ne a gare shi ya yawaita ambaton Allah (zikiri) da addu'oi, a halin dawafinsa, kuma idan da zai karanta wani abu na alkur'ani a cikinsa da hakan ya yi kyau. Kuma a wannan dawafin ko a waninsa babu wani zikiri ko addu'a kebantacce da aka yi umurnin a rika fadansu. Amma abinda wassu mutane suka kirkiro na kebance kowanni zagaye daga cikin dawafi ko sa'ayiy da wassu zikirori ko addu'oi kebantattu, wannan kam bashi da wani asali ko madogara [a cikin shari'ar Allah ta'alah], kawai dai ana neman mutum ya yi duk abinda ya saukaka na zikiri ko addu'a; yin hakan ya isar.

Kuma idan mai dawafi ya zo daura da "RUKUNUL YAMANIY" to sai ya taba shi da hannunsa na dama, yana mai cewa: "BISMILLAH, WALLAHU AKBAR", saidai kuma ba zai sunbance shi ba. Idan kuma taba wannan "rukuni" da hannu ya yi wahala to sai ya bar taba shi, sannan ya ci gaba da yin dawafinsa, saidai ba zai yi nuni zuwa gare shi ba, kamar yadda ba zai yi kabbara a lokacin da ya samu kansa daura da shi ba, saboda aikata hakan bai tabbata daga Annabi (ﷺ) ba.

Kuma mustahabbi ne (mai dawafi) ya rika fada a yayin da ya ke tsakanin "rukunul yamaniy" da "hajarul aswad":

﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ البقرة:

٢٠١

"RABBANA ATINA FID DUNYAH HASANATAN WA FIL AKHIRATI HASANATAN, WA KINA AZABAN NAARI", [Bakarrah: 201].

Ma'ana: **"Ya Ubangijinmu ka bamu abu mai kyau**

a duniya, a lahira ma abu mai kyau, ka kare mu daga azabar wuta".

Kuma duk lokacin da mai dawafi ya iso setin dutsen "hajarul aswad" to sai ya taba shi da hannu, ya kuma sumbance shi, yana mai cewa: "ALLAHU AKBAR", Idan kuma taba shi da sumbantar tasa basu saukaka masa ba to sai ya yi nuni zuwa gare shi duk lokacin da ya iso daura da shi, ya kuma yi kabbara.

Babu laifi ga mai dawafi ya yi dawafinsa ta bayan rijiyar zamzam da kuma ta bayan "makamu Ibrahim" musamman kuma lokacin cunkoso. Kuma lallai masallacin nan gabadayansa wuri ne da yin dawafi ya halatta a cikinsa; don haka; da mutum zai yi dawafinsa ta cikin sako-sakon masallaci to dawafinsa ya yi, saidai kuma yin dawafin ta kusa-kusa da dakin ka'abah shi ya fi falala, matukar hakan ya sauwaka a gare shi.

Idan kuma mai dawafi ya kammala dawafinsa (tsaftsaf) to sai ya yi sallah raka'a guda biyu, a ta bayan "makamu Ibrahim" idan hakan ya saukaka a gare shi, in kuma hakan bai samu ba; ko saboda yawa ko cunkoson jama'a ko dai makamancin haka to sai ya sallace su a duk inda ya samu wuri a cikin wannan masallacin(babba), kuma sunnah ne bayan mutum ya karanta "fatihah" ya karanta "KUL YAA AYYUHAL KAFIRUUNA" a raka'ar farko, da "KUL HUWAL LAHU AHADUN" a raka'a ta biyu, wannan shine ya fi falala, amma da mutum zai karanta wassu surorin na daban; ba wadannan da muka ambata ba to babu laifi akansa.

Daga nan; sai mahajjaci ya sake nufan "hajarul aswad" don ya taba shi da hannunsa na dama

matukar aikata hakan ya sauƙaƙa a gare shi, yana mai koyi da Annabi (ﷺ) cikin haka.

Sannan sai ya fita zuwa ga dutsen safah, ta kofarsa, don ya hau kansa, ko ya tsaya a wurinsa, saidai kuma hawa kan dutsen shine yafi falala, in hakan ya sauƙaƙa a gare shi, sai kuma ya karanta fadīn Allah maɗaukakin sarki a kewayensa na farko:

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا﴾ البقرة: ١٥٨

"INNAS SAFAH WAL MARWATA MIN SHA'A'IRIL LAHI, FAMAN HAJJAL BAITA AWI'ITAMARA FALA JUNAHA ALAIHI AN YADDAUWABA BIHIMA", [Bakarah: 158].

Kuma mustahabbi ne mutum ya fiskanci alƙiblah a lokacin da yake kan dutsen safah, sai ya gode wa Allah ya yi masa kabbara yana mai cewa:

(لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، أُنْجَزَ وَعْدُهُ، وَنَصَرَ عَبْدُهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ).

"LA ILAHA ILLAL LAHU WAHDAHU LA SHARIKA LAHU, LAHUL MULKU WA LAHUL HAMDU WA HUWA ALA KULLI SHAI'IN KADIIR, LA ILAHA ILLAL LAHU WAHDAH, ANJAZA WA'ADAH, WA NASARA ABDAHU, WA HAZAMAL AHZABA WAHDAHU".

Sa'annan sai mai sa'ayiy ya yi abinda ya sauwaka na addu'oi, hannayensa kuma suna dage sama, kuma mutum zai maimaita hakan [zikirin da ya gabata da addu'a] har sau uku.

Daga nan; sai ya sauƙa, ya kuma ɗau hanyarsa ta tafiya dutsen marwah, har ya isa ga koriyar alama ta farko, to a nan sai mahajjaci namiji ya kara sauri har ya kai ga koriyar alama ta biyu. Ita kuma mace ba a

shar'anta mata yin sauri a wannan wuri ba; saboda kasancewarta al'aura ce. Sannan sai mutum ya hau dutsen marwah ko kuma ya tsaya a wurin dutsen, amma ya hau kan wannan dutsen shine yafi matukar ya samu damar hakan, zai kuma fada ya aikata akan wannan dutsen [marwah] kamar yadda ya fada, ya kuma aikata akan dutsen Safah, in banda karatun ayar:

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ﴾ البقرة: ١٥٨

Saboda fadin hakan an shar'anta shi ne kawai lokacin hawa dutsen safah, a kuma kewayen farko daga cikinsa, kamar yadda aikata hakan kuma shine koyi da Annabi (ﷺ), Daga nan sai mutum ya sauka daga kan dutshen marwah yana mai tafiya a wurin da ake tafiya, da kuma yin sauri idan ya iso wurin da ake yin sauri, har sai ya iso dutsen Safah, zai aikata hakan har sau bakwai; tafiyarsa daga safah zuwa marwah daya, dawowansa zuwa dutsen safah biyu, saboda Annabi (ﷺ) ya aikata haka, sannan kuma ya ce:

«خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ»

Ma'ana: "**Ku dauki aikin hajjinku daga gare ni**"⁽¹⁾.

Kuma mustahabbi ne a cikin sa'ayinsa tsakanin safah da marwah mahajjaci ya yawaita yin addu'oi da zikiri, da abinda ya saukaka masa, haka kuma mustahabbi ne mutum ya zama ya tsarkaka daga babban hadasi, da kuma karami, amma da zai yi sa'ayin cikin rashin alwala to babu komai; kuma hakan ya isar masa ba sai ya sake aikata wani

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito kwatankwacinsa, (lamba: 1297).

sa'ayin na daban da alwala ba, haka kuma matar da jinin haila ya karyo mata, ko kuma ta haihu bayan ta kammala dawafin dakin Allah, sai ta aikata sa'ayinta To babu komai; ma'ana aikata hakan ya isar mata; saboda kasantuwan mahajjaci cikin tsarki ba sharadi ba ne, a lokacin sa'ayin safah da marwah, saidai hakan mustahabbi ne, kamar yadda ya gabata.

Idan mahajjaci ya kammala sa'ayinsa to sai ya aske gashin kansa gabadaya, ko ya rage shi, amma aske gashin gabadaya ga mahajjaci ko mai umrah namiji shine ya fi falala, saidai kuma idan da mutum zai rage gashin don ya bar sauran da zai sake aske shi yayin da ya kammala aikin hajjinsa to hakan yana da kyau, yayin da idan kuma isowar mahajjaci garin Makkah ya zamto kusa ne da lokacin fara aikin hajji to rage gashin shi ne ya fi falala, domin ya samu wanda zai sake askewa idan ya kammala hajjinsa, saboda Annabi (ﷺ) da sahabbansa yayin da suka isa garin Makkah ranar hudu ga watan zul-hijjah (04/12) ya umurci duk wanda bai kora hadayar da zai ya yanka ba cewa ya warware aikinsa ya mayar da shi umrah, sannan kuma sai ya rage gashinsa, a nan bai umurce su da su aske gashin gabadayansa ba.

A lokacin rage gashi kuma wajibi ne a game kai, saboda rage sashin kai baya isarwa, kamar yadda aske sashinsa baya isarwa.

Ita kuma mace an shar'anta mata rage gashi (ba aske shi gabadaya ba), kuma abinda aka shar'anta mata shine ta yanke kamar kan 'yar yatsa ko kuma kasa da haka, daga kowani yawo, kuma ba a shar'anta mata aske fiye da haka ba.

Idan mai harama ya aikata duk abinda suka

gabata to lallai umrarsa ta cika, walhamdu lillah, kuma duk abinda ya haramta a gare shi saboda haramarsa, [da ake kira da: mahzuuraatul ihraam] sun dawo sun halatta a gare shi, Saidai idan ya zama ya riga ya jawo dabbar hadayarsa daga wajen garin Makkah to a nan zai wanzu cikin haramarsa har zuwa lokacin da zai warware daga hajjinsa da umrarsa a tare [wato: ranar goma, in ya yi aiyukansa].

Amma shi kuma wanda ya yi harama da aikin hajji kadai [ifradi], ko kuma hajji da umrah a tare [kiraani] to lallai sunnah ne su warware aikinsu izuwa ga umrah, sai kuma dayansu ya aikata duk abinda mai aikin hajjin [tamattu'i] ya ke yi, saidai in ya riga ya koro dabbar hadayarsa zuwa garin Makkah daga wajenta, saboda kasancewar Aannabi (ﷺ) ya umurci sahabbansa da aikata haka, a inda ya ke cewa:

«لَوْلَا أَنِّي سَقْتُ الْهَدْيَ لَأَحَلَلْتُ مَعَكُمْ».

Ma'ana: **"Ba don dai nima na koro dabbobin hadayana ba, to da na warware aikina tare da ku"**⁽¹⁾.

Idan kuma maniyyaciya mace hailarta ta karyo mata ko kuma ta haifu, bayan ta riga ta yi harama da umrah to ba za ta yi dawafi ko sa'ayi tsakanin safah da marwah ba, har sai ta yi tsarki, Idan kuma ta samu tsarki to sai ta yi dawafi da sa'ayi, sannan ta yi askinta ta hanyar rage gashi, daga zarar ta aiwatar da haka umrarta ta zama cikakkiya. Amma idan kuma bata yi tsarki ba har ranar da ake fita minah, ma'ana: yinin da ake ce masa yinin TARWIYAH [08/12] to sai

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1492), da Muslim (lamba: 1211), daga hadisin Jabir da A'ishah (رضي الله عنهما), da kuma Imam Ahmad cikin musnad din Anas (lamba: 12039).

ta yi niyyar aikin hajji daga masaukinta da ta ke zaune a cikinsa, sannan ta fita tare da mutane zuwa minah, daga nan ta zamto mai kiraani (wato: wacce ta ke haɗe aikin umrah da na hajji), Sai kuma ta aikata dukkan abinda mahajjaci yake aikatawa na tsayuwa a filin arafah, dana muzdalifah, da jifan duwatsu (shedān), da kwana a muzdalifah, da kuma a minah, tare da soke rakumin hadaya (ko yanka saniya ko rago), da rage gashi. Idan kuma ta yi tsarkinta to sai ta yi dawafin da bata riga ta yi shi ba, tare da kuma sa'ayi tsakanin safah da marwah, dawafi daya, da sa'ayi daya, yin hakan kuma ya isar mata ga hajjinta da umrarta gabadayansu, wannan kuma saboda hadisin A'ishah (رضي الله عنها) cewa lallai ita hailarta ta zo mata bayan haramarta da umrah, sai Annabi (ﷺ) ya ce mata:

«افْعَلِي مَا يَفْعَلُ الْحَاجُّ، غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ حَتَّى تَطْهَرِي».

Ma'ana: **"Ki aikata duk abinda mai hajji yake aikatawa, saidai ba za ki aikata dawafin dakin Allah ba, har sai kin yi tsarki"**⁽¹⁾. Bukhariy da Muslim suka ruwaito.

Idan har mai haila ko kuma wacce ta ke cikin jinin haihuwa (nifasi) ta yi jifanta, a ranar layya, sannan ta rage gashinta to daga nan komai ya dawo ya halatta a gare ta; daga cikin abubuwan da ihraminta ya haramta mata aikata su, kamar shafa turare da makamancinsa, saidai alakarta da miji (jima'i) wannan kam sai ta kammala aikin hajjinta,

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 299), da Muslim (lamba: 1211), daga hadisin Jabir da A'ishah (رضي الله عنهما).

kamar dai sauran mata tsarkaka. Idan kuma ta aikata dawafin da sa'ayi, bayan ta yi tsarki to sananne har mijinta shima ya dawo ya halatta a gare ta.

HUKUNCIN YIN HARAMA DA HAJJI A RANAR TAKWAS GA WATAN ZUL-HIJJAH (8/12), DA KUMA FITA ZUWA MINAH

Idan ranar "tarwiyah" ta zo, wadda itace ranar takwas ga zul-hijjah [08/12] mustahabbi ne ga waɗanda suka kammala umrarsu kana suka warware; suke kuma zaune a garin Makkah, da kuma mazauna garin Makkah na asali waɗanda suka nufi yin aikin hajji, mustahabbi ne akan waɗannan gabaɗaya su yi harama da aikin hajji daga wuraren zamansu [gidajensu, ko masaukansu], saboda sahabban Annabi (ﷺ) sun riki wurin da ake kiransa AL-ABDAH a matsayin masauki, kuma yayin da yinin tarwiyah ya zo sai suka kulla niyyarsu daga wannan wurin, sakamakon umurnin da Annabi (ﷺ) ya yi a gare su, kuma lallai bai umurce su da cewa su je jikin ɗakin ka'abah don su yi niyyarsu daga can, ko kuma daga gindin indaroro ba, haka kuma bai umurce su da yin dawafin bankwana a yayin fitansu zuwa minah ba, kuma da aikata hakan shari'a ne to da Annabi ya koya musu shi, kuma dukkan alheri yana cikin koyi da Annabi (ﷺ) da sahabbansa (رضي الله عنهم).

Kuma mustahabbi ne mahajjaci ya yi wanka ya kuma tsaftata, kana ya shafa turare a lokacin haramarsa na aikin hajji, kamar yadda ya aikata hakan lokacin haramarsa a can mikaati. Bayan mahajjata sun riga sun kulla haramarsu ta hajji sunnah ne a gare su, su fiskanci minah gabanin rana ta yi zawali ko bayan haka, a wannan yinin na takwas [tarwiyah], suna masu yawaita yin talbiyyah, har zuwa ranar da za su yi jifan "akabah" [ranar goma ga watan 12], Sai kuma su yi sallar azahar da la'asar da

magriba da isha'i da asuba (a ranar 08, a minah). Kuma sunnah shine su sallaci kowacce a lokacinta, kasarun (ga sallah mai raka'oi guda huɗu), ba tare da sun hade salloli guda biyu a lokaci ɗaya ba (kamar azahar da la'asar, ko magriba da isha'i), Saidai sallar magriba da asuba su kam ba a yi musu kasarun.

Kuma babu banbanci tsakanin mutanen garin Makkah na asali da wassunsu, saboda Annabi (ﷺ) ya yi kasarun sallah da mutanen Makkah na asali da wassunsu, a minah da arafah da muzdalifah, kuma bai umurci mutanen Makkah na asali da cewa su cika sallah ba, kuma da cika sallar wajibi ne akansu da ya bayyana musu.

Sannan bayan fudowar rana a yinin arafah mahajjaci zai nufi filin arafah daga minah, kuma sunnah ne mahajjata su fara sauka a filin namirah (da yake iyaka da filin arafah) har zuwa rana ta yi zawali, gabanin su shiga cikin filin arafah, idan hakan ya saukaka a gare su, saboda Annabi (ﷺ) ya aikata hakan.

Idan rana ta yi zawali sunnah ne ga limami ko na'ibinsa ya yi huduba ga mutane; hudubar da ta dace da halin da ake ciki, yana mai bayyana wa mahajjata aiyukan da aka shar'anta musu aikata su a wannan yinin, da kuma kwanakin da suke bayansa, ya kuma umurce su a cikinta da takawar Allah da tauhidinsa, da yi masa ikhlasi (tsantsanta ibada a gare shi, shi kadai) a cikin dukkan aiyuka, ya kuma hane su aikata abubuwan da Allah ya haramta musu, an so ya yi musu wasiyya a cikinta da cewa su yi riƙo da littafin Allah (alƙur'ani) da kuma sunnar Annabi (ﷺ) da yin hukunci da su, tare da neman

hukuncinsu cikin dukkan lammura, suna masu koyi da Annabi (ﷺ) cikin wannan dukkansu. Bayan kamala yin huduba kuma sai su sallaci azahar da la'asar, kasaru (raka'a bibbiyu), tare da hade su (aikata su) a lokacin sallar farko (azahar), da kiran sallah guda daya, tare da yin ikamah guda biyu, saboda haka Annabi (ﷺ) ya aikata, kamar yadda Imam Muslim ya ruwaito hakan a cikin hadisinsu Jābir (ra) mai tsayi⁽¹⁾.

Daga nan, sai mutane su tsaya a arafah, kuma filin arafah dukkansu wurin tsayuwa ne in banda wurin da ake kiransa BADANU URANAH. Kuma mustahabbi ne mahajjaci ya fiskanci al-kiblah tare da dutsen da ake kiransa JABALUR RAHMAH idan hakan ya saukaka masa, idan kuma hakan bai sauwaka ba to sai ya fiskanci al-kiblah kawai, koda kuwa bai fiskanci dutsen ba.

Kuma mustahabbi ne ga mahajjaci a wannan matsaya (arafah) ya yi iya kokarinsa wajen ambaton Allah (سبحانه وتعالى) da rokonsa, tare kuma da kankan-dakai a gare shi, kuma zai daga hannayensa biyu a yayin addu'a, kuma idan da zai yi talbiyyah ko ya karanta wani abu na al-kur'ani a wannan yinin to hakan ya yi kyau, an kuma sunnanta masa yawaita fadin: LA ILAHA ILLAL LAHU WAHDAHU LA SHARIKA LAHU LAHUL MULKU WA LAHUL HAMDU YUHYIY WA YUMIYTU WA HUWA ALA KULLI SHAI'IN KADIIR, saboda abun da aka ruwaito daga Annabi (ﷺ) cewa:

«خَيْرُ الدُّعَاءِ دُعَاءُ يَوْمِ عَرَفَةَ، وَخَيْرُ مَا قُلْتُ أَنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِي: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ».

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 1218).

Ma'ana: **"Mafi alherin addu'a shine addu'an yinin arafah, kuma mafi alherin abinda na fada ni da annabawa a gabanina shine: LA ILAHA ILLAL LAHU WAHDAHU LA SHARIKA LAHU LAHUL MULKU WA LAHUL HAMDU WA HUWA ALA KULLI SHAI'IN KADIIR"**⁽¹⁾,

Kuma ya inganta daga gare shi (ﷺ) lallai ya ce:
«أَحَبُّ الْكَلَامِ إِلَى اللَّهِ أَرْبَعٌ: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ».

Ma'ana: **"Mafi soyuwan magana a wajen Allah guda huɗu ne; SUBHANAL LAHI, WAL HAMDU LIL LAHI, WA LA ILAHA ILLAL LAHU, WALLAHU AKBAR"**⁽²⁾.

Don haka; Yana da kyau a yawaita faɗin wannan zikirin tare da maimaita shi cikin nitsuwar zuci, da halarto da tunani. Kuma ya dace [ga mahajjaci] ya yawaita yin sauran zikirori da addu'oin da suka zo a shari'a cewa ana yinsu a kowani lokaci, musamman kuma a wannan bagire da wannan yini mai girma; wato yinin arafah, kuma yana da kyau mutum ya zaɓi gamemmu daga cikin addu'oi da zikirori, Daga cikinsu:

سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ

الظَّالِمِينَ ﴿الأنبياء: 87﴾

SUBHANAL LAHI WABI HAMDIH, SUBHANAL LAHIL AZIIM. LA ILAHA ILLA ANTA SUBHANAKA INNIY KUNTU MINAZ ZALIMINA.

Ma'ana: **"Tsarki ya tabbata ga Allah, kuma godiya tasa ce, tsarki ya tabbata ga Allah mai girma. Babu**

⁽¹⁾ Tirmiziy ya ruwaito shi, (lamba: 3585), daga Amru ḍan Shu'aib, daga babansa daga kakansa.

⁽²⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 299), da Muslim (lamba: 2137), daga Samurah ḍan Jundub (رضي الله عنه).

abin bautawa da gaskiya sai Allah, tsarki ya tabbata maka, lallai ni na kasance daga cikin azzalumai".

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ، لَهُ النِّعَمَةُ، وَلَهُ الْفَضْلُ، وَلَهُ الْمَنَاءُ الْحَسَنُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ».

LA ILAHA ILLAL LAHU, WALA NA'ABUDU ILLA IYYAHU, LAHUN NI'IMAH, WA LAHUL FADLU, WA LAHUS SANA'UL HASAN, LA ILAHA ILLAL LAHU MUKHLISINA LAHUD DINA WA LAU KARIHAL KAFIRUUNA.

Ma'ana: "**Babu abin bautawa da gaskiya sai Allah, kuma bama bauta ga wani sai kai, ni'ima tasa ce, kuma falala tasa ce, kuma yabo mai kyau nasa ne, babu abin bautawa da gaskiya sai Allah, muna masu tsarkake masa addini, koda kafirai sun ki**".

«لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ».

LA HAULA WALA KUWWATA ILLA BIL LAHI.

Bawa bashi da dabarar barin sabo, bashi da karfin iya biyayya ga Allah, sai ya samu taimakon Allah.

﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ البقرة:

٢٠١

RABBANA ATINA FID-DUNYAH HASANATAN, WA FIL AKHIRATI HASANATAN, WA KINA AZABAN NAARI.

Ma'ana: "**Ya Ubangijinmu ka bamu abu mai kyau a duniya, a lahirama mai kyau, ka kare mu daga azabar wuta**".

«اللَّهُمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ أَمْرِي، وَأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي فِيهَا مَعَاشِي، وَأَصْلِحْ لِي آخِرَتِي الَّتِي فِيهَا مَعَادِي، وَاجْعَلْ الْحَيَاةَ زِيَادَةً لِي فِي كُلِّ خَيْرٍ، وَاجْعَلِ الْمَوْتَ رَاحَةً لِي مِنْ كُلِّ شَرٍّ».

ALLAHUMMA AS-LIH LIY DIYNIY AL-LAZIY HUWA ISMATU AMRIY, WA ASLIH LIY DUNYAY AL-LATIY FIYHA

MA'ASHIY, WA ASLIH LIY AKHIRATIY AL-LATIY FIYHA
MA'ADIY, WAJ'ALIL HAYATA ZIYADATAN LIY FIY KULLI
KHAIR, WAJ'ALIL MAUTA RAHATAN LIY MIN KULLI SHARR.

Ma'ana: **"Ya Allah ka gyara min addinina wanda shine gyaran lamarina, ka kuma gyara mini duniyata wacce a cikinta rayuwata ta ke, ka kuma gyara min lahirata wacce zuwa gare ta makomata ta ke, ka sanya rayuwa ta zama karuwa ce a gare ni cikin dukkan alheri, mutuwa kuma ta zamto hutu daga aikata dukkan sharri".**

أَعُوذُ بِاللَّهِ «مِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ، وَدَرَكِ الشَّقَاءِ، وَسُوءِ الْقَضَاءِ، وَشَمَاتَةِ الْأَعْدَاءِ».

A'UZU BILLAHI MIN JAHDIL BALAI, WA DARAKISH
SHAKAI, WA SUW'IL KADA'I, WA SHAMATATIL A'ADA'I.

Ma'ana: **"Ina neman tsarin Allah kan wahalhalun bala'i, da kuma kan riskar wahala, da mummunar kaddara, da dariyar keta daga makiya".**

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْجُبْنِ وَالْبَخْلِ، وَمِنَ الْمَأْثَمِ وَالْمُغْرَمِ، وَمِنَ ضَلَعِ الدِّينِ وَفَهْرِ الرَّجَالِ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبَرَصِ وَالْجُنُونِ وَالْجُدَامِ وَسَيِّئِ الْأَسْقَامِ».

ALLAHUMMA INNIY A'UZU BIKA MINAL HAMMI WAL
HAZAN, WAL AJZI WAL KASLI, WAL JUBNI WAL BUKHLI,
WA DALA'ID DAINI, WA GALABATIR RIJAALI.

ALLAHUMMA INNIY A'UZU BIKA MINAL BARASI, WAL
JUNUNI, WAL JUZAAMI, WA SAYYI'IL ASKAAMI.

Ma'ana: **"Ya Allah lallai ni ina neman tsarinka daga bakin ciki, da gajiyyawa da kasala, da tsoro da rowa, da kuma sabo, da bashi, da kuma nauyinsa (bashi), da rinjayen mazaje. Ya Allah ka tsare ni daga ciyon kuturta, da hauka, da kuturta mai yanke yatsu, da kuma munanan cutuka".**

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ، فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ».

ALLAHUMMA INNIY AS'ALUKAL AFWA WAL AFIYAH, FID

DUNYA WAL AKHIRAH.

Ma'ana: **"Ya Allah ina rokonka afuwa da lafiya, a duniya da lahira".**

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي».

ALLAHUMMA INNIY AS'ALUKAL AFWA WAL AFIYAH, FIY DIYNIY, WA DUNYAY, WA AHLIY, WA MALIY.

Ma'ana: **"Ya Allah lallai ni ina rokonka afuwa da lafiya, a addinina da duniyata da iyalaina da dukiyata".**

«اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي، وَآمِنْ رَوْعَاتِي، اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيْ، وَمِنْ خَلْفِي، وَعَنْ يَمِينِي، وَعَنْ شِمَالِي، وَمِنْ فَوْقِي، وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي».

ALLAHUMMA US-TUR AURAATY, WA AAMIN RAU'AATY, ALLAHUMMA IHFAZNIY MIN BAINI YADAYYA WA MIN KHALFIY, WA AN YAMIYNIY, WA AN SHIMALIY, WA MIN FAUKIY, WA A'UZU -BI AZAMATIKA- AN UGTALA MIN TAHTIY.

Ma'ana: **"Ya Allah ka suturce min al'aurata, ka amintar da tsorona, Ya Allah ka bani kariya ta gaba gare ni da kuma ta bayana, da ta damana da ta hagun dīna, da ta samana, kuma ina neman tsari – da girman Allah- kar a halaka ni ta kasana [kamun kasa ko makamancin haka]".**

«اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي وَجَهْلِي، وَإِسْرَافِي فِي أَمْرِي، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي».

ALLAHUMMA IGFIR LIY KHADIY'ATYIY WA JAHLIY, WA ISRAFIY FIY AMRIY, WAMA ANTA A'ALAMU BIHI MINNIY.

Ma'ana: **"Ya Allah ka gafarta mini kurakuraina da jahilcina, da wuce iyakata a cikin lamura, da abinda kaine mafi saninsa fiye da ni".**

«اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي جِدِّي وَهَزْلِي، وَخَطِيئَتِي وَعَمْدِي، وَكُلُّ ذَلِكَ عِنْدِي».

ALLAHUMMA IGFIR LIY JIDDIY, WA HAZLIY, WA KHADA'IY WA AMDIY, WA KULLU ZALIKA INDIY.

Ma'ana: **"Ya Allah ka gafarta min gaskena da**

wargina, da kuskurena da gangancina, saboda akwai dukkan hakan daga wajena".

"اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ".

ALLAHUMMA IGFIIR LIY MA KADDAMTU WAMA AKKHARTU, WAMA ASRARTU WAMA A'ALANTU, WAMA ANTA A'ALAMU BIHI MINNIY, ANTAL MUKADDIMU WA ANTAL MU'AKKHIRU, WA ANTA ALA KULLI SHAI'IN KADIIR.

Ma'ana: **"Ya Allah ka gafarta mini abinda na gabatar, da abinda na jinkirtar, da abinda na asirta [boye] da abinda na bayyanar, da kuma abinda kaine mafi saninsa fiye da ni, kai ne mai gabatarwa, kai ne kuma mai jinkirtarwa, kuma kai mai iko ne akan komai".**

"اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الثَّباتَ فِي الْأَمْرِ، وَالْعَزِيمَةَ عَلَى الرُّشْدِ، وَأَسْأَلُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ، وَحُسْنَ عِبَادَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ قَلْبًا سَلِيمًا، وَلِسَانًا صَادِقًا. وَأَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعْلَمُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ، وَأَسْتَغْفِرُكَ لِمَا تَعْلَمُ، وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ".

ALLAHUMMA INNIY AS'ALUKAS SABATA FIL AMRI, WAL AZIYMATA ALAR RUSHDI, WA AS'ALUKA SHUKRA NI'IMATIKA, WA HUSNA IBADATIKA, WA AS'ALUKA KALBAN SALIYMAN, WA LISANAN SADIKAN, WA AS'ALUKA MIN KHAIRI MA TA'ALAMU, WA A'UZU BIKA MIN SHARRI MA TA'ALAMU, WA ASTAGFIIRUKA LIMA TA'ALAMU, WA ANTA ALLAMUL GUYUUB".

Ma'ana: **"Ya Allah lallai ina rokonka tabbatuwa cikin addini, da azama akan shiriya, Ina kuma rokonka godiya ga ni'imominka, da kyautata bauta a gare ka, kuma ina rokon ka bani zuciya kubutacciya, da harshe mai gaskiya, Ina kuma rokonka alherin abinda ka sani, ina neman tsarinka daga sharrin da ka riga ka sani, ina kuma neman gafararka daga abinda ka sani, kuma kai ne**

masanin abubuwan da suke fake [boye, na gaibu]".

اللَّهُمَّ رَبَّ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي، وَأَذْهَبْ غَيْظَ قَلْبِي،
وَأَجِرْنِي مِنْ مُضِلَّاتِ الْفِتَنِ مَا أَبْقَيْتَنِي.

ALLAHUMMA RABBAN NABIYYI MUHAMMADIN [ALAIHIS
SALATU WAS SALAM], IGFIIRLIY ZANBIY, WA AZHIB GAIZA
KALBIY, WA AJIRNIY MIN MUDILLATIL FITANI MA
ABKAITANIY.

Ma'ana: **"Ya Allah Ubangijin annabi [Muhammadu]
tsira da amincin Allah su kara tabbata a gare shi,
ka gafarta mini zunubina, ka tafiya da bakin cikin
zuciyata, ka kare ni daga fitintinu masu batarwa
tsawon lokacin da ka wanzar da ni [a raye]"**.

اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّعَى، وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، مُنْزِلَ
التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ، فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ
شَيْءٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، أَنْتَ الْأَوَّلُ لَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ لَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ،
وَأَنْتَ الظَّاهِرُ لَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ لَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، اقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ، وَأَغْنِنَا
مِنَ الْفَقْرِ.

ALLAHUMMA RABBAS SAMAWATIS SABA'I, WA
RABBAL ARSHIL AZIIM, RABBANA WA RABBA KULLI
SHAI'IN, MUNZILAT TAURATI WAL INJILI WAL KUR'ANI,
FALIKAL HABBI WAN NAWAH, LA ILAHA ILLA ANTA, A'UZU
BIKA MIN SHARRI KULLI SHAI'IN ANTA AAKHIZUN BI
NASIYATIHI, ANTAL AUWALU FA LAISA KABLAKA
SHAI'UN, WA ANTAL AAKHIRU FA LAISA BA'ADAKA
SHAI'UN, WANTA ZAHIRU FA LAISA FAUKAKA SHAI'UN,
WANTA BADINU FA LAISA DUNAKA SHAI'UN, IKDI
ANNA AD-DAINA WA AGNINA MINAL FAKRI.

Ma'ana: **"Ya Allah Ubangijin sammai guda
bakwai, ubangijin al'arshi mai girma, Ubangijinmu
kuma Ubangijin komai da kowa, wanda ya saukar
da littafin attaurah da injilah da al'kur'ani, kai ka
kagi halittar kwayan tsirrai da kwallonsu, Ina**

neman tsarinka daga dukkan sharri wanda kai ne ka ke rike da makyamkyamarsa, Ya Allah kai ne farko; babu wani abu gabaninka, kuma kai ne karshe; babu wani abu a bayanka, kai ne madaukaki; babu wani abu a samanka, kai ne kuma iliminka ya game; babu wani abu da ya fice daga iliminka, (ya Allah) ka biya mana bashin da yake kanmu, kuma ka wadatar da mu daga talauci".

«اللَّهُمَّ أَنْتَ نَفْسِي تَقَوَّاهَا، زَكَّاهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا».

ALLAHUMMA ATI NAFSIY TAK-WAHA, ZAKKIHA ANTA KHAIRU MAN ZAKKAHA, ANTA WALIYYUHA WA MAULAHA.

Ma'ana: "Ya Allah ka bawa raina takawarta, ka tsarkake ta; saboda kaine mafi alherin wanda ya jibinceta kuma masoyinta".

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ ، وَالْجُبْنِ وَالْهَرَمِ ، وَالْبَخْلِ وَعَذَابِ

الْقَبْرِ».

ALLAHUMMA INNIY A'UZU BIK MINAL AJZI WAL KASALI, WAL JUBNI WAL HARAMI, WAL BUKHLI WA AZABIL KABRI".

Ma'ana" Ya Allah ina neman tsarinka daga gajiyawa da kasala, da tsoro, da mummunan tsufa, da rowa da kuma azabar kabari".

«اللَّهُمَّ لَكَ أَسَلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أُنَبِّتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ،

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِعِزَّتِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنْ تُضِلَّنِي، أَنْتَ الْحَيُّ الَّذِي لَا يَمُوتُ، وَالْجِنُّ وَالْإِنْسُ يَمُوتُونَ».

ALLAHUMMA LAKA ASLAMTU, WA BIK AMANTU, WA ALAIKA TAWAKKALTU, WA ILAIKA ANABTU, WA BIK KHASAMTU, ALLAHUMMA INNIY A'UZU BI IZZATIKA, LA ILAHA ILLA ANTA, AN TUDILLANIY, ANTAL HAYYU ALLAZIY LA YAMUTU, WAL JINNU WAL INSU YAMUUTUUNA.

Ma'ana: "Ya Allah a gare ka kawai na mika wuya,

kuma da kai ne kawai na yi imani, akanka kaɗai na dogara, zuwa gare ka na mayar da lamarina, don kai kawai na ke husuma, Ya Allah lallai ina neman tsarinka da buwayarka, babu abin bautawa da gaskiya sai kai; kada ka batar da ni, kai ne rayayyen da baya mutuwa, da mutane da aljanu duk suna mutuwa".

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَمِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا».

ALLAHUMMA INNIY A'UZU BIKA MIN ILMIN LA YANFA'U, WA MIN KALBIN LA YAKH'SHA'U, WA MIN NAFSIN LA TASHBA'U, WA MIN DA'AWATIN LA YUSTAJAABU LAHA.

Ma'ana: "Ya Allah lallai ina neman tsarinka daga samun ilimin da bashi da amfani, da kuma zuciya da bata samun kushu'i (tsoron Allah), da rai da ba ta koshi, da kuma addu'ar da ba a amsa mata".

«اللَّهُمَّ جَنِّبْنِي مُنْكَرَاتِ الْأَخْلَاقِ، وَالْأَهْوَاءِ، وَالْأَذْوَاءِ».

ALLAHUMMA JANNIBNIY MUNKARATIL AKHLAKI, WAL AHWA'I, WAL ADWA'I.

Ma'ana: "Ya Allah ka nisantar da ni da munanan halayya, da son zuciya, da cutuka".

«اللَّهُمَّ أَلْهِمْنِي رُشْدِي، وَأَعِزَّنِي مِنْ شَرِّ نَفْسِي».

ALLAHUMMA AL-HIMNIY RUSHDIY, WA A'IZNIY MIN SHARRI NAFSIY.

Ma'ana: "Ya Allah ka min ilhamar shiriyata, ka kuma kare ni daga sharrin kaina".

«اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ، وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ».

ALLAHUMMA IKFINIY BI HALALIKA AN HARAMIKA, WA AGNINIY BI FADLIKA AN MAN SIWAKA.

Ma'ana: "Ya Allah ka wadatar da ni da halal dīnka, ga barin haramiyarka, ka kuma wadatar da ni da falalarka daga wanda ba kai ba".

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتَّقَى وَالْعَفَاةَ وَالْغِنَى».

ALLAHUMMA INNIY AS'ALUKAL HUDAH, WAT TUKAH,
WAL AFAFA, WAL GINAH.

Ma'ana: **"Ya Allah lallai ina rokonka shiriya, da takawa, da kamewa, da kuma wadaci".**

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالسَّادَاتِ».

ALLAHUMMA INNIY AS'ALUKAL HUDAH WAS
SADAD.

Ma'ana: **"Ya Allah ina rokonka da ka bani shiriya da dacewa".**

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ؛ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَغْلَمْ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ؛ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْتُ مِنْهُ، وَمَا لَمْ أَغْلَمْ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا اسْتَعَاذَ مِنْهُ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَ كُلَّ قَضَاءٍ تَقْضِيهِ لِي خَيْرًا».

ALLAHUMMA INNIY AS'ALUKA MINAL KHAIRI KULLIHI
AJILIHI WA AJILIHI, MA ALIMTU MINHU WAMA LAM
A'ALAM, WA A'UZU BIKA MINASH SHARRI KULLIHI; AJILIHI
WA AJILIHI, MA ALIMTU MINHU WAMA LAM A'ALAM.

ALLAHUMMA INNIY AS'ALUKA MIN KHAIRI MA
SA'ALAKA ABDUKA WA NABIYYUKA MUHAMMADUN (ﷺ),
WA A'UZU BIKA MIN SHARRI MA ISTA'AZA MINHU ABDUKA
WA NABIYYUKA MUHAMMADUN (ﷺ).

ALLAHUMMA INNIY AS'ALUKAL JANNATA WAMA
KARRABA ILAIHA MIN KAULIN AU AMALIN, WA A'UZU BIKA
MINAN NAARI WAMA KARRABA ILAIHA MIN KAULIN AU
AMALIN. WA AS'ALUKA AN TAJ'ALA KULLA KADA'IN
KADAITAHU LIY KHAIRAH.

Ma'ana: **"Ya Allah ina rokonka alkhairi dukkansa; na gaggawa daga cikinsa da na nesa, wanda na sani daga ciki da wanda ban sani ba. Ina kuma**

neman tsarinka sharri dukkansa; na gaggawa daga cikinsa, da na nesa, wanda na sani daga ciki da wanda ban sani ba.

Ya Allah ina rokonka duk abinda bawanka kuma annabinka Muhammadu (ﷺ) ya taba rokonka, Ina kuma neman tsarinka daga abinda bawanka kuma annabinka Muhammadu (ﷺ) ya taba neman tsarinka.

Ya Allah ina rokon aljannah da duk abinda yake kusantarwa zuwa gare ta na zance ko aiki, Ina kuma neman tsarinka daga wuta da duk abinda yake kusantarwa zuwa gare ta na zance ko aiki. Kuma ina rokon da ka sanya dukkan abinda ka kaddara min ya zamto alkhairi a gare ni.

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ، بِيَدِهِ الْخَيْرُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ».

LA ILA ILLAL LAHU; WAHDAHU LA SHARIKA LAHU, LAHUL MULKU WA LAHUL HAMDU, YUHYIY WA YUMIYTU, WA HUWA HAYYUN LA YAMUUTU, BIYADIHIL KHAIRU WA HUWA ALA KULLI SHAI'IN KADIIR.

SUBHANAL LAHI, WAL HAMDU LILLAHI, WAL LAHU AKBAR, WALA HAULA WALA KUWWATA ILLA BIL LAHIL AL' ALIYYUL AZIIM.

Ma'ana: "Babu wanda ya cancanci ayi masa bauta sai Allah; shi kadai ya ke; bashi da abokin tarayya, mulki nasa ne, godiya itama tasa ce, yana rayarwa kuma yana kashewa, shi kuma rayayye ne da baya mutuwa, a hannunsa alheri ya ke, kuma lallai shi mai iko ne akan komai. Tsarki ya tabbata ga Allah, godiya itama ta Allah ce, Allah shine mafi girma, babu dabara babu karfi [ga bawa], sai in ya

hada da Allah".

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ».

"ALLAHUMMA SALLI ALA MUHAMMADIN WA ALA ALI MUHAMMADIN, KAMA SALLAITA ALA AALI IBRAHIMA WA ALA AALI IBRAHIMA FIL AALAMINA INNAKA HAMIDUN MAJIID.

ALLAHUMMA BARIK ALA MUHAMMADIN WA ALA AALI MUHAMMADIN, KAMA BARAKTA ALA IBRAHIMA WA ALA AALI IBRAHIMA FIL AALAMINA INNAKA HAMIDUN MAJIID".

Ma'ana: **"Ya Allah ka yi karin salati ga annabi Muhammad, da iyalan annabi Muhammad, kamar yadda ka yi salati ga annabi Ibrahima da kuma iyalan annabi Ibrahima, lallai kai a cikin halittu Abun yabo ne Mai girma. Ya Allah ka yi karin albarka ga annabi Muhammadu, da iyalan annabi Muhammad, kamar yadda ka yi albarka wa annabi Ibrahima da kuma iyalan annabi Ibrahima, lallai kai a cikin halittu Abun yabo ne Mai girma".**

﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ البقرة:

٢٠١

RABBANA ATINA FID DUNYAH HASANATAN, WA FIL AKHIRATI HASANATAN, WA KINA AZABAN NAAR.

Ma'ana: **"Ya Ubangijinmu ka bamu mai kyau a duniya, a lahirama mai kyau, ka kuma kare mu daga azabar wuta".**

Kuma mustahabbi ne a wannan matsaya mai girma [filin arafah] mahajjaci ya yi ta maimaita abinda ya gabata na zikirori da addu'oi, da kuma makamantan hakawadanda su ke dauke da irin ma'anonsu, tare da yawaita yin salati ga Annabin

rahama (ﷺ), kuma an so mahajjaci ya yi ta naci wajen addu'a da dogewa akan naciyar, yana mai rokon Ubangijinsa alherin duniya da kuma na lahira.

Kuma Annabi (ﷺ) ya kasance idan yana rokon Allah ya kan maimaita bukatarsa har sau uku, don haka; ya dace a yi koyi da shi akan haka.

Ana so musulmi a wannan matsaya (filin arafah) ya kankantar da kansa ga Ubangijinsa, yana mai yi masa tawali'u, tare da nuna karayar zuci a gaba gare shi, da kuma kaunar samun rahamar Allah da gafararsa, tare da jin tsoron fadawa cikin azabar Allah da fushinsa, yana mai yin hisabi wa kansa, tare da jaddada tubansa lafiyayya, saboda wannan yini [na arafah] yini ne mai girma, cikin kuma taro babba, wanda Allah yake yin kyauta a cikinsa ga bayinsa, ya kuma yi alfahari da su ga mala'ikunsa, tare da yawaita 'yanta su a cikinsa daga wuta, kuma ba a taɓa ganin shedan a cikin wani yini da aka fi nisantar da shi daga rahamar Allah, yana kuma wanda ya fi karanci da kankanta fiye da yinin arafah, in banda yinin da aka yi yakin badar a cikinsa, wannan kuma ya kan kasance ne saboda abinda shedan ya ke gani na kyautayin Allah ga bayinsa da kyautatawarsa a gare su, da yadda ya ke yawaita 'yanta su daga wuta a cikinsa yana mai gafarta musu.

Ya zo a cikin littafin sahihu Muslim, daga A'ishah [رضي الله عنها] lallai Annabi (ﷺ) ya ce:

«مَا مِنْ يَوْمٍ أَكْثَرَ مِنْ أَنْ يُعْتَقَ اللَّهُ فِيهِ عَبْدًا مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ، وَإِنَّهُ لَيَدْنُو ثُمَّ يُبَاهِي بِهِمُ الْمَلَائِكَةَ فَيَقُولُ: مَا أَرَادَ هَؤُلَاءِ؟».

Ma'ana: "**Babu wani yini wanda Allah ya fi 'yanta bayi a cikinsa daga wuta fiye da yinin arafah, kuma lallai Allah yana kusantowa, sannan sai ya yi**

alfahari da su ga Mala'ikunsa, sai ya ce: Me wadannan su ka nufa?"⁽¹⁾.

Akan haka; ya dace ga musulmai su nuna wa Allah alherin da yake cikin zukatansu, su kuma wulakanta makiyinsa shedan, suna masu bakanta masa rai; ta hanyar yawaita ambaton Allah da kuma yawaita addu'oi, da tuba zuwa gare shi, tare da neman gafararsa daga dukkan zunubai.

Kuma mahajjata ba za su gushe ba a wannan matsaya suna masu shagaltuwa da zikiri da addu'a tare da kankan da-kai, har zuwa lokacin da rana za ta fadi, idan kuma ta riga ta fadin to sai su tafi zuwa ga filin muzdalifah cikin nitsuwa da kwanciyar hankali, tare da yawaita yin talbiyyah, da kuma yin sauri in an samu sararin yin hakan, saboda Annabi (ﷺ) ya aikata hakan.

Kuma baya halatta a tafi a bar filin arafah gabanin faduwar rana, saboda Annabi (ﷺ) ya tsaya ne, har zuwa faduwarda, sannan kuma yace, na yi haka ne:

«لَتَأْخُذُوا مَنَاسِكُكُمْ».

Ma'ana: **"Don ku koyi aikin hajjinku"**⁽²⁾.

Idan mahajjata suka sauka a filin muzdalifah sai su yi sallar magriba a wannan wurin; raka'oi uku, ishah kuma raka'oi biyu (wato: kasar), suna masu aikata su a tare (jam'i), bayan yi musu kiran sallah guda daya, da kuma ikamahbiyu, za su yi haka daga zarar isowarsu, saboda haka Annabi (ﷺ) ya aikata, kuma wannan hukuncin haka ya ke ba banbanci; sawa'un

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 1348).

⁽²⁾ Muslim ya ruwaito makamancinsa, (lamba: 1297), daga hadisin Jabir (رضي الله عنه).

isowar tasu ta kasance ne a lokacin sallar magriba, ko kuma a lokacin yin sallar ishah.

Kuma abinda wassu daga cikin gama-garin mutane [marasa ilimi] suke aikatawa na tsintar tsakwankwani daga zarar isowarsu filin muzdalifah gabanin su yi sallolinsu, da yadda da-dama daga cikinsu suke kudurta cewa hakan shari'a ne = wannan aikin kuskure ne da bashi da wani asali ko madogara a cikin addini, kuma Annabi (ﷺ) bai yi umurni da a tsinta masa duwatsun da ya yi jifansa da su ba, har sai bayan ya bar wurin da ya yi tsayuwarsa [mash'arul haraam], ya kuma dau hanyarsa ta tafiya minah [wurin yin jifa, a safiyar yinin goma], kuma lallai daga kowanni wuri mahajjaci ya tsunci duwatsunsa hakan ya isar masa; saboda ba dole ne a tsince su daga filin muzdalifah ba, hasalima ya halatta a tsince su a filin minah, kuma sunnah a wannan yinin itace a tsinci tsakwankwani guda bakwai waɗanda za a jefi "jamratul akabah" da su, saboda koyi da Annabi (ﷺ), amma a sauran kwanaki ukun karshe; su kuma sunnah dangane da su ita ce mahajjaci ya tsunci duwatsu guda ashirin da ɗaya [21], waɗanda zai jefi wuraren jifa guda uku, a kullum da su.

Kuma baya cikin mustahabbai wanke duwatsun da za a yi jifa da su, hasalima zai yi jifan da su ba tare da ya wanke su ba, saboda aikata hakan [wankewar] ba a ruwaito shi daga Annabi (ﷺ) ko sahabbansa ba, kuma ba zai yi jifa da dutsen da aka riga aka yi jifa da shi ba.

Kuma a daren goma [10] mahajjaci zai kwana ne a filin muzdalifah, saidai kuma ya halatta ga masu rauni daga cikin mata da yara da kuma makamantansu, su

garzaya zuwa minah a karshen wannan daren, saboda hadisin A'ishah da ummu-salamah [رضي الله عنهما] da wassu sahabban na daban. Amma duk mutumin da ba wadannan da aka ambata ba to dole ne a kansu su ci gaba da zama a muzdalifah har sai sun yi sallar asubahi, sannan bayan haka sai su yi tsayuwana da ake yi a mash'arul haraam, su fiskanci alkiblah suna masu ambaton Allah da girmama shi, da yawaita rokonsa, har sai gari ya yi haske sosai [ya washe].

Kuma yana cikin mustahabbai mahajjaci ya daga hannayensa a wannan wuri yayin addu'arsa, kuma a duk wurin da mahajjata suka yi tsayuwansu na muzdalifah [matukar dai a cikin kewayensa mutum ya tsaya] to hakan ya isar musu. Wannan kuma saboda ba wajibi ba ne akansu kusantar masallacin mash'arul haraam, haka kuma hawa kan dutse a wurin, saboda fadin Annabi (ﷺ):

«وَقَفْتُ هَاهُنَا – يعني: على المشعر –، وَجَمَعَ كُلُّهَا مَوْقِفٌ».

Ma'ana: **"Ni na yi tsayuwata a nan –yana nufin: akan mash'arul haraam- ita kuma muzdalifah dukkanta wurin tsayawa ce"**⁽¹⁾. Muslim ya ruwaito shi a cikin littafinsa mai suna sahihi. Lafazin "jam'un" a cikin hadisin shine: muzdalifah.

Idan gari ya waye duniya kuma ta washe; haske ya yi yawa sosai, sai mahajjata su tafi zuwa ga minah, amma gabanin fudowar rana, suna masu yawaita talbiyyah a cikin tafiyat ta su. Idan a hanyarsu suka iso wurin da ake kiransa: muhassar to

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 1218), daga Jabir dan Abdullahi (رضي الله عنه).

mustahabbi ne su kara yin sauri kadan.

Idan kuma suka iso minah to sai su yanke fadīn talbiyyah a jikin "jamratul akabah", sannan kuma sai su yi jifansu daga lokacin da suka iso da tsakwankwani guda bakwai; daya bayan daya, mahajjaci zai kuma daga hannunsa a lokacin jefa kowanne dutse yana mai yin kabbara (Allahu akbar), kuma mustahabbi ne ya yi jifan daga wurin da ake kiransa BADANUL WADIY; sai ya sanya ḍakin ka'abah ta hannunsa na hagu, minah kuma ta dama, saboda haka Annabi (ﷺ) ya aikata, idan kuma da zai yi jifan ta sauran geffanta hakan ya isar masa matuƙar dutsen ya faɗa cikin wurin da ake jefa su. Kuma ba a shardaɗta wanzuwan duwatsun a wurin da aka jefa su ba, kawai dai sharaɗin shine aukuwan kowannensu a ciki, don haka; da aƙe dutsen zai faɗa a wurin da aka jefa shi, sannan sai ya zame ya fita daga cikinsa, to lallai ya isar masa a zahirin zancen ma'abota ilimi, daga cikin waɗanda suka faɗi wannan magana karara akwai: Imam An-nawawiy (رحمه الله) a cikin littafinsa Sharhul muhazzab (da ake ce da shi: **Almajmu'u**).

Su kuma duwatsun da ake ibadar jifa da su (a jamraat) girmansu ya kan kasance ne kamar girman dutsen da ake harbawa akan farcen babbar yatsa, wato: su kan fi gujiya girma da ɗan kaɗan.

Sannan bayan mahajjaci ya gama jifa, to sai ya soke raƙumarsa (ko yanka rago, saniya), kuma mustahabbi ne a lokacin soke dabba ko yanka ta ya ce: "BISMILLAH, WALLAHU AKBAR, ALLAHUMMA HAZA MINKA WA LAKA", yana mai fiskantar da ita alƙiblah.

Sunnah shi ne: a soke rakumi: alhali yana tsaye, hannunsa na hagu kuma yana lankwashe a kuma daure, saniya kuma da awaki suna kwance akan kuibinsu na hagu. Da kuma bawa zai yanka dabbarasa ba ta fiskar alkibla ba, to lallai ya bar sunnar Annabi (ﷺ) cikin yanka, amma yankarsa ta yi, wannan kuma saboda fiskantar da dabba a lokacin yanka zuwa ga alkiblah sunnah ne ba wajibi ba. Kuma mustahabbi ne mahajjaci ya ci wani abu daga naman hadayarsa, ya kuma bada kyauta, ya yi sadaka, saboda fadin Allah madaukakin sarki:

﴿فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا أَمْرَ الْفَقِيرِ﴾ الحج: ٢٨

Ma'ana: "**Sai ku ci daga ciki, kuma ku ciyar da marashi fakiri**", [Haji: 28].

Lokacin yankan yana fadada har zuwa faduwar rana, na yinin goma sha uku [13], daga cikin kwanakin da ake busar da nama a cikinsu (wadanda ake kira da: ayyamut tashriki), a mafi inganci daga cikin zantukan maluma, don haka; sai lokacin yanka ya zama ranar layyah, da kuma kwanaki uku da suke bayansa.

Sa'annan bayan mahajjaci ya soke rakuminsa, daga nan zai aske gashin kansa gabaɗaya ko ya rage, saidai kuma askewa gabaɗayan shi ne ya fi falala, kasancewar Annabi (ﷺ) ya yi addu'ar neman rahamar Allah da gafararsa ga wadanda su ka aske gashinsu gabaɗaya har sau uku, su kuma wadanda suka rage sashin gashinsu ya musu sau ɗaya kacal, kuma rage wani abu na gashin kai baya isarwa, kasancewar dole ne a rage shi gabaɗaya, kamar inda aske shi za a yi.

Ita kuma mahajjaciya mace za ta rage gashin

kanta ne daidai da kamar kan yatsa; daga kowanni yawo guda ɗaya, ko kasa da haka.

Bayan jifa da aka yi na "jamratul akabah" da aske gashi ko rage shi, an halatta wa mai harama dukkan abubuwan da ihraminsa ya haramta masa aikata su, in banda saduwa da mata, wannan halaccin kuma ana kiransa: halaccin farko (attahallulul auwal), kuma sunnah ne a gare shi bayan samun wannan halaccin ya shafa turare, sannan kuma ya tafi cikin garin Makkah, domin aikata dawafin ifadha, saboda hadisin A'ishah [رضي الله عنها], lallai ta ce:

«كُنْتُ أَطِيبُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِإِحْرَامِهِ قَبْلَ أَنْ يُحْرِمَ، وَلِحَلِّهِ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ».

Ma'ana: "**Na sanya turare wa Manzon Allah (ﷺ) saboda yin haramarsa, gabanin ya yi haramar, da kuma lokacin da ya warware aikinsa gabanin ya yi dawafin dakin ka'abah**"⁽¹⁾, Bukhariy da Muslim suka ruwaito shi. Shi kuma wannan dawafin ana kiransa da: dawafin ifadha, ko dawafin ziyara, kuma rukuni ne daga cikin rukunna hajji; wanda aikin hajjin mutum baya cika sai ya aikata shi, kuma shine abin nufi a cikin fadin Allah maɗaukakin sarki:

﴿ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾ [الحج:

٢٩

Ma'ana: "**Sannan su fice daga daudarsu, su cika bakancensu, suna masu dawafin daki 'yantacce**", [Hajji: 29].

Sannan bayan mahajjaci ya yi dawafi da sallatar raka'oi guda biyu, a ta bayan "makaamu Ibrahima"

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1539), da Muslim (lamba: 1189).

daga nan sai ya yi sa'ayinsa tsakanin safah da marwah in tamattu'i ya ke yi, wannan sa'ayin kuma na hajjinsa ne, yayin da sa'ayin da ya aikata daga farko shi kuma shi ne na umrarsa.

Kuma yin sa'ayi guda daya tsakanin safah da marwah baya isarwa [ga mai tamattu'i] a abinda ya fi inganci daga maganganun maluma, saboda hadisin A'ishah [رضي الله عنها] ta ce: Mun fita tare da Manzon Allah [ﷻ], sai ta ambaci hadisin, wanda a cikinsa kuma akwai fadinsa:

«مَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيَهْلِلْ بِالْحَجِّ مَعَ الْعُمْرَةِ، ثُمَّ لَا يَحِلُّ حَتَّى يَحِلَّ مِنْهُمَا جَمِيعًا».

Ma'ana: **"Wanda ya ke da hadaya a tare da shi to ya yi haramar aikin hajji tare da umrah, sannan ba zai warware a matsayin ya gama aikinsa ba sai a tare; su biyun"**, har zuwa fadinta:

«فَطَافَ الَّذِينَ أَهَلُّوا بِالْعُمْرَةِ، بِالْبَيْتِ وَبِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، ثُمَّ حَلُّوا، ثُمَّ طَافُوا طَوَافًا آخَرَ، بَعْدَ أَنْ رَجَعُوا مِنْ مَنَى لِحَجَّتِهِمْ».

Ma'ana: **"Sai waɗanda suke aikin umrah suka yi dawafin dakin Allah, da kuma sa'ayi tsakanin safah da marwah, sa'annan suka warware, daga bisani sai suka sake yin wani dawafin na daban bayan sun dawo daga minah; na hajjinsu"**⁽¹⁾. Bukhariy da Muslim suka ruwaito shi.

Maganar A'ishah [رضي الله عنها] dangane da waɗanda suka yi umrah cewa "Sai waɗanda suke aikin umrah suka yi wani dawafin na daban bayan sun dawo daga minah; na hajjinsu" = tana nufin: dawafin da shi ne SA'AYIY TSAKANIN DUTSEN SAFAH DA MARWAH, a mafi ingancin magana daga

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1638), da Muslim (lamba: 1211).

cikin maganganun maluma. Amma [malamin] da ya ce A'ishah [رضي الله عنها] na nufin: dawafin ifadha ne, da maganarta da ta gabata to maganarsa ba ingantacciya ba ce; saboda yin dawafin ifadha rukuni ne kana kuma wajibi; wanda baya sauka akan kowa [mai hajjin tamattu'i, ifradi, dana kiraani], kenan abinda ake nufi da fadinta shi ne, abinda ya kebanci mai aikin hajjin tamattu'i; wanda kuma shi ne: dawafin da zai yi tsakanin safah da marwah a karo na biyu, bayan dawowarsa daga minah; don ya cika hajjinsa, wannan kuma zance ne da ya ke a fili, walhamdu lillah, kuma shine maganar mafi yawan maluma.

Daga cikin dalilai da suke kara nuna wannar ma'anar, akwai hadisin da Imamul Bukhariy ya ruwaito shi, [hadisi mu'allak, ba da sigar shakka ba] daga Abdullahi dan Abbas [رضي الله عنها], lallai cewa an tambaye shi dangane da aikin hajjin tamattu'i, sai ya ce:

«أَهْلُ الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ وَأَزْوَاجُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ وَأَهْلُنَا، فَلَمَّا قَدِمْنَا مَكَّةَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اجْعَلُوا إِهْلَاكَكُمْ بِالْحَجِّ عُمْرَةً إِلَّا مَنْ قَلَّدَ الْهَدْيَ، فَطَفْنَا بِالْبَيْتِ، وَبِالصَّافَا وَالْمَرْوَةِ، وَأَتَيْنَا النَّسَاءَ، وَلَبَسْنَا الثِّيَابَ، وَقَالَ: مَنْ قَلَّدَ الْهَدْيَ فَإِنَّهُ لَا يَحِلُّ لَهُ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ. ثُمَّ أَمَرْنَا عَشِيَّةَ التَّرْوِيَةِ أَنْ نُهْلَ بِالْحَجِّ، فَإِذَا فَرَعْنَا مِنَ الْمَنَاسِكِ جِئْنَا فَطَفْنَا بِالْبَيْتِ، وَبِالصَّافَا وَالْمَرْوَةِ».

Ma'ana: "**Wadanda suka yi hijira (daga garin Makkah) da mataimaka (ga wadanda suka yi hijira) tare da matan Annabi (ﷺ); dukkansu sun yi niyyar aikin hajji, a shekarar hajjin bankwana, muma duk muka yi niyyah, A yayin da muka iso garin Makkah, Sai Annabi (ﷺ) ya ce: Ku mayar da niyyarku na hajji ta zamto ta umrah, sai ga wanda kawai ya koro dabbar hadayarsa, Sai mu ka yi dawafin dakin**

Allah, da kuma na safah da marwah, muka kuma sadu da mata, muka sanya tufafi, Sai Annabi ya sake cewa: Duk mutumin da ya jawo dabbar hadayarsa to lallai ba zai warware haramarsa ba, har sai hadayar ta riga ta kai ga wurin yanka ta [10/12]. Sannan sai ya umurce mu a yinin da ake ce da shi: ranar tarwiyah [08/12] cewa mu kulla niyyar aikin hajji, idan kuma muka kammala aiyukanmu sai mu zo; don yin dawafin dakin ka'abah, da kuma a tsakanin safah da marwah"⁽¹⁾. Makasudinmu na koro wannan hadisin a wannan wuri ya kare. Kuma yana bayani ne karara cewa mai aikin hajjin tamattu'i ya kan yi sa'ayi tsakanin safah da marwah sau biyu, Allah ne mafi sani!

Amma abinda Imam Muslim ya ruwaito daga Jabir dan Abdullahi (رضي الله عنه) cewa lallai Annabi (عليه السلام) da sahabbansa ba su yi dawafin safah da marwah ba sai sau daya; wanda kuma shine sa'ayinsu na farko, to lallai wannan za a fahimce shi ne kawai ga waɗanda suka kora hadayarsu zuwa garin Makkah daga cikin sahabbai, saboda su waɗannan sun ci gaba da wanzuwa cikin haramarsu tare da Annabi (عليه السلام), har zuwa lokacin da suka warware daga aikin hajji da umrarsu a tare (wato ranar 10 ga wata), kuma Annabi (عليه السلام) ya niyyaci hajji da umrah ne a tare (**mai suna** kiraani), da haka ne kuma ya umurci duk wanda ya ja dabbar hadayarsa zuwa garin Makkah; cewa suma su yi niyyar hajji tare da umrah (kiraani), da kuma cewa kada su warware har sai lokacin warwarewa daga gare su; su biyun , gabaɗaya ya zo

⁽¹⁾ Bukhariy ya ambace shi a matsayin hadisi: mu'allak, (lamba: 1497).

[wato ranar 10]. Shi kuma mai aikin hajjin kiraani sa'ayi tsakanin safah da marwah guda ɗaya ne akansa kawai, kamar yadda hadisin Jabir (ﷺ) da sauran hadisai ingantattu suka yi nuni akai.

Haka shima mutumin da ya ke yin aikin hajji kaɗai; wanda ba umrah a cikinsa (mai suna ifraadi) sa'ayiy tsakanin safah da marwah guda ɗaya ne akansa.

Don haka; idan mai hajjin kiraani da ifraadi suka yi sa'ayinsu bayan sun aiwatar da dawafinsu na kuudum, to aikata hakan ya isar musu ba sai sun sake yin wani sa'ayin na daban ba bayan yin dawafin ifadha.

Wannan kuma ita ce hanyar da za a haɗe tsakanin hadisin A'ishah da na Abdullahi ɗan Abbas, tare da kuma hadisin Jabir da muka ambata, [Allah ya kara yardarsa a gare su gabadaya], kuma da haka ne cin karon da yake tsakaninsu (na zahiri) zai gushe, a kuma iya aiki da hadisan gabadayansu.

Yana daga abinda zai karfafa irin wannan magana, na cewa kan waɗannan hadisan ya haɗe wuri guda ba sabani = kasancewar hadisan A'ishah da na Abdullahi ɗan Abbas hadisai ne ingantattu da suke tabbatar da karin hukunci ko aiki, wanda shi ne sa'ayiy na biyu ga mai aikin hajjin tamattu'i, Shi kuma zahirin hadisin Jabir yana kore shi, ka'idah kuma tana cewa DALILI DA YAKE TABBATAR DA HUKUNCI SHINE ABIN GABATARWA AKAN WANDA YAKE KORE SHI, kamar yadda maluma suka tabbatar da bayanin wannan ka'idar a cikin ilimomi guda biyu; USULUL FIK-H, DA ULUMUL HADIS, Allah shi kaɗai shine mai datarwa ga daidai, babu kuma wani karfi babu dabara sai daga wajensa.

FIFIKON ABINDA MAHAJJACI ZAI AIKATA A RANAR LAYYA

Abinda ya fi girman falala ga mahajjaci shine ya jeranta wadannan aiyuka guda huɗu na ranar layya; Sai ya fara a farkon fari da jifan "jamratul akabah", sa'annan ya soke rakumi [ko yanka saniya ko rago], sa'annan sai aski tal-kobo ko saisaye, sannan sai ya yi dawafin dakin ka'abah, da sa'ayi tsakanin safah da marwah ya biyo bayansa, ga mai tamattu'i, da kuma mai aikin ifraadi ko kiraani, matukar dai basu riga suka yi sa'ayin nasu a bayan dawaful kuduɗum ba.

Amma da mahajjaci zai gabatar da sashin wadannan lamuran akan sashi, to hakan ya halatta kuma ya isar masa, saboda samun sauƙi akan haka ya tabbata daga Annabi (ﷺ).

Kuma yana daga cikin abubuwan da akwai sauƙi akansu: gabatar da sa'ayi tsakanin safah da marwah akan dawafi, saboda shima yana cikin aiyukan ranar layyah, don haka sai ya shiga karkashin faɗin Sahabi:

«فَمَا سُبِّلَ يَوْمَئِذٍ عَنْ شَيْءٍ قُدِّمَ، أَوْ أُخِّرَ، إِلَّا قَالَ: أَفْعَلُ، وَلَا حَرَجَ.»

Ma'ana: **"Ba a yi wa Annabi tambaya ba a cikin wannan yinin; kan wani abin da aka gabatar ko aka jinkirta face ya ce: Ka aikata, babu wani laifi"**⁽¹⁾.

Kuma saboda kasancewar gabatar da sa'ayi tsakanin safah da marwah na daga cikin mas'alolin da za a iya manta su, ko jahilta, don haka; ya wajaba ya shiga cikin gamewar [IF-AL WALA HARAJ], saboda abin da ke cikin haka [wannan ka'idah] na sauƙaƙe

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 83), da Muslim (lamba: 1306), da Abdullahi dan Amru (ﷺ).

ma bayin Allah da yalwata musu. Dadin-dadawa kuma hakan shi ne; ya tabbata daga Annabi (ﷺ) a yayin da aka tambaye shi dangane da mutumin da ya yi sa'ayi tsakanin safah da marwah gabanin ya yi dawafinsa, sai ya amsa da cewar:

«لَا حَرَجَ».

Ma'ana: **"Sai ka yi dawafin, babu wani laifi"**⁽¹⁾.

Abu-dawud ya ruwaito shi, daga hadisin Usamah dan Sharik, da isnadi ingantacce, Sai wannan ya nuna shigar aiwatar da sa'ayi gabanin yin dawafi cikin lamurran ranar 10 ga wata, wadanda in an gabatar da na baya daga cikinsu akan na gaba babu laifi akan haka, ba tare da wani shakka ba, Allah shi ne mai datarwa!

Su kuma al'amuran da mahajjaci idan ya samu ya aikata su yake warwarewa daga haramar hajjinsa; cikakken warwarewa su guda uku ne, su ne kamar haka: Jifan "jamratul akabah", aske gashi gabadaya ko rage shi, sa'annan sai dawafin ifadha, da yin sa'ayi a bayansa, ga wanda mu ka ambata cikin abin da ya gabata. Idan mahajjaci ya aikata wadannan abubuwa guda uku, to duk abinda ihrami ya haramta aikata su, sun dawo sun halatta a gare shi, misalinsu kamar saduwa da mata, ko fesa tirare, ko makamancin haka, Mutumin da kuma ya aikata guda biyu daga cikinsu to komai ya halatta a gare shi, in banda saduwa da mata, kuma wannan ana kiransa WARWAREWAN FARKO [karamin warwarewa].

Kuma mustahabbi ne ga mahajjaci ya sha ruwan zamzam, yana mai cika cikinsa da shi [har ya koshi],

⁽¹⁾ Abu-dawud ya ruwaito shi, (Iamba: 2015).

tare da yin addu'a da abin da ya saukaka, na daga addu'oi masu amfani, kuma shi ruwan zamzam gwargwadon buƙatar da aka sha shi ne don ita, kamar yadda aka ruwaito daga Annabi (ﷺ), Ya zo cikin littafin sahihu Muslim daga Abu-zarrin (رضي الله عنه) lallai Annabi (ﷺ) ya faɗa dangane da zamzam:

«إِنَّهَا طَعَامُ طُعْمٍ».

Ma'ana: "**Lallai zamzam abinci ne na ci**"⁽¹⁾, Abu-dawud ya ruwaito wannan tare da ƙari a cikinsa, kamar haka:

«وَشِفَاءُ سَقَمٍ».

Ma'ana: "**Kuma waraka ne daga cuta**"⁽²⁾.

Bayan yin dawafin ifadha, da aikata sa'ayi tsakanin safah da marwah ga wanda sa'ayin ya ke wajibi akansa to mahajjata gabadayansu za su dunguma su koma filin minah, sai su zauna a can na tsawon yini uku da dararensu, sai kuma su rika yin jifa a wuraren jifan nan guda uku (ƙarami, da na tsakiya, da kuma babba –akabah-), za su yi haka a kowani yini daga cikin waɗannan yini guda uku, bayan rana ta yi zawali (daidai da lokacin sallar azahar), kuma wajibi ne akansu su jeranta tsakanin waɗannan wuraren; Sai su fara da ƙarami na farko, wanda kuma shi ne ke biye da masallacin nan na KHAIFU, sai su jefe ta da tsakwankwani guda bakwai, a jejjere, suna masu daga hannunsu na dama wajen jefa kowani tsakuwa, kuma an sunnanta ga mahajjaci bayan ya aikata jifansa, ya tafi ta gaba da ita, yana

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 2473).

⁽²⁾ Abu-dawud ad-ɗayalisiy a cikin musnad dīnsa ya ruwaito shi, (lamba: 457).

mai barinta ta hannunsa na hagu, yana kuma fiskantar alkiblah, hannayensa a dage sama, don ya yawaita addu'oi da kaskantar da kai ga Allah ta'alah.

Sannan sai ya jefi wurin jifa na biyun -na tsakiya-, kamar yadda ya jefi na farkon, kuma an sunnata masa bayan ya gama jifan nasa ya tafi gaba da ita kadan, yana mai sanya ta ta bangaren hannunsa na dama, tare da fiskantar alkiblah, don ya dage hannayensa guda biyu ya kuma yi addu'oi dayawa.

Sannan sai ya jefi jamrah ta uku –akabah- saidai kuma ba zai tsaya don yin addu'oi a bayanta ba.

Sannan sai ya sake jifan wuraren jifan nan guda uku a cikin yini na biyu; daga cikin yinin: AT-TASHRIK, bayan rana ta yi zawali, kamar yadda ya jefe su a yinin farko, kuma bayan ya gama jifan wurin farko dana biyu mahajjaci zai yi dogon tsayuwa don addu'oi kamar yadda ya yi hakan a yinin farko, yana mai koyi da Annabi [ﷺ].

Shi kuma yin jifa a kwanaki guda biyu na farko daga cikin kwanakin AT-TASHRIK da mu ka ambata [11, da 12], yana daga cikin abubuwa na wajibi a cikin aikin hajji. Haka shima kwana a minah a daren farko da na biyu wajibi ne, sai dai ga mai shayar da mutane ko kiyon dabbobi, da makamantansu, lallai su kam baya wajaba akansu.

Sa'annan bayan aiwatar da jifa a cikin yini guda biyu da su ka gabata duk mahajjacin da ya so ya gaggauta ya bar minah hakan ya halatta a gare shi, in kuwa hakan ne to sai mahajjaci ya yi kokarin fita daga cikin minah gabanin rana ta fadi. Wanda kuma ya jinkirta har ya kwana dare na uku, sannan ya sake jifan jamraat a wannan yinin [na uku], to hakan shi ne

mafifici, kuma ya fi girman lada a wurin Allah, kamar yadda Allah ta'alah ya fada:

﴿وَأَذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ

فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى﴾ البقرة: ٢٠٣

Ma'ana: "**Kuma ku ambaci Allah a cikin yini kididdigaggu, duk wanda ya gaggauta a cikin yini biyu to babu laifi akansa, wanda kuma ya jinkirta shima babu laifi akansa, ga wanda ya bi dokokin Allah**", [Ba'arah: 203]. Kuma saboda Annabi (ﷺ) ya rangwanta wa mutane kan gaggauta barin minah [bayan yin jifan kwanaki biyu], Shi kuma sai bai gaggautan ba, hasalima ya kara zama na kwana daya, ya kuma sake jifa a cikinsa, a yinin goma sha uku [13], bayan rana ta yi zawali, sannan ya bar minah gabanin yin sallar azahar.

Ya halatta ga majibincin karamin yaron da ba zai iya jifa da kansa ba ya yi masa jifan jamratul akabah [ranar goma], da kuma sauran ranakun jifan [rana ta 11, da 12], bayan ya yi jifa wa kansa. Haka itama karamar yarinya da ba za ta iya yin jifan ba itama sai majibincin lamarinta ya yi mata jifa, saboda hadisin Jabir (رضي الله عنه):

«حَجَّجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَعَنَا النِّسَاءُ وَالصِّبْيَانُ، فَلَبَّيْنَا عَنْ

الصِّبْيَانِ، وَرَمَيْنَا عَنْهُمُ».

Ma'ana: "**Mun yi aikin hajji tare da Manzon Allah (ﷺ), a tare da mu kuma akwai mata da yara, sai mu ka yi talbiyyah a madadin yara, muka kuma yi musu jifa**"⁽¹⁾. Ibnu-Maajah ya ruwaito shi.

⁽¹⁾ Ibnu-maajah ya ruwaito shi, (lamba: 3037).

Kuma ya halatta ga wanda ya gajiya; ta yadda ba zai iya yin jifa ba, ko saboda rashin lafiya ko tsufa ko kuma ciki (juna biyu), ya yahalatta ya wakilta wanda zai yi jifan a madadinsa, saboda fadin Allah ta'alah:

﴿فَأَنقُذِ اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾ البقرة: ١٦

Ma'ana: "**Kuma ku bi umurnin Allah matukar kuna da iko**", [Tagabun: 16]. Lallai kuma wadannan mutanen da aka ambata ba za su iya cakuda da mutane a wuraren yin jifa ba, kamar yadda kuma lokacin jifan abu ne mai wucewa, sannan kuma ba a shar'anta yin ramukon jifa ba, don haka; halal ne a gare su da su nemi wakilai, sabanin sauran aiyukan hajji, wanda su kuma bai dace ga mahajjaci mai uzuri ya nemi na'ibin da zai aikata masa su ba, koda kuwa hajjin nafilah ya ke yi (ba na farillah ba); wannan kuma saboda duk mutumin da ya yi haramar aikin hajji ko umrah –koda kuwa na nafilah ne- to dole ne akansa ya cika su, saboda fadin Allah madaukakin sarki:

﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ البقرة: ١٩٦

Ma'ana: "**Kuma ku cika aikin hajji da umrah don Allah**", [Bakarah: 196], Shi kuma lokacin da ake yin dawafi da sa'ayi baya wucewa, sabanin lokacin da ake yin jifa a cikinsa.

Amma shi kuma tsayuwa a arafah da kwana a muzdalifah da kuma a minah su kam ba shakka zamaninsu yana ficewa, saidai kuma samuwar gajiyye a wadancan wuraren abu ne mai yiwuwa, koda kuwa akwai wahala, sabanin gajiyye in an ce ya yi jifansa da kansa. Kuma saboda shi jifa an

hakaito cewa magabatan kwarai [cikin wannan al'ummah] su kan wakilta wani -in suna da uzuri- ya aikata musu, sabanin wata ibadar daga aiyukan hajji. Su kuma ibadodi ka'idarsu ita ce; Dole bayi su jira su ga mai shari'ar Allah ta shar'anta musu, a don haka; wani mahaluki ba shi da damar ya shar'anta wani abu daga cikinta sai in yana da hujjah.

Ya kuma halatta ga mutumin da zai wakilci waninsa wajen jifa ya fara jifa wa kansa, sannan sai ya aiwatar da na mutumin da ya ke wakilta, idan ya zo kowace jamrah daga cikin jamrorin nan guda uku, kuma ba wajibi ba ne akansa ya zama sai ya kammala jifan dukkan ukun ga kansa, sannan ya komo don ya jefa wa mutumin da ya ke na'ibta, a maganar da ta fi inganci daga cikin maganganun maluma guda biyu, wannan kuma saboda babu wani dalili da yake wajabta hakan, tare da cewa a cikin hakan akwai tsanani da kuntatawa, Allah ta'alah kuma yana cewa:

﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكَ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ الحج: ٧٨

Ma'ana: "**Kuma Allah bai sanya muku wani kunci ba a cikin addini**", [Hajji: 78], Annabi ﷺ shima yana cewa:

«يَسْرُوا وَلَا تُعْسَرُوا».

Ma'ana: "**Ku sassauta kada ku tsananta**"⁽¹⁾, Kuma saboda ba a ruwaito komowa don a yi jifa ga wanda ake wakilta ba; ba a ruwaito aikata hakan daga sahabban Annabi ﷺ ba; a yayin da su ka yi jifa a

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 69), da Muslim (lamba: 1734), daga Anas dan Malik (رضي الله عنه).

madadin yaransu kanana, da kuma gajiyyayu; da kuma sahabban Annabi sun aikata haka to da an ruwaito mana, saboda kasancewar mas'alar –da dai ta kasance- tana daga abin da mutane za su himmatu; ba za su yi wasa ko sakacin ambatonta ba. Allah ne masani!

WAJABCIN ZUBAR DA JINI AKAN MAI HAJJIN TAMATTU'I DA KIRAANI

Wajibi ne ga mahajjaci idan ya kasance yana aikin hajjin tamattu'i ko na kiraani –kuma bai zama daga cikin mutanen garin Makkah ba-, ya wajaba akansa ya zubar da jini; wannan kuma shi ne, akuya ko rago, ko kuma ɗaya bisa bakwai ɗin ($\frac{1}{7}$) rakumi ko saniya, kuma wajibi ne hakan ya kasance daga daddadar dukiya ta halal, saboda kasancewar Allah ta'alah yana da tsarki; baya kuma karɓar ibada sai in tana da tsarki.

Kuma ya dace ga musulmi ya kame kansa ga barin rokon mutane, sawa'un rokon nasa ga dabbar hadayar da zai yanka ne ko ga waninta, mutanen kuma sarakuna ne ko wassunsu [daga cikin masu daula], wannan kuma saboda abinda ya zo na hadisan Annabi (ﷺ) masu yawa da su ke aibata rokon mutane abin hannunsu, da kuma yabon mutumin da ya bar aikata roko.

Idan mai aikin tamattu'i da kiraani su ka gajiya [kasa] wajen samar da dabbar yin hadaya, to wajibi ne ga mahajjaci –a wannan halin- ya yi azumi guda uku a cikin kwanakin aikin hajji, da kuma wassu guda bakwai idan ya koma zuwa ga iyalansa, kuma shari'a ta bashi zabi dangane da yin azumin nan guda uku; cewa in ya so ya azumce su gabanin ranar layya, in kuma ya ga dama sai ya yi su a kwanakin AT-TASHRIK guda uku [11, 12 da 13], Allah ta'alah yana cewa:

﴿فَمَنْ تَمَنَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا

رَجَعْتُمْ ۖ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ۚ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلَهُ ۚ حَاضِرِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ الْبَقَرَةُ: ١٩٦

Ma'ana: "**Duk wanda ya yi tamattu'in umrah zuwa hajji to sai ya yanka abinda ya saukaka na hadaya, wanda kuma bai samu ba to sai ya yi azumi guda uku a cikin hajji, da kuma guda bakwai idan kuka koma, waɗannan su ne azumi goma cikakku, wannan kuma ya kan kasance ne ga mutumin da iyalansa ba su zama a garin Makkah mai alfarma**", [Bakarah: 196]. Ya zo a cikin littafin sahihul Bukhariy daga A'ishah da Abdullahi ɗan Umar (رضي الله عنهما) sun ce:

«لَمْ يُرَخَّصْ فِي أَيَّامِ التَّشْرِيقِ أَنْ يُصَمَّنَ إِلَّا لِمَنْ لَمْ يَجِدِ الْهَدْيَ».

Ma'ana: "**Ba a yi rangwamen ayi azumin kwanakin AT-TASHRIK ba sai ga mutumin da bai samu dabbar hadaya da zai yanka ba**". Wannan maganar kuma ana mata hukuncin maganar da aka jingina ta kai tsaye zuwa ga Manzon Allah (ﷻ).

Kuma mafificin lamari shi ne mahajjaci ya gabatar da yin waɗannan azumin guda uku; ya yi su gabanin yinin arafah, ta yadda zai zama baya azumi a yinin arafah, saboda kasancewar Annabi (ﷺ) ya yi tsayuwar arafah alhalin baya yin azumi, kuma Annabi ya hana yin azumin arafah ga wanda ke filin arafah [matukar yana aikin hajji], kuma saboda kasancewar rashin yin azumi a cikin wannan yinin zai fi bada nashadi wajen yin zikirori da addu'oi ga mahajjaci. Kuma ya halatta a yi waɗannan azumin guda uku a jejjere, ko a rarrabe, haka kuma azumtar azumin nan guda bakwai suma ba wajibi ne su zama a jejjere; hasalima ya halatta a aikata su a tare ko a rabe, saboda Allah ta'alah bai shardanta yinsu a jejjere ba, haka kuma Manzonsa (ﷺ). Kuma mafificin lamari shi ne mahajjaci ya jinkirta yin azumi bakwai ɗin har sai

ya sauka a cikin iyalansa, saboda faɗin Allah maɗaukakin sarki:

﴿وَسَبِّحْ إِذَا رَجَعْتَ إِلَى الْبَقَرَةِ﴾: ١٩٦

Ma'ana: "**Da kuma guda bakwai idan kuka koma**", [Bakarah: 196].

Kuma lallai yin azumi ga mahajjacin da bashi da damar yin hadaya shi ya fi masa alheri akan rokon masu mulki ko wassunsu kan su bashi hadayar da zai yanka wa kansa.

Yayin da shi kuma mutumin da aka bashi hadaya ko waninsa ba tare da ya roka ko ya nuna wata alamar neman hakan ba, to babu laifi ya karɓa, koda kuwa yana yin hajjin ne ga waninsa, wannan kuma idan har iyalan mutumin da ake yin hajjin a madadinsa basu shardanta masa sayan dabbar hadayarsu daga cikin dukiya da su ka hannunta masa ita ba.

Amma abinda wassu mutane suke aikatawa na rokon hukuma ko wassu mutane dabbobin hadaya, da sunan wassu mutanen na daban da su ke ambatonsu, alhalin kuma karya su ke musu, wannan kam babu shakka kan haramcinsa, saboda yana daga cikin cin dukiya da karya, Allah mu ke rokon ya kare mu da kuma daukacin musulmai daga aikata haka!

WAJABCIN UMURNI DA KYAKKYAWA A CIKIN MAHAJJATA DA WASUNSU⁽¹⁾

Yana daga cikin manya-manyan abubuwan da suke wajaba akan mahajjata da wassunsu: Umnurni da kyakkyawa da hana aikata mummuna, da kulawa da salloli guda biyar a cikin jam'i kamar yadda Allah ya yi umurni da haka a cikin littafinsa, da kuma a harshen manzonsa [saw].

Amma abinda mutane da dama suke aikatawa a yau, daga cikin mazauna garin Makkah da wassunsu: Na yin salloli a cikin gidaje, da kuma kyale masallatai, to wannan kuskure ne da ya saba ma dalilan shari'a, kuma dole a hanu daga aikata shi, tare da umurtar mutane cewa su kiyaye salloli, kuma su rika aiwatar da su a cikin masallatai, saboda abun da ya tabbata daga gare Annabi (ﷺ) lallai shi ya ce wa Abdullahi dan Ummi maktum (ﷺ) a lokacin da ya nemi izininsa kan ya rika yin sallah a gidansa; saboda kasancewarsa makaho, wanda kuma gidansa ke nesa da masallaci:

«هَلْ تَسْمَعُ النَّدَاءَ بِالصَّلَاةِ؟» قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: «فَأَجِبْ».

Ma'ana: **"Shin idan an yi kiran sallah kana ji? Sai ya ce: E, Sai ya ce: To ka amsa"**⁽²⁾. A wata riwayat kuma:

«لَا أَجِدُ لَكَ رُخْصَةً».

Ma'ana: **"Ban sama maka wani rangwame ba"**⁽³⁾.

⁽¹⁾ MAJMU'U FATAWA WA MAKAAALAT MUTANAWWI'AH, (16/90).

⁽²⁾ Muslim ne ya ruwaito shi daga hadisin Abu-hurairah (رضي الله عنه), (lamba: 653).

⁽³⁾ Abu-dawud ya ruwaito shi (lamba: 552), da Ibnu-maajah (lamba: 792).

Kuma Manzon Allah ﷺ yace:

«لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَ بِالصَّلَاةِ، فَتُقَامَ، ثُمَّ أَمُرَ رَجُلًا فَيُؤَمِّمَ النَّاسَ، ثُمَّ أَتُطْلَقَ إِلَى رَجُلٍ لَا يَشْهَدُونَ الصَّلَاةَ، فَأُحَرِّقَ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ بِالنَّارِ».

Ma'ana: "Lallai na yi nufin na yi umurni a yi sallah, sai a tayar da ita, sannan sai na umurci wani ya limanci mutane, sannan sai na tafi zuwa ga mutanen da basa halartan sallan jam'i, sai na kona gidajensu akansu da wuta"⁽¹⁾.

A cikin littafin sunan na Ibnu-maajah ya zo da isnadi hasan, daga Abdullahi dan Abbas [رضي الله عنهما] lallai Annabi ﷺ ya ce:

«مَنْ سَمِعَ النَّدَاءَ فَلَمْ يَأْتِهِ، فَلَا صَلَاةَ لَهُ، إِلَّا مِنْ عُذْرٍ».

Ma'ana: "Duk wanda ya ji kiran sallah, sai bai je ba, to bashi da sallah, saidai idan yana da uzuri"⁽²⁾.

Ya zo a cikin littafin sahihu Muslim daga Abdullahi dan Mas'ud [رحمته الله] ya ce:

«مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَلْقَى اللَّهَ غَدًا مُسْلِمًا، فَلْيَحَافِظْ عَلَى هَؤُلَاءِ الصَّلَوَاتِ حَيْثُ يُنَادَى بِهِنَ، فَإِنَّ اللَّهَ شَرَعَ لِنَبِيِّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُنَنَ الْهُدَى، وَإِنَّهُنَّ مِنْ سُنَنِ الْهُدَى، وَلَوْ أَنَّكُمْ صَلَّيْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ كَمَا يُصَلِّي هَذَا الْمُتَخَلِّفُ فِي بَيْتِهِ، لَتَرَكْتُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ، وَلَوْ تَرَكْتُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ لَضَلَلْتُمْ، وَمَا مِنْ رَجُلٍ يَتَطَهَّرُ فَيُحَسِّنُ الطُّهُورَ، ثُمَّ يَعْمِدُ إِلَى مَسْجِدٍ مِنْ هَذِهِ الْمَسَاجِدِ، إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خَطْوَةٍ يَخْطُوهَا حَسَنَةً، وَيَرْفَعُهُ بِهَا دَرَجَةً، وَيَحِطُّ عَنْهُ بِهَا سَيِّئَةٌ، وَلَقَدْ رَأَيْنَا وَمَا يَتَخَلَّفُ عَنْهَا إِلَّا مُنَافِقٌ مَعْلُومُ النِّفَاقِ، وَلَقَدْ كَانَ الرَّجُلُ يُؤْتَى بِهِ يَهَادَى بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ حَتَّى يُقَامَ فِي الصَّفِّ».

Ma'ana: "Duk wanda zai faranta masa rai; ya haɗu da Allah a gobe kiyama, yana musulmi to ya kiyaye waɗannan sallolin a lokacin da ake kiran Su,

⁽¹⁾ Bukhariy ne ya ruwaito shi (lamba: 2420), daga hadisin Abu-hurairah, (رحمته الله), da Muslim (lamba: 651).

⁽²⁾ Ibnu-maajah ne ya ruwaito shi (lamba: 793).

saboda lallai Allah ya shar'anta wa annabinsa (ﷺ) hanyoyin shiriya, kuma lallai wadannan sallolin suna daga hanyoyin shiriya, kuma da dukkanku za ku yi sallah a cikin gidaddajinku kamar yadda wannan mai kin zuwa masallaci ke yin sallah a cikin gidansa da kun bar sunnar annabinku, da kuma za ku bar sunnar Annabinku da kun bace. Kuma babu wani mutum da zai yi tsarki sai ya kyautata tsarkinsa, sannan ya nufi wani masallaci daga cikin masallatai face Allah ta'alah ya rubuta masa da kowani taku da ya yi tattaki lada mai kyau, ya kuma daga darajarsa da ita, ya kuma kankare masa mummuna da ita. Kuma na ganmu (a zamanin sahabbai) babu wanda yake kin halartar jam'i face munafikin da ya sanu da munafurcinsa. Kuma hakika mutum ya kasance ana daddafe da shi [saboda rashin lafiya] a tsakanin mutane biyu, har a tsayar da shi a cikin sahu"⁽¹⁾.

Kuma wajibi ne akan mahajjata da wadanda ba su ba, su nisanci abubuwan da Allah ta'alah ya haramta, su kuma kiyayi auka musu, kamar zina, da luwadi, da sata, da cin riba, da cin dukiya marayu, da algus a cikin kasuwanci da mu'amalah, da ha'intar amana, da shan abubuwa masu sanya mutane maye, da shan taba, da sake tufa, da girman kai, da hassada, da riya, da yi-da-mutum [giba], da annamimanci, da yin izgilanci da musulmai, da amfani da kayan kade-kade da bushe-bushe, kamar ganguna da algeta da sharewa da makamantansu, da sauraron wakoki, da kayan raye-raye kamar su radi'o

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi (lamba: 654).

da wassunsa, da wasan su ludo, da mu'amalar caca, da yin hoto na abubuwa masu rai a jikinsu, daga cikin yan-adam ko wassunsu, da yarda da waɗannan, saboda dukkansu suna daga cikin munanan abubuwan da Allah ya haramta su ga bayinsa a kowani wuri da kowani lokaci.

Don haka; wajibi ne ga mahajjata su kiyayi laifukan da su ka gabata, haka kuma suma mazauna kusa da ɗakin Allah, dole ne su kiyayi aukawa cikin laifukan nan fiye da wassunsu, saboda aikata sabo a wannan gari amintacce zunubinsa ya fi tsanani, ukubarsa kuma ta fi girma, Allah ta'alah yana cewa:

﴿وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِالْحَكَامِ يُظْلَمِ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ﴾ الحج: ٢٥

Ma'ana: "**Kuma duk wanda ya yi nufin laifi da zalunci a cikinsa (Makka), to lallai za mu dandana masa daga azaba mai radadi**", [Haji: 25].

Don haka; Tun da Allah ta'alah ya yi alkawarin yin narkon azaba ga wanda ya yi niyyar aikata babban laifi a kewayen haramin Makka da-ganganci, ba kuma tare da ya aikata shi ba, to yaya kuma ukubar wanda ya riga ya aikata wannan laifin zai kasance? Ba shakka, sakamakonsa zai fi tsanani kuma zai fi girma! Don haka; wajibi ne a kiyayi aikata sabo da kuma niyyatar aikata shi.

Kuma lallai hajjin mahajjata ba zai zamo kubutacce ba, a kuma gafarta musu zunubansu face sun kiyayi aikata sabon Allah da duk abinda Allah ta'alah ya haramta a gare su, kamar yadda hadisin da yake tafe daga Annabi (ﷺ) ya bayyana haka:

«مَنْ حَجَّ فَلَمْ يَرْفُثْ، وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ».

Ma'ana: "**Duk wanda ya yi aikin hajji bai yi kwarkwasa ba (taɗin da yake tada sha'awa ko**

aikinsa, ko kuma jima'i), bai kuma yi aikin sabo ba, zai koma kamar ranar da mahaifiyarsa ta haife shi"⁽¹⁾.

Kuma abinda ya fi muni daga cikin wadannan manyan laifuka, ya kuma fi girma, su ne: Rokon mamata, da neman agajinsu, da yin bakance a gare su, da yi musu yanka, wai da fatan za su yi ceto ga wanda ya roke su a wurin Allah, ko su warkar musu da marasa lafiyansu, ko kuma su dawo musu da mutumin da ya bace musu, da makamantan haka. Wannan kuma shi ne babban shirka; wanda Allah ya haramta, kuma shi ne addinin mushirkan jahiliyyah.

Kuma hakika Allah ta'alah ya tayar da manzanni, ya saukar da littatafai don hana wannan shirka, saboda haka; wajibi ne akan daidaikun mutane daga cikin mahajjata da wassunsu su kiyaye haka, suna masu tuba kan abinda ya gabata –in har mutum ya taɓa aikata shi, kuma wajibi ne ya sake wani hajjin bayan tubansa daga shirka, saboda babbar shirka tana ruguza aiyuka ne gabadaya, kamar yadda Allah ta'alah ya ke cewa:

﴿وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ الأنعام: ٨٨

Ma'ana: "**Da za su aikata shirka to da duk abinda suka kasance suna aikatawa ya rushe**", [An'aam: 88].

Yana daga cikin nau'ukan shirka karama: Rantsuwa da wanin Allah; kamar rantsewa da annabi, ko ka'abah, ko amana ko makamancin haka.

Yana kuma daga cikinsu: Yin aiki da niyyar

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi (lamba: 1521), da Muslim (lamba: 1350).

mutane su gani ko su ji [riya da sum'ah], da kuma fadar lafazin: Allah ya nufa kaima ka nufa, da lafazin: Ba don Allah, da kuma kai ba..., da fadar lafazin: Wannan daga Allah ne da kuma kai, da makamantan wannan, don haka; Wajibi ne a nisanci munanan abubuwa na shirka, sannan a rika yin wasici da barin aikata su. Saboda abinda ya tabbata daga Annabi (ﷺ) lallai ya ce:

«مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ أَوْ أَشْرَكَ».

Ma'ana: **"Duk wanda ya rantse da wanda ba Allah ba, to hakika ya yi kafirci, ko kuma ya yi shirka"**⁽¹⁾.

Ahmad ya fitar da shi, da Abu-dawud, da At-tirmiziy, kuma ya ce: isnadinsa ingantacce ne [sahih]. Ya zo cikin "sahihul Bukhariy" cewa lallai Umar dan Al-khaddab (ﷺ) ya ce: Manzon Allah (ﷻ) ya ce:

«مَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ أَوْ لِيَصْمُتْ».

Ma'ana: **"Duk mutumin da zai yi rantsuwa to ya rantse da Allah, ko kuma ya yi shiru"**⁽²⁾. Da kuma fadın Annabi (ﷺ):

«مَنْ حَلَفَ بِالْأَمَانَةِ فَلَيْسَ مِنَّا».

Ma'ana: **"Duk wanda ya rantse da amana to baya cikinmu"**⁽³⁾. Abu-dawud ne ya fitar da shi. Har ila yau, Annabi (ﷺ) ya sake cewa:

«إِنْ أَخَوْفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ الشِّرْكَ الْأَصْغَرُ».

Ma'ana: **"Lallai abinda na fi tsorace muku shine:**

⁽¹⁾ Imam Ahmad ya fitar da shi a cikin "musnad" dīn Umar (ﷺ), (lamba: 2/69, 76, da 125), da Abu-dawud (lamba: 3253), da Tirmiziy, (lamba: 1535).

⁽²⁾ Bukhariy ne ya fitar da shi (lamba: 2679), da Muslim (lamba: 1646).

⁽³⁾ Imam Ahmad ya fitar da shi a musnad dīn Buraidah – (ﷺ), (5/352), da Abu-dawud, (lamba: 3253).

karamar shirka". Da aka tambaye shi akanta sai ya ce:

"الرَّيَاءُ".

"Yin aiki da nufin mutane su gani"⁽¹⁾. A wani wurin kuma Annabi (ﷺ) yace:

«لَا تَقُولُوا: مَا شَاءَ اللَّهُ وَشَاءَ فَلَانٌ، وَلَكِنْ قُولُوا: مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ شَاءَ فَلَانٌ».

Ma'ana: **"Kada ku ce: Allah ya nufa, wane shima ya nufa! Sai dai ku ce: Allah ya nufa, sannan wane shima ya nufa"**⁽²⁾. Kuma imam An-nasa'iy ya fitar da hadisi da Abdullahi dan Abbas (ﷺ), cewa lallai wani mutum ya ce:

«مَا شَاءَ اللَّهُ وَشِئْتُ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَجْعَلْتَنِي لِلَّهِ نَدًا، بَلْ مَا شَاءَ اللَّهُ وَحْدَهُ».

Ma'ana: **"Allah ya nufa, kaima ka nufa, Sai Annabi (ﷺ) ya ce masa: Ka ke sanya ni a matsayin kishiya ga Allah! A'a! Ka ce: Allah dai shi kadai ya nufa"**⁽³⁾.

Wadannan hadisan suna yin nuni karara kan yadda Annabi (ﷺ) ya kiyaye bangaren tauhidi, da yadda ya ke yin gargadi wa al'ummarsa kan kada ta auka cikin babbar shirka da karamarta, da kuma kwadayinsa (ﷺ) kan kubutar imaninsu, da tsirarsu daga azabar Allah da ma duk abubuwan da za su sabbaba musu saukar fishinsa. Allah yayi masa sakayya da mafificin sakamako, hakika Annabi (ﷺ) ya

⁽¹⁾ Imam Ahmad ne ya ruwaito shi, a "musnad" din Mahmud bn Labid (ra), (5/428).

⁽²⁾ Imam Ahmad ya ruwaito shi a cikin "musnad" din Huzaifah (ra), (5/384), da Abu-dawud, (lamba: 4980).

⁽³⁾ Imam Ahmad ya fitar da shi, a "musnad" din Abdullahi bn Abbas (ﷺ), (4/392).

isar da sakon Allah, ya kuma yi gargadi, tare da yin nasiha ga Allah [سبحانه وتعالى] da kuma bayinsa, yabon Allah da sallamarsa dawwamammu su kara tabbata a gare shi, har zuwa ranar sakamako.

Kuma wajibi ne ga masu ilimi daga cikin mahajjata da mazauna garin Makkah dana Madinar manzonSa mai karamci, yabon Allah da amincinsa su kara tabbata a gare shi, wajibi ne akansu su ilmantar da mutane abubuwan da Allah ya shar'anta musu, su kuma kwabe su kan abubuwan da Allah ta'alah ya haramta aikata su a gare su; na dangin shirkoki da sabo, su kuma shumfuda musu bayanai da dalilansu, bayanai masu gamsarwa, domin su fitar da su daga duffan jahilci da shirka izuwa ga haske, su kuma sauke –da aikata haka- abubuwan da Allah ta'alah ya wajabta akansu na bayanin addini da isar da shi, Allah [سبحانه وتعالى] yana cewa:

﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ﴾ آل عمران:

١٨٧

Ma'ana: "**Ka ambaci lokacin da Allah ya dauki alkawarin wadanda ya basu littafi cewa: Za ku yi bayaninsa ga mutane; ba za ku boye shi ba**", [Ali-imraan:187].

Manufa dai ita ce: Fadakar da maluman wannan al'umma [musulmai] da hana su, bin hanyar azzalumai daga cikin ahlul-kitabi wajen boye gaskiya, saboda fifita duniya akan lahira; Allah ta'alah yana cewa:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ ۖ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّعْنُونَ * إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُّوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ

Ma'ana: "**Lallai waɗanda su ke boye abinda muka saukar na hujjoji da shiriya, bayan mun bayyana shi ga mutane a cikin littafi, waɗannan Allah yana la'antarsu, kuma masu la'anta suma suna la'antarsu * Saidai waɗanda suka tuba, suka gyara, suka kuma yi bayani to waɗannan nan kam na kan karbi tubansu, kuma nine mai yawan karɓar tuba, Mai rahama**", [Bakarah: 159-160].

Kuma lallai ayoyin alkur'ani da hadisan Annabi ﷺ sun yi nuni cewa lallai da'awa da kiran mutane zuwa ga addinin Allah ta'alah tare da faɗakar da bayinsa zuwa ga abinda aka halicce su don shi; yana daga manya-manyan abubuwan da'a ga Allah, kuma daga muhimman wajibai, kuma ita ce hanyar manzanni da mabiyansu har zuwa tashin kiyama, kamar yadda Allah ﷻ yake cewa:

﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنِّي مِنَ

الْمُسْلِمِينَ﴾ فصلت: ٣٣

Ma'ana: "**Babu wanda ya fi kyan zance fiye da wanda ya yi kira zuwa ga Allah, ya kuma aikata aiki mai kyau, sannan yace: Lallai ni ina daga cikin musulmai**", [Fussilat: 33]. Kuma Allah mabuwayi da daukaka yana cewa:

﴿قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَنَ اللَّهُ وَمَا أَنَا مِنَ

الْمُشْرِكِينَ﴾ يوسف: ١٠٨

Ma'ana: "**Ka ce wannan ita ce hanyata; ina yin da'awah zuwa ga Allah akan basira Ni da waɗanda su ka bi ni, kuma tsarki ya tabbata ga Allah, Ni ban kasance daga cikin mushirkai ba**", [Yusuf: 108].

Annabi (ﷺ) yana cewa:

«مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ».

Ma'ana: "**Duk wanda ya yi nuni ga wani alheri to lallai yana da kwatankwacin ladan wanda ya aikata shi**"⁽¹⁾. Muslim ya ruwaito shi a cikin "sahihinsa", Har ila yau Annabi (ﷺ) yace wa Aliyu dan Abiy-dalib (رضي الله عنه):

«لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بِكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ لَكَ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ».

Ma'ana: "**Allah ta'alah ya shiryad da mutum guda daya ta hanyarka, ya fi alheri a gare ka fiye da jajayen dabbobin ni'imah**"⁽²⁾. Bukhariy da Muslim su ka ruwaito shi.

Kuma ayoyi da hadisai da suke nuna wannan ma'anar suna dayawa.

Ya kyautu masu ilimi da imani su ninninka aikinsu wajen da'awah zuwa ga Allah (سبحانه وتعالى), da shiryad da bayinsa zuwa ga sabbuban da za su kai su zuwa ga tsira, tare da hana su aiki da sabbuban da za su kai su zuwa ga halaka, musamman ma a wannan zamanin da son zuciya ya yi rinjaye, su kuma kungiyoyin da su ke kokarin rusa musulunci ta kowani hali su ka yadu, tare da daga tutoti masu batarwa, a yayin da masu kira zuwa ga shiriyar Allah su kuma su ka yi karanci, a wannan lokacin ne su kuma masu kira zuwa ga karkata (ilhadi) da morewa ko fantamawa cikin haram su ka yawaita. Wala haula wala kuwwata illa bil lahil aliyyil aziim!

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi daga hadisin Abu-mas'ud (ra), (lamba: 1893).

⁽²⁾ Hadisin Sahal dan Sa'ad (ra), Bukariy ya ruwaito shi (lamba: 2942, da 3009), da Muslim (lamba: 1893).

MUSTAHABBI NE YIN GUZURI DA AIYUKAN BIYAYYA GA ALLAH

Mustahhabbi ne ga mahajjata su lazimci ambaton Allah [zikiri], tare da yin biyayya a gare shi, da kuma aikata aiyuka managarta tsawon zamansu a garin Makkah, kuma an so mahajjata su yawaita salloli da dawafi, wannan kuma saboda aikata kyawawan aiyuka a wuri mai alfarma [harami] abu ne da ake ninnika ladansu, kamar yadda suma munanan aiyuka suna da girma da kuma tsanani, haka kuma ana son mahajjata su yawaita salati da sallama ga Manzon Allah ﷻ.

Kuma idan mahajjata su ka yi nufin fita daga garin Makkah to wajibi ne akansu su yi dawafin da ake kiransa na bankwana, kuma aikata dawafi shi ne abu na karshe da mahajjaci zai aikata a garin Makkah, Saidai ga mace mai haila ko jinin haihuwa, su kam babu dawafin bankwana akansu, wannan kuma saboda hadisin Abdullahi dan Abbas [رضي الله عنهما] ya ce:

«أَمْرَ النَّاسِ أَنْ يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِمْ بِالنَّبِيِّ، إِلَّا أَنَّهُ خُفِّفَ عَنِ الْمَرْأَةِ الْحَائِضِ».

Ma'ana: **"An umurci mutane da ya kasance aikinsu na karshe –a garin Makkah- ya zamto jaddada alkawari ne da dakin ka'abah, sai dai kuma an yi rangwame ga mace mai haila"**⁽¹⁾, Bukhariy da Muslim suka yi tarayya kan inganta shi.

Idan mahajjaci ya kammala dawafinsa, sannan sai ya so ya fita daga wannan masallacin to sai ya fita ta gaba-gaba har ya fice gabaɗaya, kuma ba daidai ba

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1755) da Muslim, (lamba: 1328).

ne ya fita ta baya-baya, wannan kuma saboda aikata hakan ba abu ne da aka ruwaito shi daga Annabi (ﷺ) ko sahabbansa ba, hasalima yin hakan yana daga cikin bidi'oin da aka kirkiro su, dadin-**dadawa** kuma Annabi (ﷺ) yana cewa:

«مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ».

Ma'ana: **"Wanda ya aikata wani aikin da al'amarinmu (addininmu) ba a kansa ya ke ba, to an mayar masa"**⁽¹⁾. Har ila yau Annabi (ﷺ) yana cewa:

«وَأَيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ مُحَدَّثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ».

Ma'ana: **"Kuma ina gargadarku kan kirkirarrun al'amura; saboda kowani kirkirarren abu bidi'a ne, kuma kowace bidi'a bata ne"**⁽²⁾.

Muna rokon Allah ta'alah da ya tabbatar da mu akan addininsa, da kuɓuta daga dukkan abinda saɓo ne a gare shi, lallai shi Mai baiwa ne Mai karamci.

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1718), daga hadisin A'ishah (رضي الله عنها).

⁽²⁾ Ahmad ya ruwaito shi, (4/ 126, lamba: 16694), da Abu-dawud, (lamba: 4607), daga hadisin Irbadh dan Sariyah (رحمتهما).

HUKUNCE-HUKUNCEN ZIYARA DA LADDUBOBINTA⁽¹⁾

Sunnah ne ziyartar masallacin Annabi (ﷺ) kafin hajji ko bayansa; saboda abinda ya tabbata a cikin ingantattun littatafa biyu [sahihul Bukhariy da Muslim] daga Abu-hurairah (رضي الله عنه) ya ce: Manzon Allah (ﷻ):

«صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي هَذَا خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ».

Ma'ana: **"Yin sallah a masallacina wannan yafi alheri fiye da sallah dubu a waninsa; sai dai masallaci mai alfarma"**⁽²⁾ [wato Makkah]. Ya kuma zo daga Abdullahi dan Umar [رضي الله عنهما] lallai Annabi (ﷺ) yace:

«صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي هَذَا أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ».

Ma'ana: **"Yin sallah a masallacina wannan yafi sallah dubu a waninsa falala; saidai masallaci mai alfarma"**⁽³⁾, Muslim ya ruwaito shi. Har ila yau, ya zo daga Abdullahi dan Az-zubair (رضي الله عنه) ya ce: Manzon Allah (ﷻ) yace:

«صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي هَذَا أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ، وَصَلَاةٌ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَفْضَلُ مِنْ مِائَةِ صَلَاةٍ فِي مَسْجِدِي هَذَا».

Ma'ana: **"Yin Sallah a masallacina wannan yafi sallah dubu a waninsa falala; saidai masallaci mai alfarma, sallah kuma a masallaci mai alfarma ya fi falala fiye da sallah dari a masallacina wannan"**⁽⁴⁾,

⁽¹⁾ Wannan ya zo a cikin littafin: MAJMU'U FATAWA WA MAKAAALAT MUTANAWWI'AH (16/99-117).

⁽²⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1190), da Muslim (lamba: 1394).

⁽³⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 1395).

⁽⁴⁾ Imam Ahmad a cikin "musnad" ya ruwaito shi, (45), da Ibnu-hibban

Ahmad ne da Ibnu-Khuzaimah da Ibnu-Hibban su ka fitar da shi. Wani hadisin kuma ya zo daga Jabir (ﷺ) lallai Manzon Allah (ﷻ) ya ce:

«صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي هَذَا أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيْمَا سِوَاهُ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ، وَصَلَاةٌ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَفْضَلُ مِنْ مِائَةِ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيْمَا سِوَاهُ».

Ma'ana: "**Yin sallah a masallacina wannan yafi sallah dubu a waninsa falala; sai dai masallaci mai alfarma, sallah kuma a masallaci mai alfarma ya fi falala fiye da sallah dubu dari a cikin wanda ba shi ba**"⁽¹⁾, Ahmad ne da Ibnu-Maajah suka fitar da shi. Kuma hadisai da suke dauke da wannan ma'anar suna dayawa.

Idan mai ziyara ya isa wannan masallacin to mustahabbi ne ya fara gabatar da kafarsa ta hagu lokacin shigarsa; ya kuma ce:

«بِسْمِ اللَّهِ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ، أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ، وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ، وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ، مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ».

«اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ».

BISMILLAH, WASSALATU WASSALAMU ALA RASULIL LAHI, A'UZU BILLAHIL AZIMI, WABI WAJHIHIL KARIMI, WA SULDANIHIL KADIIMI, MINASH SHAIDANIR RAJIIMI. ALLAHUMMA IFTAH LIY ABWABA RAHMATIKA.

Ma'ana: "**(Ina shiga) da sunan Allah, karin yabo da sallama su tabbata ga Manzon Allah, Ina neman tsarin Allah mai girma, da fiskarsa mai karimci, da kuma karfin mulkinsa dadadde = daga Shedan jefaffe**"⁽²⁾.

(lamba: 1395).

⁽¹⁾ Ahmad ya ruwaito shi, (3/343, da 397), da Ibnu-maajah (lamba: 1406).

⁽²⁾ Bayani akansa ya gabata.

Ya Allah! Ka buɗe min kofofin rahamarka"⁽¹⁾. Haka kuma mutum zai rinka faɗar hakan yayin shigarsa sauran masallatai; domin babu wani zikiri da aka keɓe shiga masallacin Annabi (ﷺ) da shi, koma-bayan sauran masallatan duniya. Sannan sai mai ziyarar ya yi sallah raka'oi biyu, ya kuma roki duk abinda ya so a cikinsu na alherin duniya da lahira; da kuma zai sallace su [raka'o'in nan guda biyu] a RAUDHA MADAUKAKIYA to da hakan shi yafi; saboda faɗinsa (ﷺ):

«مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمَنْبَرِي، رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ».

Ma'ana: **"Tsakanin gidana da minbarina dausayi ne daga cikin dausayin aljannah"**"⁽²⁾. Sannan bayan ya idar da sallah sai mutum ya ziyarci kaɓarin Annabi (ﷺ) da kuma kaɓarin nan guda biyu na sahabbansa; Abubakar da Umar [رضي الله عنهما]; sai ya tsaya yana mai fiskantar [gaban] kaɓarin annabi (ﷺ) da ladabi da kuma kankan-da-sauti; sannan ya yi sallama a gare shi [yabo da amincin Allah su kara tabbata a gare shi] yana mai cewa:

السلام عليك ورحمة الله وبركاته.

ASSALAMU ALAIKA WA RAHMATUL LAHI WA BARAKATUHU.

Ma'ana: **"Aminci ya kara tabbata a gare ka da rahamar Allah da kuma albarkokinsa"**; saboda

⁽¹⁾ Bayani akansa ya gabata.

⁽²⁾ Bukhariy da Muslim su ka ruwaito shi daga hadisin Abdullahi dan Zaid Al-maziniy, da Abu-hurairah (رضي الله عنه), (lamba: 1137, da 1138), da Muslim: lamba: 1390, da 1391). A hadisin Abu-hurairah akwai karin lafazin dake tafe:

«وَمَنْبَرِي عَلَى حَوْضِي».

Ma'ana: **"Kuma minbarina yana kan dausayina"**.

abinda ya zo a cikin littafin "sunan na Abu-dawu'ud" da isnadi ingantacce, daga Abu-hurairah (رضي الله عنه) ya ce: Manzon Allah (ﷺ) ya ce:

«مَا مِنْ أَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَيَّ إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَلَيَّ رُوحِي حَتَّى أَرُدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ».

Ma'ana: **"Babu wani da zai yi min sallama face Allah ya dawo min da raina don na amsa sallama a gare shi"**⁽¹⁾, da kuma mai ziyarar zai ce –a cikin sallamar da zai yi:-

السلام عليك يا نبي الله، السلام عليك يا خيرة الله من خلقه، السلام عليك يا سيد المرسلين وإمام المتقين، أشهد أنك قد بلغت الرسالة، ونصحت الأمة، وجاهدت في الله حق جهاده.

ASSALAMU ALAIKA YA NABIYYAL LAHI, ASSALAMU ALAIKA YA KHIYRATAL LAHI MIN KHALKIHI, ASSALAMU ALAIKA YA SAYYIDAL MURSALINA, WA IMAMAL MUTTAKINA, ASH-HADU ANNAKA KAD BALLAGTA ARRISALAH, WA NASAHTAL UMMAH, WA JAHADTA FIL LAHI HAKKA JIHADIHI.

To da babu laifi; saboda wannan dukansa yana cikin sifofin Annabi (ﷺ),

Ma'anar wannan sallamar kuma itace: **"Ya Annabin Allah! Aminci ya kara tabbata a gare ka, aminci ya kara tabbata akanka ya kai zababben Allah cikin halittunsa, aminci ya kara tabbata akanka, ya shugaban manzanni kuma jagoran masu takawa, na shaida cewa lallai ka isar da manzanci, kuma ka sauke amana, ka yi nasiha ga wannan al'ummar, sannan ka yi jihadi iyaka jihadi don daukaka addinin Allah"**⁽²⁾. Sannan kuma sai mutum

⁽¹⁾ Abu-dawud ya ruwaito shi, (lamba: 2041).

⁽²⁾ Kwatankwacin wannan addu'ar ta zo a cikin littafin: Almausu'ah

ya yi salati a gare shi, ya kuma yi masa addu'a; wannan kuma saboda abinda ya tabbata na shar'anta gamewa tsakanin salati da sallama a gare shi (ﷺ) yana mai aiki da faɗinsa maɗaukakin sarki:

﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا

تَسْلِيمًا﴾ الأحزاب: ٥٦

Ma'ana: "**Lallai ne Allah da Mala'ikunsa suna yin salati ga wannan Annabin, Ya ku wadanda suka yi imani ku yi masa salati, da salatin karin aminci**", [Ahzaab: 56].

Sannan sai ya yi sallama wa Abubakar da Umar [رضي الله عنهما] ya kuma yi musu addu'a yana mai neman karin yardar Allah a gare su. [Abdullahi] dan Umar [r a] ya kasance idan zai yi sallama wa Manzo (ﷺ) da kuma abokansa guda biyu baya karawa –a mafi rinjayen lokaci– akan faɗinsa:

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَبَا بَكْرٍ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَبَتَاهُ».

ASSALAMU ALAIKA YA RASULAL LAHI, ASSALAMU ALAIKA YA ABA-BAKRIN, ASSALAMU ALAIKA YA ABATAHU.

Ma'ana: "**Aminci ya kara tabbata akanka ya ma'aikin Allah, aminci ya tabbata akanka ya Aba-bakrin, aminci ya tabbata akanka ya babana!**"⁽¹⁾.

Sannan sai ya juya.

Ita kuma wannan ziyarar abin sani kawai an shar'anta ta ne ga mazaje kawai a kebe, Amma su kuma mata to lallai basu da daman ziyartar wani abu

alkuwaitiyyah (26/157).

⁽¹⁾ Al-baihaḳiy ya ruwaito shi, a cikin littafinsa; as-sunanul kubrah, (lamba: 10570, 2/246).

na kaburbura; kamar yadda ya tabbata daga Annabi (ﷺ) cewa:

«لَعَنَ زَائِرَاتِ الْقُبُورِ، وَالْمُتَخَذِينَ عَلَيْهَا الْمَسَاجِدَ وَالسُّرُجَ».

Ma'ana: **"Lallai Shi ya la'anci masu zuwa ziyartar kabari daga mata, da kuma masu rikan masallatai akan kabari, da sanya musu fitillu"**⁽¹⁾,

Amma nufan garin Madina don yin sallah a masallacin Manzon Allah (ﷻ) da kuma yin addu'a a cikinsa da makamancin haka na daga abubuwan da aka shar'anta yin su a cikin dukkan masallatai = lallai wannan kam an shar'anta shi ga kowa-da-kowa [maza da mata]; Wannan kuma saboda abinda ya gabata na hadisai.

An kuma sunnanta wa mai ziyara ya rinka sallatan sallolin nan guda biyar a masallacin Manzo (ﷻ), kuma an so mutum ya yawaita zikiri da addu'oi, tare da yin sallolin nafila a cikinsa; saboda ribatar wannan garabasar [ganima]; sakamakon abinda yake cikin haka na lada mai yawa, kuma an so mai ziyarar ya yawaita sallar nafila a RAUDHA MADAUKAKIYA saboda abinda ya gabata na ingantaccen hadisi kan falalarta; wanda shi ne fadīn Annabi (ﷺ):

«مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمِنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ»⁽²⁾.

Amma dangane da sallolin farilla to su kam ya dace ga mai ziyarar da kuma waninsa su yi sahunsu a sahun da suke kasancewa a gaban raudha, ta yadda mutum zai kiyaye aiwatar da su a sahun farko

⁽¹⁾ Imam Ahmad ya ruwaito shi, daga hadisin Abdullahi ḏan Abbas (رضي الله عنه), (1/337), da Abu-dawud (lamba: 3236), da Tirmiziy (lamba: 320), da Nasa'iy (lamba: 2043), da Ibnu-maajah (lamba: 1575).

⁽²⁾ Bayani akansa ya gabata.

ta ko-yaya ya samu iko, koda kuwa cikin karin da aka yi wa masallacin ta bangaren alkitabla ne; saboda abin da ya zo na hadisai ingantattu daga Annabi (ﷺ) da suke zaburarwa tare da kwadaitar da mutane kan samun sahan farko; kamar fadinsa (ﷺ):

«لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النَّدَاءِ وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ، ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهْمُوا عَلَيْهِ، لَاسْتَهْمُوا».

Ma'ana: "**Da mutane sun san abinda yake cikin kiran sallah [yin ladanci] da kuma sahan farko [na lada] sai basu samu ba sai ta hanyar su yi kuri'a akansa da sun yi kuri'ar**"⁽¹⁾. Bukhariy da Muslim suka yi ittifaki akansa. Da kuma kamar fadinsa (ﷺ) ga sahabbansa:

«تَقَدَّمُوا فَأَتَمُّوا بِى، وَلَيَأْتِمَنَّ بِكُمْ مِنْ بَعْدِكُمْ، لَا يَزَالُ قَوْمٌ يَتَأَخَّرُونَ حَتَّى يُؤْخَرَهُمُ اللَّهُ».

Ma'ana: "**Ku gabato don ku yi koyi da ni, waɗanda su ke bayanku su kuma su yi koyi da ku; mutune ba za su gushe suna jinkiri ga [zuwa] sallah ba face Allah ya jinkirtar da su**"⁽²⁾, Muslim ne ya fitar da shi. Abu Dawud kuma ya fitar daga A'ishah (رضي الله عنها) da isnadi mai kyau [hasan] lallai Annabi (ﷺ) ya ce:

«لَا يَزَالُ قَوْمٌ يَتَأَخَّرُونَ عَنِ الصَّفِّ الْأَوَّلِ حَتَّى يُؤْخَرَهُمُ اللَّهُ فِي النَّارِ».

Ma'ana: "**Mutune ba za su gushe suna jinkiri ga sahan farko ba face Allah ya jinkirtar da su a cikin wuta**"⁽³⁾. Kuma har ila yau, ya tabbata daga Annabi (ﷺ)

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, daga hadisin Abu-hurairah (رضي الله عنه), (lamba: 615), da Muslim (lamba: 437).

⁽²⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 438), daga hadisin Abu-sa'id alkhudriy (رضي الله عنه).

⁽³⁾ Abu-dawud ya ruwaito shi, (lamba: 679).

lallai shi ya ce ma sahabbansa:

«أَلَا تَصُفُّونَ كَمَا تَصُفُّ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ رَبِّهَا؟» فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ! وَكَيْفَ تَصُفُّ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ رَبِّهَا؟ قَالَ: «يُتِمُّونَ الصُّفُوفَ الْأُولَى وَيَتَرَاوُونَ فِي الصَّفِّ».

Ma'ana: "Shin ba za kuna yin sahu kamar yadda Mala'iku suke yin sahu a wajen Ubangijinsu ba? Sai su ka ce: Ya ma'aikin Allah! Ta yaya mala'iku ke yin sahu a wajen ubangijinsu? Sai ya ce: suna ciccika sahu-sahun farko kuma suna hadewa; sashinsu zuwa sashi a cikin sahu"⁽¹⁾, Muslim ne ya ruwaito shi.

Hadisai da suke dauke da irin wannan ma'anar suna dayawa.

Kuma lallai hukuncin wadannan hadisan ya game masallacin Annabi (ﷺ) da kuma waninsa, gabanin a yi kari a jikinsa da bayan an yi masa karin.

Kuma ya inganta daga Annabi (ﷺ) lallai ya kasance ya kan kwadaitar da sahabbansa kan: kula da dama-daman sahu. Kuma sananne ne lallai bangaren daman sahu a tsohon masallacin Annabi (gabanin kare-kare da bayan haka) ya fita daga cikin kewayen raudha; Sai aka sani da haka cewa: damuwa da samar da sahun farko-farko, da kuma dama-daman sahu shi ne abin gabatarwa kuma abin fifitawa akan damuwa da raudha madaukakiya (a cikin sallolin farilla kawai), kuma lallai kiyaye mas'aloli biyun shi ya fi cancanta fiye da kiyaye yin sallar farilla a raudha, Wannan kuma a bayyane ya ke, a fili sarai ga wanda ya yi tunani kan hadisan da su ka zo a wannan babin. Allah shi ne mai datarwa.

Kuma lallai baya halatta ga wani mutum ya shafi

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 430).

ɗakin da Manzon Allah ﷻ ya ke kwance a cikinsa [ma'ana: ɗakin A'ishatu -رضي الله عنها-] ko ya sunbance shi, ko ya rinka kewayaya shi [ɗawafi]; saboda aikata hakan ba a ruwaito mana shi daga magabatan kwari ba, kuma lallai aikata hakan bidi'a ne abun ki da kyama.

Haka kuma baya halatta ga wani mutum ya roki Manzo Allah ﷻ biyan wata bukata, ko neman yaye wani baƙin ciki, ko warkar da maras lafiya ko makamancin haka, saboda ba a neman waɗannan dukkansu sai a wurin Allah mai tsarki shi kaɗai, nemansa kuma daga mamata haɗa Allah ne da waninsa [shirka], kuma bautan wanin Allah ne; Shi kuma addinin musulunci ya ginu ne kan **ginshikai guda biyu**:

Na farkonsu: Kar ayi bauta sai ga Allah shi kaɗai,

Na biyun kuma: Kar ayi bautar sai da abin da Manzo Allah ﷻ ya shar'anta; Wannan kuma shine ma'anar: SHAHADATU AN LA ILAHA ILLAL LAHU, WA ANNA MUHAMMADAR RASULUL LAHI, [babu wanda za a bauta masa sai Allah -saboda shi kaɗai ya cancanci hakan-, kuma lallai -annabi- Muhammadu -ﷺ- manzon Allah ne].

Haka kuma baya halatta ga wani mutum [ko aljani] ya nemi ceto daga wajen Manzo Allah ﷻ; saboda lallai shi ceto mallakin Allah ta'alah ne; don haka ba a nemansa sai daga wajensa shi kaɗai; kamar yadda Allah **maɗaukakin** sarki ya ke cewa:

﴿قُلْ لِلَّهِ الشَّفَعَةُ جَمِيعًا﴾ الزمر:

Ma'ana: "**Ka ce: ceton gabadaya na Allah ne**", [Zumar:44] Sai mutum yace:

«اللهم شفع في نبيك، اللهم شفع في ملائكتك وعبادك المؤمنين، اللهم شفع في

أفراطي. ونحو ذلك».

ALLAHUMMA SHAFFI'I FIYYA NABIYYAKA,
ALLAHUMMA SHAFFI'I FIYYA MALA'IKATAKA WA
IBADAKAL MUMININA, ALLAHUMMA SHAFFI'I FIYYA
AFRADIY.

Ma'ana: "Ya Allah ka karbi ceton annabinka a kaina, ya Allah ka karbi ceton mala'ikunka da bayinka mumina a kaina, ya Allah ka karbi ceton 'ya'yana da su ka rigaye ni mutuwa a kaina"⁽¹⁾, da makamantan haka.

Amma matattun mutane kam, to ba a neman komai a wajensu; ceto ne ko waninsa, kuma daidai ne mutanen annabawa ne ko wassunsu; saboda aikata hakan ba a shar'anta shi ba, kuma saboda matacce aikinsa ya yanke sai wanda shari'a ta toge; saboda ya zo cikin littafin sahihu Muslim daga Abu Hurairata [ﷺ] yace:

«إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ: صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٍ

صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ».

Ma'ana: "**Idan Mutum ya mutu aiyukansa sun yanke sai guda uku: sadaka da ta ke gudana, ko kuma ilimin da ake amfana da shi, ko da nagari da ya ke yi masa addu'a**"⁽²⁾.

Kuma abin sani kawai ya hallata ne a nemi ceto daga Annabi [ﷺ] a lokacin da yake raye, da kuma ranar kiyama = saboda yana da iko akan hakan; kasancewar a kiyama yana da iko ya isa ga Allah don ya roki Ubangijinsa ga mai neman, Yayin da a cikin

⁽¹⁾ Littafin ad-durar as-saniyyah, (1/218).

⁽²⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 1631).

rayuwarsa ta duniya kuma sananne ne hakan ba wai ya kebanta da shi ne shi kadai ba, a'a! hakan ya game shi da kuma waninsa; domin ya halatta ga musulmi ya ce wa dan'uwan sa musulmi:

«اشفع لي إلى ربِّي في كذا وكذا بمعنى: ادع الله لي».

Ma'ana: "Ka nema min ceton Ubangijina cikin kaza da kaza; ma'ana: Roka min Allah!", ya kuma halatta ga wanda aka gaya masa hakan ya roki Allan yana mai neman ceto ga dan'uwan sa; idan wannan abin neman yana daga cikin abubuwan da Allah ya halatta nemansu.

Amma ranar tashin kiyama kuma wani mutum ba shi da damar wata ceto har sai bayan Allah ta'alah ya yi masa izini; kamar yadda Allah madaukaki ya ke cewa:

البقرة: ٢٥٥ ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾

Ma'ana: "**Babu wadda zai yi ceto a wajensa face da izininsa**", [Bakarah:255].

Yayin da shi kuma halin mutuwa ya kasance wani yanayi kebantacce, wanda baya halatta a riskar da shi [ta hanyar kiyasi] da halin da mutum yake gabanin mutuwar, ko kuma halinsa bayan tayar da mutane daga kabari da fitar da su daga cikinsa; saboda aikin mutum a bayan mutuwa ya riga ya yanke, kuma ya kaura da aikinsa zuwa gidan sakayya, saidai aiyukan da shari'a ta togace; kuma neman ceton matattu baya cikin abinda shari'ar ta toge; don haka; baya halatta a riskar da yanayin mutuwa da gabaninta, ko bayan tashi daga gare ta, da rayuwar duniya.

Kuma babu shakka, lallai Annabi (ﷺ) bayan rasuwarsa yana raye a cikin kabarinsa rayuwa irin ta

barzakh; wanda kuma ta fi rayuwar SHAHIDAI cika; saidai kuma ita wannan rayuwar ba irin rayuwar da ya yi ta ba ne gabanin rasuwarsa, kuma ba irin rayuwar da zai yi ba ne a yinin kiyama, kaidai rayuwa ce da babu wanda ya san hakikaninta da yanayinta sai Allah ta'alah; wannan yasa Annabi (ﷺ) ya ke fadi a cikin hadisi madaukaki da yagabata:

«مَا مِنْ أَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَيَّ إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَلَيَّ رُوحِي حَتَّى أَرُدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ».

Ma'ana: **"Babu wani da zai yi sallama a gare ni face Allah ya dawo min da raina don na amsa masa sallamarsa"**⁽¹⁾

Sai haka ya nuna cewa shi (Manzo ﷺ) matacce ne, kuma ransa ya rabu da jikinsa, saidai akan dawo da shi zuwa gare shi lokacin da aka yi masa sallama.

Su kuma dalilai da suke nuni kan rasuwarsa na daga dalilan alkur'ani da sunnar Annabi (ﷺ) sanannu ne. kuma lamari ne da ma'abuta ilimi suka yi ittafaki akansa.

Saidai kuma hakan baya hana rayuwarsa ta barzakh, kamar yadda mutuwan shahidai bata hana rayuwarsu ta barzakhun da aka ambata cikin fadinsa madaukakin sarki ba:

﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ﴾ آل عمران:

١٦٩

Ma'ana: **"Kada ku yi zaton waɗanda aka kashe su a hanyar Allah matattu ne, A'a rayayyu ne, a wajen Ubangijinsu ake azurta su", [Ali-imraan:169].**

Kuma lallai, mun shumfuda bayani ne kan wannan mas'alar muka kuma fadada shi, saboda bukata tana

⁽¹⁾ Ahmad ya ruwaito shi, (lamba: 2041), a musnad din Abu-hurairah (رضي الله عنه), da Abu-dawud, (lamba: 2031).

hukunta hakan; wannan kuma saboda samuwar masu kawo rudani da shubuha dayawa a wannan babin, waɗanda su ke kiran [mutane] zuwa ga shirka da kuma bautar matattu koma bayan Allah. Muna rokon Allah ta'alah ga mu kanmu da sauran musulmai kuɓuta da kariya daga dukkan abinda ya saba wa shari'ar Ubangiji ta'alah. Allah shi ne mafi sani.

Amma abinda sashin masu ziyara suke aikatawa na daga sauti a wajen kabarin Annabi (ﷺ), da kuma dogon tsayuwa a wurin to wannan shima abu ne da ya saba wa abinda aka shar'anta; saboda Allah mai tsarki ya hana al'umma ta daga sauti sama da sautin Annabinsa (ﷺ) da kuma bayyanar da magana a gare shi kamar bayyanawar sashin mutane ga sashi, ya kuma kwaɗaitar da al'umma kan kankantar da sauti a wajensa, a cikin faɗinsa maɗaukaki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ
كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ * إِنَّ الَّذِينَ يَغْضُونَ أَصْوَاتَهُمْ عِندَ
رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ أَمْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلنَّقَاةِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾
الحجرات: ٢ - ٣

Ma'ana: "**Ya ku waɗanda suka yi imani kada ku daga sautinku sama da sautin wannan annabin, kuma kada ku bayyana masa magana kamar yadda sashinku yake bayyana wa sashi; sai aiyukanku su rushe alhali ba ku sani ba * Lallai waɗanda suke kankanta sautinsu a wajen Manzon Allah to waɗannan sune waɗanda Allah ya jarrabi zuciyarsu don takawarsa, suna da wata irin gafara da wani lada mai girma**", [Hujuraat: 2-3].

Kuma saboda dogon tsayuwa a wajen kabarin Annabi (ﷺ) da kuma yawaita maimaita sallama a gare

shi zai kai zuwa ga cunkoso da yawaita ihu da kuma daguwar sautuka a wajen kabarinsa (ﷺ); wannan kuma ya saba wa abinda Allah ya shar'anta ga musulmai a cikin waɗancan ayoyin da hukuncinsu ya ke tabbace [ba a shafe shi ba]. Sannan kuma shi Annabi (ﷺ) abun girmamawa ne; yana raye ko yana mace; don haka; baya dacewa ga mumini ya aikata – a wajen kabarinsa– duk wani abinda ya saba wa ladabin shari'a.

Haka kuma abinda wassu daga cikin masu ziyara da wassunsu suke yi na kirdadon addu'a a wajen kabarin Annabi (ﷺ) tare da fiskantar kabarin [da sanya shi a gaba kamar alkibla] ya kuma daga hannayensa yana addu'a; to wannan dukkansa ya saba wa abinda magabata na kwari suke kansa; daga sahabban Manzon Allah (ﷺ) da waɗanda suka bi su da kyautatawa, Kai hakanma yana daga cikin bidi'o'i da aka kirkiro; kuma lallai haƙika Annabi (ﷺ) yace:

«عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ الرَّاشِدِينَ مِنْ بَعْدِي، تَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِدِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ، وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ».

Ma'ana: **"Ina horonku da riko da sunnata da kuma sunnar khalifofina shiryayyu masu shiryarwa a bayana, ku yi riko da su, kuma ku kama sunnar da fikoki, kuma ina yi muku gargadi kan kirkirarrun al'amura; saboda kowani kirkirarre bidi'a ne, kuma kowace bidi'a bata ne"**⁽¹⁾, Abu Dawu'ud da Nasa'i sun fitar da shi da isnadi mai kyau [hasan]. Har ila yau, Annabi (ﷺ) yace:

⁽¹⁾ Ahmad ya ruwaito shi, (lamba: 2041), a musnad din Abu-hurairah (رضي الله عنه), da Abu-dawud, (lamba: 2031).

«مَنْ أَحَدَّثَ فِي أَمْرِنَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ».

Ma'ana: "**Wanda ya kirkiro [wani abu] a cikin al'amarinmu [addininmu] wannan, wanda kuma baya cikinsa to an mayar masa**"⁽¹⁾, Bukhariy da Muslim suka fitar da shi. A cikin wata riwayar Muslim: «مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ».

Ma'ana: "**Wanda ya aikata wani aiki wanda al'amarinmu [addininmu] ba a kansa yake ba to an mayar masa**"⁽²⁾.

Kuma Aliyu dan Husain [ZAINUL ABIDINA] [رضي الله] ya ga wani mutum yana addu'a a wajen kabarin Annabi [ﷺ] sai ya hana shi aikata hakan, ya kuma ce: Shin ba zan baka labarin hadisin da na ji; daga babana [Husain] daga kakana [Aliyu dan Abiy-dalib] daga Manzoni Allah [ﷺ] lallai shi ya ce:

«لَا تَتَّخِذُوا قَبْرِ عِيْدًا، وَلَا تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قُبُورًا، وَصَلُّوا عَلَيَّ فَإِنَّ تَسْلِيمَكُمْ يَلُغُنِي أَيْنَمَا كُنْتُمْ».

Ma'ana: "**Kada ku riki kabarin wajen kai-komo, haka kuma [kada ku riki] gidajenku a matsayin kaburbura [ya zama ba kwa yin sallah a cikinsu]; kuma ku rinka yin salati a gare ni; saboda sallamarku za ta iso ni a duk inda ku ke**"⁽³⁾, AL-

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, daga hadisin A'ishah (رضي الله عنها), (lamba: 2697), da Muslim, (lamba: 1718).

⁽²⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 1718).

⁽³⁾ Alhafiz Abdulganiyyul makdisiy ne ya ruwaito shi, a cikin littafinsa mai suna: AL-AHADISUL MUKHTARAH, (lamba: 428, shafi: 244), da Abu-ya'alah a cikin Musnad dinsa, (lamba: 469, 1/361). Alhaisamiy a cikin littafin "MAJMA'UZ ZAWA'ID" (lamba: 5847, 4/6): Abu-ya'alah ya ruwaito shi, amma a cikin isnadinsa akwai: Hafsi dan Ibrahim al-jafariy, wannan mutumin Shehin malami Ibnu-hibban ya ambace shi a cikin littafinsa, amma bai ambaci wata suka akansa ba, su

HAAFIZ MUHAMMAD BN ABDILWAHID ALMAKDASIY ne ya fitar da shi a cikin littafinsa ALMUKHTARAH.

Haka kuma abinda wassu masu ziyara suke yi a wajen yin sallama ga Manzon Allah (ﷺ) na dora hannun dama kan na hagu a saman kirji ko kasan kirji kamar yanayin mai sallah; shima wannan yanayin ba ya halatta a aikata shi a wajen yi masa sallama (ﷺ), haka kuma wajen sallama ga waninsa daga cikin masu mulki da jagorori da wassunsu; saboda kasancewarsa yanayi ne na kaskanci tare da kankan-da-kai da ibada; wanda ba ya dacewa sai ga Allah ta'alah; kamar yadda ALHAFIZ IBNU HAJAR (رحمه الله) a cikin AL-FAT'HU ya hakaito daga maluma. Al'amarin wannan a sarari ya ke ga wanda ya yi tunanin matsayin, kuma ya zama manufarsa itace bin magabata na kwarai, Amma shi kuma wanda TA'ASSUBANCI da son zuciya da kuma bi irin-na-makaho [ga wassu maluman bidi'a] tare da munana zato ga masu kira zuwa ga shiriyar magabata na-kwarai to al'amarinsa yana ga Allah. Muna kuma rokon Allah ga mu da shi = shiriya da datarwa wajen fifita gaskiya akan waninta, lallai shi Allah shi ne mafi alherin wanda ake roko.

Haka kuma abinda wassu mutane suke aikata shi na fiskantar kabarin Annabi maɗaukaki daga nesa da kuma mommotsa lebba biyu da sallama ko addu'a; duk wannan shima yana cikin jinsin abinda suke kafinsa na kirkirarrun abubuwa; kuma baya halatta

kuma sauran maruwaita hadisin su kuma mutane ne amintattu Haka kuma Imam Ahmad shima ya ruwaito shi, amma a "musnad" dīn Abu-hurairah (رضي الله عنه), (2/367), da Abu-dawud (lamba: 2042), amma ba da lafazin da ya gabata ba. Lafazin nasa yana tafe.

ga wani musulmi ya kirkiri wani abu a cikin addini wanda Allah bai yi izini da shi ba; sannan mutum –da wannan aikin nasa– ya fi kusa da yin JAFa'I ga Annabi (ﷺ) AKAN JIBINTARSA.

Kuma hakika IMAMU MALIK (رحمه الله) ya tsawatar akan wannan aikin da makamantansa, a inda ya ke cewa:

((لن يصلح آخر هذه الأمة إلا ما أصلح أولها))

Ma'ana:"Babu abinda zai gyara karshen wannan al'ummar sai irin abinda ya gyara farkonta"⁽¹⁾.

Kuma sananne ne lallai abin da ya gyara farkon wannan al'ummar shi ne tafiyarsu kan turbar Annabi (ﷺ) da kuma khalifofinsa shiryayyu, da kuma sahabbansa yardaddu da waɗanda su ka bi su da kyautatawa, kuma babu abinda zai gyara karshen wannan al'ummar sai rikonsu da hakan, da kuma tafiyarsu akansa.

Allah ya datar da musulmai zuwa ga abinda tsiransu da rabautarsu da izzarsu a duniya da lahira suke cikinsa; lallai shi Mai kyauta ne Mai karimci.

⁽¹⁾ Alkali Iyadh shi ne ya ambace shi a cikin littafinsa AS-SHIFAH BI TA'ARIFI HUKUKIL MUSDAFAH, (1/88).

FADAKARWA⁽¹⁾

Ziyarar kabarin Annabi (ﷺ) ba wajibi ko sharadi ne a aikin hajji ba, kamar yadda wassu marasa ilimi da makamantansu [na ma'abuta son zuciya] suke zato, A'a ita dai ziyarar mustahabbi ce kan wanda ya ziyarci masallacin Manzo (ﷺ) ko kuma ya kasance a kusa da shi [a Madina]. Amma mutumin da yake nesa da Madina to shi kam ba shi da damar daure sirdinsa [da niko gari don tafiya] da nufin ziyarar kabari, Saidai an sunnata masa daura sirdi [da yin bulaguro] da nufin ziyartar masallacin Annabi (ﷺ) mai girma; in kuma ya iso garin Madina to sai ya ziyarci kabarin annabi madaukaki da kuma na sahabbansa guda biyu [Abubakar da Umar رضي الله عنهما] kuma ziyarar kabarinsa (عليه السلام) da kabarin abokansa [رضي الله عنهما] ya samu shiga ne [a matsayin] mabiyi ga ziyarar masallacinsa (ﷺ) [wato: ziyarar masallacinsa shine asali]; hakan kuma ya kasance ne saboda abinda ya tabbata a cikin littatafai guda biyu ingantattu [Bukhari da Muslim] cewa lallai Annabi (ﷺ) ya ce:

«لَا تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ: الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ، وَمَسْجِدِي هَذَا، وَالْمَسْجِدِ الْأَقْصَى».

Ma'ana: "Ba'a daura sirdi [a kuma yi bulaguro da nufin samun lada] Sai idan zuwa ga masallatai ne guda uku:

1) Masallaci mai alfarma [Makkah].

2) Masallacina wannan.

3) da kuma masallaci mai nisa [da ke kudus]"⁽²⁾.

⁽¹⁾ Wannan ya zo a cikin littafin: MAJMU'U FATAWA WA MAKAAALAT MUTANAWWI'AH (16/111-114).

⁽²⁾ Bukhariy da Muslim su ka ruwaito shi, (Sahihul Bukhariy, lamba:

Lallai da ɗaura sirdi (ko shiga mota da jirgi) da nufin zuwa kabarin Annabi (ﷺ) ko kabarin waninsa shari'a ne = to da Annabi (ﷺ) ya nuna wa al'ummarsa hakan, kuma da ya shiryad da su zuwa ga falalar aikata shi; saboda Annabi shine ya fi dukkan bayi yin nasiha ga mutane, kuma shi ya fi sanin Allah da sanin duk abinda Allahn ya ke so, sannan shi ya fi su tsananin tsoron Allah ta'alah, kuma lallai ya isar da dukkan sakon da Allah ta'alah ya turo shi da shi isarwa mabayyani; bai boye komai a gare mu ba, ya kuma nuna wa al'ummarsa dukkan alheri, sannan ya hane su daga faɗawa cikin sharri dukkansu; Don haka; Ta yaya Annabi (ﷺ) zai halatta bulaguro zuwa kaburbura, bayan kuma ya riga ya yi gargadi da hani kan ɗaura sirdi tare da yin bulaguro na ibada, in ba dai izuwa ga waɗannan masallatan guda uku ba!! Har ila yau Annabi (ﷺ) ya sake cewa:

«لَا تَتَّخِذُوا قَبْرِي عِيْدًا، وَلَا تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قُبُورًا، وَصَلُّوا عَلَيَّ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ تَبْلُغُنِي حَيْثُ كُنْتُمْ».

Ma'ana: **"Kada ku riki kabarina wajen kai-komo, kada kuma ku riki gidajenku a matsayin kaburbura [ta fiskar rashin yin sallah a cikinsu]; ku rinka yin salati a gare ni; saboda salatinku zai iso ni a duk inda ku ke"**⁽¹⁾.

Ita kuma maganar shari'ancin ɗaura sirdi (da yin bulaguro) zuwa ga kabarin Annabi (ﷺ) lallai za ta iya kai mutane izuwa ga rikon kabarinsa (ﷺ) idi (wato: wurin kai-komo, wanda Annabin ya yi hani a cikin wannan hadisin), tare da kuma aukuwar abinda

1864), daga hadisin Abu-hurairah (رضي الله عنه), da Muslim, (lamba: 1397).

⁽¹⁾ Imamu Ahmad ya ruwaito shi a "musnad" Abu-hurairah (ra), (2/367), da Abu-dawud (lamba: 2046).

Annabin (ﷺ) ya ji tsoron faruwarsa na wuce gona da-iri, da wuce iyakar shari'a wajen yabonsa, kamar yadda mafi yawan mutane suka auka cikin hakan; saboda kudurta shari'ancin yin bulaguro don ziyartar kabarinsa (ﷺ).

Amma abin da aka ruwaito na hadisai a wannan babin, wanda kuma su waɗanda suke ganin shari'ancin yin bulaguro zuwa kabarin Annabi (ﷺ) su ke ta kafa hujja da su = To lallai hadisai ne da isnadinsu yake da rauni, kai maganganu ne na karya, kamar yadda waɗanda ake musu lakabi da ALHUFFAZ cikin ilimin hadisi (wato: manyan maluma a ilimin hadisin Manzon Allah -ﷻ-) su ka faɗakar akan haka; kamar: AD-DARAKUDNIY, da ALBAIHAKIY da ALHAFIZ IBNU HAJAR da WASSUNSU⁽¹⁾; saboda haka; baya halatta a gwara waɗannan maganganun da hadisan Annabi (ﷺ) ingantattu da su ke nuni kan haramcin bulaguro in ba dai izuwa ga masallatan nan guda uku ba.

Ya kai makaranci! Ga wassu daga cikin waɗancan hadisan na karya, da ake ambatowa a wannan babin; domin ka sansu kuma ka nisanci ruɗuwa da su:

Na farko:

«مَنْ حَجَّ وَلَمْ يَزُرْنِي فَقَدْ جَفَانِي».

Ma'ana: **"Duk wanda ya yi aikin hajji, sai bai ziyarce ni ba; To lallai ya min wauta, ya kuma gajarta wajen bada hakkin"**⁽²⁾.

⁽¹⁾ Duba/ littafin AT-TALKHIYSUL HABIIR, Na Alhafiz Ibnu-hajar, (3/904).

⁽²⁾ Ibnu-adiyy a cikin littafinsa ALKAAMIL ne ya fitar da wannan maganar daga hadisin Abdullahi ɗan Umar (رضي الله عنهما), (8/248), da kuma Ad-darakudniy a cikin littafinsa AL'ILAL, kamar yadda wannan

Na biyu:

«مَنْ زَارَنِي بَعْدَ مَمَاتِي فَكَأَنَّمَا زَارَنِي فِي حَيَاتِي».

Ma'ana: "**Duk wanda ya ziyarce ni bayan mutuwa to kamar ya ziyarce ni ne a rayuwa ta**"⁽¹⁾.

Na uku:

«مَنْ زَارَنِي وَزَارَ أَبِي إِبْرَاهِيمَ فِي عَامٍ وَاحِدٍ ضَمِنْتُ لَهُ عَلَى اللَّهِ الْجَنَّةَ».

Ma'ana: "**Duk wanda ya ziyarce ni, kuma ya ziyarci Babana annabi Ibrahim a shekara daya; To na bashi lamunin aljannah a madadin Allah**"⁽²⁾.

Na hudu:

«مَنْ زَارَ قَبْرِي وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِي».

Ma'ana: "**Wanda ya ziyarci kabarina to samun cetona ya tabbata a gare shi**"⁽³⁾.

Wadannan hadisan da makamantansu ba wani abu da ya tabbata [inganta] daga cikinsu daga Annabi ﷺ;

ALHAFIZ IBNU HAJAR ya fada a cikin littafinsa AT-TALKHIIS [Attalkhiis al-habiir] –bayan ya ambaci mafi yawan wadannan riwayoyin:- "Hanyoyin wadannan hadisan dukkansu suna da rauni.

AL-HAFIZUL UKAILIY ya ce:

«لَا يَصِحُّ فِي هَذَا الْبَابِ شَيْءٌ».

bayanin ya zo a cikin AD-DURRUL MANSUUR (1/237).

⁽¹⁾ Ad-dara-kudniy ya fitar da shi (lamba: 2665), daga "wani mutum a iyalan Hadīb, daga Hadīb, wai daga Annabi ﷺ".

⁽²⁾ Maganar karya ce; wacce kuma bata da ASALI, kamar yadda shehin malami An-nawawiy ya fada a cikin littafinsa ALMAJMU'U (7/261), da Ibnu-taimiyyah a cikin FATAWOWINSA (27/25).

⁽³⁾ Ibnu-adiyy a cikin littafinsa ALKAAMIL ne ya fitar da wannan maganar daga hadisin Abdullahi ḍan Umar (رضي الله عنهما) (8/69), da kuma Ad-darakudniy a cikin littafinsa AL'ILAL, (lamba: 2658), da Al-ukailiy a cikin littafinsa AD-DU'AFA'U (4/170).

"Babu wani abu da ya inganta a wannan babin"⁽¹⁾.

SHEKHUL ISLAM IBNU TAIMIYYA [رحمه الله] KUMA ya yi yanke cewa waɗannan hadisan dukkansu: na karya ne [wato: MAUDU'AI]⁽²⁾, a cikin faɗinsa:

هَذِهِ الْأَحَادِيثُ كُلُّهَا مَوْضُوعَةٌ.

Shi kuma wannan malami [Ibnu Taimiyya] ya ishe ka wajen sani [ilimi], da haddar ilimi da kuma leke-leke na karatu.

Kuma da wani abu daga cikin waɗannan hadisan ya inganta to da sahabban Annabi [ﷺ] sun riga mutane yin aiki da su, tare kuma da bayanin hakan ga al'umma, da kiransu zuwa ga aiki da su; saboda su ne mafi alherin mutane bayan annabawa, kuma sune su ka fi dukkan mutane sanin dokokin Allah da iyakokinSa, da duk abinda Allahn ya shar'anta ma bayinsa, kuma sahabbai su ka fi yin nasiha ga Allah da kuma halittunsa; to yayin da ba a ruwaito wani abu daga gare su ba; hakan sai ya yi nuni cewa lallai aikata hakan [nufan kabari da ziyara daga wani gari] ba wani abu ne da shari'ar Allah ta san da shi.

Kuma da wani abu ma ya inganta daga cikin hadisai to da wajibi ne a ɗauki hakan da cewa yana nuni ne akan ziyara ta shari'a; wacce kuma babu bulaguro a cikinta don nufan kabari; saboda neman haɗe [ko jam'i] tsakanin hadisan.

ALLAH SUBHANAHU WA TA'ALA shine mafi sani!

⁽¹⁾ Duba littafin/ AT-TALKIYSUL HABIIR, Na Alhafiz Ibnu-hajar (8/907), da littafin AD-DU'AFA'U Na Al'ukailiy, (4/170).

⁽²⁾ Duba littafin/ MAJMU'UL FATAWA Na Ibnu-taimiyyah, (7/25).

MUSTAHABBI NE ZIYARTAR MASALLACIN KUBA'A DA [MAKABARTAN] BAKI'I⁽¹⁾

Kuma an so ga mutumin da ya ziyarci garin Madina ya ziyarci masallacin kuba'a ya kuma yi sallah a cikinsa; saboda abinda ya zo cikin littatafai ingantattu guda biyu [sahihul Bukhari da sahihu Muslim] daga hadisin Abdullahi dan Umar [رضي الله عنهما]; lallai yace:

«كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَزُورُ مَسْجِدَ قُبَاءٍ رَاكِبًا وَمَاشِيًا، فَيُصَلِّي فِيهِ رَكَعَتَيْنِ».

Ma'ana: "Annabi (ﷺ) ya kasance ya kan ziyarci masallacin kuba'a akan abin hawa [a wani lokaci, a wani lokacin kuma] da kafa; sa'annan ya sallaci raka'oi guda biyu a cikinsa"⁽²⁾.

Ya zo kuma daga Sahal dan Hunaif (رضي الله عنه) lallai ya ce; Manzon Allah (ﷻ) yace:

«مَنْ تَطَهَّرَ فِي بَيْتِهِ، ثُمَّ أَتَى مَسْجِدَ قُبَاءٍ فَصَلَّى فِيهِ صَلَاةً، كَانَ لَهُ كَأَجْرِ عُمْرَةٍ».

Ma'ana: "Duk wanda ya yi tsarki [alwala] a gidansa sa'annan ya zo masallacin kuba'a; sai ya sallaci wata sallah a cikinsa to yana da kamar ladan umrah"⁽³⁾.

Kuma an sunnanta masa ziyartar kaburburan Baki'i, da makabartar wadanda suka yi shahada [a yakin Uhud] da kabarin Hamza (رضي الله عنه); saboda Annabi (ﷺ) ya kasance ya kan ziyarce su ya kuma yi musu addu'a, kuma saboda fadinsa (ﷺ):

⁽¹⁾ Wannan ya zo a cikin littafin: MAJMU'U FATAWA WA MAKAAALAT MUTANAWWI'AH (16/114-117).

⁽²⁾ Bukhariy ya fitar da shi (lamba: 1194), da Muslim (lamba: 1399).

⁽³⁾ Ibnu-maajah ya ruwaito shi (lamba: 141).

«زُورُوا الْقُبُورَ؛ فَإِنَّهَا تَذَكِّرُكُمُ الْآخِرَةَ».

Ma'ana: "**Ku ziyarci kaburbura; domin suna tuna mu ku Lahira**"⁽¹⁾, Muslim ne ya ruwaito shi. Har ila yau, Annabi (ﷺ) ya kasance yana ilmantar da sahabbansa idan suka ziyarci kaburbura da suce:

«السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ، وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ، أَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ».

Ma'ana: "**Aminci ya tabbata a kanku ya ku ma'abotan wadannan gidaje na mu'uminai da musulmai, Kuma muma –In sha' Allahu– Ma su haduwa ne da ku, muna rokon Allah lafiya; a mu da ku**"⁽²⁾, Muslim ne ya ruwaito shi daga hadisin Sulaiman dan Buraidah daga Babansa.

Haka kuma tirmiziy ya fitar daga Abdullahidan Abbas [رضي الله عنهما] ya ce: Annabi (ﷺ) ya wuce kaburban garin Madina; sai ya fiskance su da fiskarsa sa'annan yace:

«السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْقُبُورِ، يَغْفِرُ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ، أَنْتُمْ سَلَفُنَا، وَنَحْنُ بِالْآثِرِ».

Ma'ana: "**Aminci ya tabbata gare ku ya ku ma'abuta kaburbura! Allah ya yi mana gafara mu da ku, ku marigaya ne a gare mu, mu kuma muna tafe**"⁽³⁾.

Daga wadannan hadisan za a san cewa lallai ita ziyara ta shari'a zuwa kaburbura = manufarta su ne: tuna lahira [wanda hakan sababi ne na gyara aiki]. Da

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, daga hadisin Abu-hurairah (رضي الله عنه), (lamba: 976).

⁽²⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 975), daga hadisin A'ishah (رضي الله عنها).

⁽³⁾ Tirmiziy ne ya ruwaito shi (1053).

kuma kyautata wa 'yan'uwa matattu ta hanyar yin addu'a a gare su tare da nema musu rahama.

Amma ziyarar wassu da su ke yi da nufin roko [n Allah] a wajen kaburbura, ko kuma tsayuwa a wajensu tare da jimawa, ko kuma rokon mamatan biyan bukatu, ko warkad da marasa lafiya, ko kuma rokon Allah da su, ko da matsayinsu, ko makamancin haka; =To duk waɗannan ziyarori ne na bidi'a, abun kuma kyama, Allah bai shar'anta su ba, haka kuma Manzonsa, sannan magabata na kwaraɗi [Allah ya yarda da su] ba su aikata su ba, Kai suna cikin HUUJUR [yawaita magana kan abinda bai dace da shari'a ba] wanda Manzoni Allah ya yi hani akai a cikin fadinsa:

«زُورُوا الْقُبُورَ وَلَا تَقُولُوا هُجْرًا».

Ma'ana: **"Ku ziyarci kabari, amma kada ku fadi abinda ba daidai ba"**⁽¹⁾ [kamar irin abubuwan da su ka gabata].

Waɗannan abubuwan da aka ambata a baya dukkansu sun haɗu wajen kasancewarsu bidi'a amma martabobinsu da matsayinsu sun banbanta; saboda sashensu: Bidi'a ne; ba shirka ba; kamar rokon Allah mai girma da ɗaukaka wajen kabari, da kuma rokonsa da haɓkin mamaci ko matsayinsa ... da makamancin haka, Yayin da sashensu kuma suna cikin nau'in babbar shirka; kamar rokon mamata da kuma neman agajinsu ... da makamantan haka.

Kuma haɓika bayanin wannan dalla-dalla ya

⁽¹⁾ Imam Ahmad ya ruwaito shi cikin "musnad" ɗin Anas ɗan Malik (رحمته الله), (3/237), haka kuma Imam Malik a cikin "muwaddansa" (lamba: 1048).

gabata cikin abinda ya gabata; Sai ka fadaka! Kuma ka kiyaye!! Sannan ka roki Ubangijinka datarwa da shiriya zuwa ga gaskiya!!!; domin shi Allah ta'alah shi ne mai datarwa da shiryarwa. Babu wani abun bautawa da cancanta face shi, kuma babu ubangiji sai shi.

Wannan shi ne karshen abinda muka yi nufin shiftarsa (IMLA'INSA), godiya da yabo sun tabbata ga Allah a farkon lamari da karshensa.

Salati da sallama su kara tabbata ga bawansa kuma Manzonsa, kana kuma zababben Allah daga cikin halittunSa; Muhammadu, da kuma iyalansa da sahabbansa, da wanda duk ya bi su da kyautatawa har zuwa ranar sakamako.

SHAR'ANTA YIN SALLAMA DA AMSATA, DA YIN ADDU'A GA MAI ATISHAWA IDAN YACE: "ALHAMDU LILLAH", DA ZIYARAR GAIDA MARAS LAFIYA⁽¹⁾

An karbo hadisi daga Abdullahi dan Amru bn Al-aas [ؓ], lallai wani mutum ya tambayi Annabi [ؐ]:
أَيُّ الْإِسْلَامِ خَيْرٌ؟ قَالَ: «تُطْعَمُ الطَّعَامَ، وَتَقْرَأُ السَّلَامَ عَلَى مَنْ عَرَفْتَ، وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ».

Ma'ana: **"Wanne musuluncin ne ya fi alheri? Sai ya ce: Ka ciyar da abinci, ka kuma yi sallama ga wanda ka sani da wanda ba ka sani ba"**⁽²⁾. Bukhariy da Muslim suka ruwaito shi.

An karbo hadisi daga Abu-hurairah [ؓ], ya ce: Manzoon Allah [ؐ] yace:
«لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَوَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمْهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفَشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ».

Ma'ana: **"Ba za ku shiga aljanna ba har sai kun yi imani, ba za ku yi imani ba har sai kun so junanku, Shin ba zan nuna muku wani abinda idan kun aikata shi za ku so junanku ba? Ku watsa sallama a tsakaninku"**⁽³⁾. Muslim ya ruwaito shi.

Daga Abu-hurairah [ؓ] lallai Annabi [ؐ] ya ce:
«خَمْسٌ تَجِبُ لِلْمُسْلِمِ عَلَى أَخِيهِ: رَدُّ السَّلَامِ، وَتَشْمِيتُ الْعَاطِسِ، وَإِجَابَةُ الدَّعْوَةِ، وَعِيَادَةُ الْمَرِيضِ، وَاتِّبَاعُ الْجَنَائِزِ».

⁽¹⁾ Wannan ya zo ne a cikin littafin: TUHFATUL AKHYAAR, BI BAYANI JUMLATIN NAFI'ATIN MIMMA WARADA FIL KITABI WAS SUNNATIS SAHIHATI MINAL AD'YATI WAL AZKAAR, Na Ibnu-baaz, (fasalin da yake kusa da na karshe, 34), yana nan kuma a cikin MAJMU'U FATAWA WA MAKAAALAT MUTANAWWI'AH, (26/49-52).

⁽²⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 12), da Muslim (lamba: 39).

⁽³⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 54).

Ma'ana: "**Abubuwa guda biyar suna wajaba ga musulmi akan dan'uwanasa, amsa sallama, da addu'a ga mai atishawa, da amsa gayyata, da ziyarar gaida maras lafiya, da rakiyar gawa**"⁽¹⁾.

Bukhariy da Muslim suka ruwaito shi.

An sake samowa daga gare shi (ﷺ) daga Annabi (ﷺ) lallai ya ce:

«حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ» قِيلَ: مَا هُنَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «إِذَا لَقَيْتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ، وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ، وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَانصَحْ لَهُ، وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ فَسَمِّتْهُ، وَإِذَا مَرِضَ فَعُدَّهُ وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ».

Ma'ana: "**Hakkin musulmi akan musulmi guda shida ne**, Sai aka ce: Menene su ya ma'aikin Allah? Sai ya ce: **Idan ka gana da shi ka yi masa sallama, idan kuma ya gayyace ka to ka amsa masa, idan ya nemi nasiharka ka yi masa nasiha, idan ya yi atishawa sai ya ce: alhamdu lillah to sai ka yi masa addu'a, idan ya yi jinya ka ziyarce shi, in kuma ya mutu ka raka gawarsa**"⁽²⁾. Muslim ya ruwaito shi.

Daga Abu-hurairah (رضي الله عنه) lallai Annabi (ﷺ) ya ce: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَطَاسَ وَيَكْرَهُ التَّثَاؤُبَ فَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ فَحَقَّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ سَمِعُهُ أَنْ يُسَمِّتَهُ، وَأَمَّا التَّثَاؤُبُ فَإِنَّمَا هُوَ مِنَ الشَّيْطَانِ فَلْيُرِدْهُ مَا اسْتَطَاعَ، فَإِذَا قَالَ: هَذَا ضَحِكَ مِنْهُ الشَّيْطَانُ».

Ma'ana: "**Lallai Allah ta'alah yana son atishawa, yana kuma kin hamma, don haka; idan dayanku ya yi atishawa sai kuma ya ce: alhamdu lillah, to hakki ne ga kowani musulmin da ya ji shi ya masa addu'ar nema masa rahama (ya ce: Yarhamukal lahu), Amma shi kuma hamma to daga Shed'an ne,**

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1240), da Muslim (lamba: 2162).

⁽²⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 6223), da Muslim (lamba: 2162).

don haka; mutum ya mayar da shi gwargwadon iko, Idan ya ce: Ha,a,a Sai shedan ya yi ta yi masa dariya"⁽¹⁾. Bukhariy da Muslim su ka ruwaito shi.

An sake karbowa daga gare shi, daga Annabi (ﷺ) yace:

«التَّائِبُ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَإِذَا تَنَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيُكْظِمْ مَا اسْتَطَاعَ».

Ma'ana: "Yin hamma daga shedan ne, idan dayanku ya yi hamma to ya kame gwargwadon iko"⁽²⁾. Muslim ya ruwaito shi.

An karbo daga Abu-sa'id alkhudriy (رضي الله عنه), ya ce: Manzon Allah (ﷻ) yace:

«إِذَا تَنَاءَبَ أَحَدُكُمْ، فَلْيُمْسِكْ بِيَدِهِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ».

Ma'ana: "Idan dayanku zai yi hamma to ya kame bakinsa da hannunsa, saboda shedan yana shiga"⁽³⁾. Muslim ya ruwaito shi.

Daga Abu-hurairah (رضي الله عنه) lallai shi ya ce:

«إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ، فَلْيَقُلْ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلْيَقُلْ لَهُ أَخُوهُ أَوْ صَاحِبُهُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ، وَإِذَا قَالَ لَهُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ فَلْيَقُلْ: يَهْدِيكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحْ بَالَكُمْ».

Ma'ana: "Idan dayanku ya yi atishawa yace: **ALHAMDU LILLAH**, Saidan'uwansa ko abokinsa ya ce: **YARHAMUKAL LAHU**, Idan ya ce masa: **Yarhamukal lahu, to sai yace: YAHDIYKUMUL LAHU WA YUSLIHU BAALAKUM**"⁽⁴⁾. Bukhariy ya ruwaito shi.

Abu-musa al-ash'ariy (رضي الله عنه) yace:

«إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَحَمِدَ اللَّهَ فَسَمِّتُوهُ، وَإِذَا لَمْ يَحْمَدِ اللَّهَ فَلَا تُسَمِّتُوهُ».

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 6223).

⁽²⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 3115), da Muslim (lamba: 2994).

⁽³⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 2995).

⁽⁴⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 6224).

Ma'ana: "**Idan dayanku ya yi atishawa sai ya ce: alhamdu lillah, to ku yi addu'ar neman rahama a gare shi, idan kuma bai ce: alhamdu lillahi ba kada ku yi masa wannan addu'ar**"⁽¹⁾. Muslim ya ruwaito shi.

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 2992).

ZIKIRORI DA ADDU'OI

ABUBUWAN DA AKA SHAR'ANTA NA ZIKIRI DA ADDU'A A LOKACIN BARCI DA TASHI DAGA GARE SHI⁽¹⁾

Daga Huzaifah (ﷺ) ya ce: Manzon Allah (ﷻ) ya kasance idan ya tafi wurin kwanciyarsa da dare ya kan sanya hannunsa karkashin mukamukinsa, sannan yace:

«اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَأَحْيَا، وَإِذَا اسْتَيْقَظَ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ».

ALLAHUMMA BISMICA AMUTU WA AHYA. Idan ya tashi, sai yace: ALHAMDU LILLAHIL LAZIY AHYANA BA'ADA MA AMATANA, WA ILAIHI ANNUSHUUR.

Ma'ana: **"Ya Allah da sunanka nake mutuwa, da sunanka na ke rayuwa"**. Idan kuma ya tashi daga barci sai ya ce: **Godiya ta tabbata ga Allah wanda ya rayar da mu bayan ya kashe mu, kuma makoma zuwa gare shi ta ke**"⁽²⁾. Bukhariy ya ruwaito shi. Kuma ya sake ruwaitokwatankwacinsa daga Abu-zarr (ﷺ).

Shima Imam Muslim ya fitar da kwatankwacin hadisin Huzaifah da ya gabata daga Al-bara-u dan Aazib (ﷺ)⁽³⁾.

⁽¹⁾ Wannan ya zo ne a cikin littafin: TUHFATUL AKHYAAR, BI BAYANI JUMLATIN NAFI'ATIN MIMMA WARADA FIL KITABI WAS SUNNATIS SAHIHATI MINAL AD'İYATI WAL AZKAAR, Na Ibnu-baaz, (fasali na bakwai a cikinsa, 22), yana nan kuma a cikin MAJMU'U FATAWA WA MAKAAALAT MUTANAWWI'AH, (26/38-43) .

⁽²⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 6312). Shi kuma hadisin Abu-zarr (ﷺ) ya zo cikin sahihul Bukhariy, (lamba: 6325).

⁽³⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 2710).

Daga A'ishah [رضي الله عنها] lallai Annabi ﷺ ya kasance idan ya zo fakewa a makwancinsa a cikin kowanni dare ya kan hada tafukan hannayensa a wuri guda, sannan ya karanta yana mai tofa musu: KUL HUWAL LAHU AHAD da KUL A'UZU BI RABBIL FALAK, da KUL A'UZU BI RABBINNAAS, sannan sai ya shafi abinda ya sawwaka daga jikinsa da hannayensa, yana mai farawa daga kansa da fiskarsa, da kuma abinda ya fiskanta na daga jikinsa. Yana mai aikata haka sau uku⁽¹⁾. Bukhariy da Muslim suka ruwaito shi.

An karbo daga Abu-hurairah [رضي الله عنه] lallai mai zuwa ya zo wa Abu-hurairah yana mai kamfata daga kayan sadaka [shedan], alhalin Manzon Allah ﷻ ya sanya shi a matsayin wakilin da yake kula da kayan, dare bayan dare, yayin da dare na uku ya zo, sai ya ce: Wallahi zan daga lamarinka zuwa ga Manzon Allah ﷻ Sai [shedan] ya ce: kyale ni, zan sanar da kai wassu kalmomi wadanda Allah zai amfanar da kai da su, sai nace: menene su? Sai ya ce: Idan ka tafi kwanciya a makwancinka to sai ka karanta AYATUL KURSIYYI, [Allahu la ilaha illa huwal hayyul kayyumu] har ka kammala karanta ayar⁽²⁾. Idan ka aikata haka lallai ba zai gushe ba kana tare da mai kiyayewa daga Allah, kuma shedan ba zai kusance ka ba [na tsawon

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 5018), da Muslim, (lamba: 2192).

⁽²⁾ Don gamewar fa'ida ga lafazin ayar gabaɗayanta:

﴿إِلَّا إِلَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾ البقرة: ٢٥٥

wannan daren], Sai Annabi (ﷺ) yace:

«صَدَقَكَ وَهُوَ كَذُوبٌ».

Ma'ana: **"Ya fada maka gaskiya amma shi mai yawan karya ne"**⁽¹⁾. Bukhariy ne ya ruwaito shi.

An karbo daga Abu-mas'ud al-ansaariy (رضي الله عنه) ya ce: lallai Manzon Allah (ﷻ) yace:

«مَنْ قَرَأَ بِالْأَيْتَيْنِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي لَيْلَةِ كَفَّاهُ».

Ma'ana: **"Duk wanda ya karanta ayoyi biyun da suke karshen suratul bakarah a cikin dare, to lallai sun wadatar masa"**⁽²⁾, Bukhariy da Muslim su ka ruwaito shi.

An karbo daga Bara'u dan Aazib (رضي الله عنه) ya ce: Manzon Allah (ﷻ) ya ce: Idan za ka kwanta a makwancinka to sai ka yi alwala irin ta sallah, sannan ka kwanta akan kuɓinka na dama, kana mai cewa:

"اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَقَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنَاجَىٰ مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَبِئِكَ الَّذِي أُرْسِلْتُ".

ALLAHUMMA INNIY ASLAMTU NAFSIY ILAIKA, WA WAJJAHTU WAJHIY ILAIKA, WA FAWWADTU AMRIY ILAIKA, WA ALJA'ATU ZAHRIY ILAIKA, RAGBATAN WA RAHBATAN ILAIKA, LA MALJA'A WALA MANJAH MINKA ILLA ILAIKA, AMANTU BI KITABIKAL LAZIY ANZALTA, WA NABIYYIKAL LAZIY ARSALTA.

Ma'ana: **"Ya Allah! Lallai ni na mika raina zuwa gare ka, na kuma fiskantar da fiskata zuwa gare ka, na kuma maida lamarina zuwa gare ka, kuma na**

⁽¹⁾ Bukhariy ya fitar da irin wannan ma'anar, lafazinma akwai kusanci, (lamba: 5010).

⁽²⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 5009), da Muslim, (lamba: 807).

fakar da bayana zuwa gare ka, cikin halin kwadayi da tsoronka, babu mafaka kuma babu tsira daga gare ka sai izuwa wurinka, Na yi imani da littatafanka da ka saukar, da kuma annabawanka da ka turo". Annabi (ﷺ) ya ce:

«فَإِنْ مِتَّ مِتَّ عَلَى الْفِطْرَةِ، وَاجْعَلْنَهُنَّ آخِرَ مَا تَقُولُ».

Ma'ana: "In har ka mutu a cikin darenka to ka mutu akan tsarin addini. Ka sanya wadannan kalmomin su zamto abu na karshe da za ka fada"⁽¹⁾.

Bukariya da Muslim su ka ruwaito shi. A wata riwaya kuma ta Imam Muslim (رحمه الله) yace:

«وَاجْعَلْنَهُنَّ مِنْ آخِرِ كَلَامِكَ».

Ma'ana: "Ka sanya kalmomin da su ka gabata a karshe karshen maganarka"⁽²⁾.

An karbo daga Abu-hurairah (رضي الله عنه) daga Annabi (ﷺ) lallai shi ya kasance yana cewa:

«اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، وَمُنْزِلَ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْفُرْقَانِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ. اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، اقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ، وَأَغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ».

ALLAHUMMA RABBAS SAMAWATI WA RABBAL ARDHI, WA RABBAR ARSHIL AZIM, RABBANA WA RABBA KULLI SHAI'IN, FALIKAL HABBI WAN NAWA, WA MUNZILAT TAURATI WAL INJILI WAL FURKANI, A'UZU BIKA MIN SHARRI KULLI NAFSIN ANTA AKHIZUN BI NASIYATIHI. ALLAHUMMA ANTAL

⁽¹⁾ Bukhari ya ruwaito shi, (lamba: 247), da Muslim, (lamba: 2710).

⁽²⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 2710).

AUWALU FA LAISA KABLAKA SHAI'UN, WA ANTAL AKHIRU FA LAISA BA'ADAKA SHAI'UN, WA ANTAN ZAHIRU FA LAISA FAUKAKA SHAI'UN, WA ANTAL BADINU FA LAISA DUNAKA SHAI'UN, IKDI ANNAD DAINA WA AGNINA MINAL FAKARI.

Ma'ana: **"Ya Allah ubangijin sammai guda bakwai, ubangijin al'arshi mai girma, ubangijinmu kuma ubangijin komai da kowa, wanda ya saukar da littafin attaurah da injilah da alkur'ani, kai ka kagi halittar kwayan tsirrai da kwallonsu, Ina neman tsarinka ya Allah daga dukkan sharri wanda kai ne ka ke rike da makyamkyamarsa, Ya Allah kai ne farko; babu wani abu gabaninka, kuma kai ne karshe; babu wani abu a bayanka, kai ne madaukaki; babu wani abu a samanka, kai ne kuma iliminka ya game; babu wani abu da ya fice daga iliminka, (ya Allah) ka biya mana bashin da ke kanmu, kuma ka wadatar da mu daga talauci"**⁽¹⁾.

Muslim ne ya ruwaito shi.

An karbo daga uwar muminai; Hafsah (رضي الله عنها) lallai Annabi (ﷺ) ya kasance idan ya yi nufin yin barci ya kan sanya hannunsa na dama karkashin kumatunsa na dama, sannan ya ce:

«اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعُثُ عِبَادَكَ».

ALLAHUMMA KINI AZABAKA YAUMA TAB'ASU IBADAKA.

Ma'ana: **"Ya Allah ka kare ni da azabarka a ranar da za ka tayar da bayinka a cikinsa",** Sau uku⁽²⁾.

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, (Iamba: 2713).

⁽²⁾ Imam Ahmad ya ruwaito shi, (6/287-288), da Abu-dawud (Iamba: 5045), da Tirmiziy, ya kuma inganta shi, daga hadisin: Huzaifah, da

Imam Ahmad da Abu-dawud suka ruwaito shi da isnadi mai kyau [hasan].

An karbo daga Anas (رضي الله عنه) lallai Annabi (ﷺ) ya kasance idan ya tafi makwancinsa ya kan ce:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا، وَكَفَانَا وَأَوَانَا، وَكَمْ مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا مُؤْوِيَّ».

ALHAMDU LILLAH ALLAZIY AD'AMANA WA SAKANA WA KAFANA WA AWANA, WA KAM MIMMAN LA KAFIYA LAHU WA MU'UWIY.

Ma'ana: **"Godiya ta tabbata ga Allah wanda ya ciyar da mu, ya shayar da mu, ya kuma isar mana, ya bamu mafaka, Kuma mutum nawa ne basu da mai basu kariya ko mafaka!!"**⁽¹⁾. Muslim ne ya fitar da shi.

An karbo daga Abdullahi dan Umar (رضي الله عنه) lallai shi ya umurci wani mutum da cewa idan ya zo makwancinsa ya ce:

«اللَّهُمَّ خَلَقْتَ نَفْسِي وَأَنْتَ تَوَفَّاهَا، لَكَ مَمَاتُهَا وَمَحْيَاهَا، إِنَّ أَحْيَيْتَهَا فَاحْفَظْهَا، وَإِنْ أَمَتَتْهَا فَاعْفُ رُحْمَتُهَا. اللَّهُمَّ أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ».

ALLAHUMMA KHALAKTA NAFSIY WA ANTA TAWAFFAHA, LAKA MAMATUHA WA MAHYAHA, IN AHYAYTAHA FAHFAZHA FAHFAZHA, WA IN AMATTAHA FAGFIR LAHA. ALLAHUMMA AS'ALUKAL AFIYAH.

Ma'ana: **"Ya Allah kai ne ka halicci raina, kuma kai ne za ka kashe ta; mutuwarda naka ne da rayuwarda; Idan har ka rayar da ita to ka kiyaye ta, in kuma ka matar da ita to (Ya Allah) ka gafarta mata. Ya Allah lallai ni ina rokonka lafiya"**, Ibnu-

Albara'u (رضي الله عنهما), (lamba: 3398, da 3399).

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 2715).

umar ya ce: Na ji wannan addu'a daga Manzon Allah (ﷺ)⁽¹⁾. Muslim ya ruwaito shi.

An karbo daga Abu-hurairah (رضي الله عنه) lallai Manzon Allah (ﷺ) ya ce: **"Idan dayanku ya tafi zuwa ga shumfudin sa to sai ya kama kwarjallansa ta ciki ya karkade shumfudin da shi, ya kuma yi BISMILLAH, saboda bai san menene ya maye bayansa a shumfudin ba, Idan kuma ya yi nufin kwanciya to sai ya kwanta a kan kuibinsa na dama, yana mai cewa:**

«سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبِّي، بِكَ وَضَعْتُ جَنِيَّ وَبِكَ أَرْفَعُهُ، إِنْ أَمْسَكَتَ نَفْسِي فَاعْفِرْ لَهَا، وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ».

SUBHANAKAL LAHUMMA RABBIY, BIKAWADA'ATU JANBIY WA BIKARFA'UHU, IN AMSAKTA NAFSIY FAGFIR LAHA, WA IN ARSALTAHA FAHFAZHA BIMATAHFAZU BIHI IBADAKAS SALIHINA.

Ma'ana: **"Tsarki ya tabbata a gare ka ya Allah Ubangijina, da sunanka na ke ajiye kuibina, da kuma sunanka ne zan daga shi, [Ya Allah] idan har ka rike raina [na mutu] to ka gafarta mata, in kuma ka sake ta to ka kiyaye ta da irin abinda ka ke kiyaye bayinka salihai da shi"**⁽²⁾. Bukhariy da Muslim suka ruwaito shi, lafazin na Muslim ne.

An karbo daga Aliyu (رضي الله عنه) lallai Fadimah (رضي الله عنها) ta zo wajen [babanta] Annabi (ﷺ) don ta tambaye shi kan ya bata baiwa mai hidima, sai bata same shi ba sai ta ambata wa A'ishah [bukatarta], yayin da ya zo

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 2712).

⁽²⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (da lamba: 6320, da kuma 7393), da Muslim (lamba: 2714).

sai [A'ishah] ta gaya masa. Aliyu ya ce: Sai Annabi ya zo wurinmu alhalin mun riga mun kwanta, sai na yunkura don na tashi, sai ya ce: ku ci gaba da zamanku a gurbinku, Sai ya zauna a tsakaninmu har sai da na ji sanyin dugadugansa a kirjina, sannan ya ce: Shin ba zan nuna muku abinda ya fiye alheri a gare ku fiye da [bawa] mai hidima ba? Idan kuka zo makwancinku to sai ku yi SUBHANALLAHI, sau talatin da uku [33], ALHAMDU LILLAHI, talatin da uku [33], sai kuma ALLAHU AKBAR sau talatin da huɗu [34], Wannan shine ya fi alheri a gare ku fiye da [bawa] mai hidima⁽¹⁾. Bukhariy da Muslim suka ruwaito. Aliyu (ﷺ) yake cewa:

«فَمَا تَرَكْتُهُنَّ مِنْذُ سَمِعْتُهُنَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ».

Ma'ana: **"Ban bar aiki da wannan zikiri ba tun da na ji su daga Manzon Allah (ﷻ)"**⁽²⁾.

An karbo daga Ubadah dan As-samit (ﷺ) daga Annabi (ﷺ) yace: **"Duk mutumin da ya tashi da dare, sai ya ce:**

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، الْحَمْدُ لِلَّهِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: رَبِّ اغْفِرْ لِي، أَوْ قَالَ: ثُمَّ دَعَاهُ اسْتَجِيبَ لَهُ. فَإِنْ عَزَمَ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ صَلَّى قَبِلَتْ صَلَاتُهُ».

LA ILAHA ILLAL LAHU WAHDHU LA SHARIKA LAHU, LAHUL MULKU, WA LAHUL HAMDU, WA HUWA

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 6318), da Muslim (lamba: 2727).

⁽²⁾ Maganar Aliyu (ﷺ) Abu-dawud ne ya ruwaito ta. A karshen maganar yace:

«فَمَا تَرَكْتُهُنَّ مِنْذُ سَمِعْتُهُنَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِلَّا لَيْلَةً صَفَيْنَ فَإِنِّي ذَكَرْتُهَا مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ فَقُلْتُهَا».

Ma'ana: **"Saidai daren da aka yi yakin Siffin, a nan kam na tuna ta ne a karshe-karshen dare, sai na fadi wannan zikirin"** (lamba: 5060).

ALA KULLI SHAI'IN KADIIR. ALHAMDU LILLAHI, WA SUBHANAL LAHI, WA LA ILAHA ILLAL LAHU, WALLAHU AKBAR, WA LA HAULA WALA KUWWATA ILLA BILLAHI. Sannan yace: RABBI IGFIR LIY.

Ma'ana: "**Babu wanda ya cancanci ayi masa bauta sai Allah shi kadai ya ke bashi da abokin tarayya, mulki nasa ne, godiyama tasa ce, kuma lallai shi mai iko ne akan komai, ALHAMDU LILLAHI, WA SUBHANAL LAHI, WA LA ILAHA ILLAL LAHU, WALLAHU AKBAR, WALA HAULA WALA KUWWATA ILLA BILLAHI, Sannan idan yace: Ya Allah ka gafarta mini, ko kuma ya yi addu'a to za a amsa masa. Idan kuma ya yi alwala ya yi sallah to an karbi sallarsa**"⁽¹⁾. Bukhariy ya ruwaito shi.

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 1154).

ZIKIRIN SAFIYA DA NA MARAICE⁽¹⁾

An karbo daga Abu-hurairah [رضي الله عنه] daga Annabi [ﷺ] ya ce: **"Duk wanda ya fada –a lokacin da ya wayi gari, da lokacin da ya yi yammaci:- SUBHANAL LAHI WABI HAMDHIH** sau dari, **Wani mutum a ranar kiyamah ba zai zo da abinda yafi abinda ya zo da shi na lada ba Saidai mutumin da ya fadi kamar yadda ya fada, ko ya yi kari akan nasa"**⁽²⁾, Muslim ya ruwaito shi.

An karbo daga Ibnu-mas'ud [رضي الله عنه] ya ce: Annabin Allah [ﷺ] ya kasance idan ya yi yammaci ya kan ce:

«أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، رَبِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَخَيْرَ مَا بَعْدَهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَسُوءِ الْكِبَرِ، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ».

AMSAINA WA AMSAL MULKU LIL LAHI,
WALHAMDU LILLAHI, LA ILAHA ILLAL LAHU,
WAHDAHU LA SHARIKA LAHU, LAHUL MULKU, WA
LAHUL HAMDU, WA HUWA ALA KULLI SHAI'IN KADIIR.
RABBI AS'ALUKA KHAIRA MA FI HAZIHIL LAILATI WA
KHAIRA MA BA'ADAHA, WA A'UZU BIKA MIN SHARRI
MA FI HAZIHIL LAILATI WA SHARRI MA BA'ADAHA.
RABBI A'UZU BIKA MINAL KASALI WA SU'IL KIBARI,
RABBI A'UZU BIKA MIN AZABIN FIN NARI, WA AZABIN
FIL KABARI.

Ma'ana: **"Mun yi yammaci, kuma mulki shima ya**

⁽¹⁾ Wannan ya zo ne a cikin littafin: MAJMU'U FATAWA WA
MAKAALAAT MUTANAWWI'AH, (16/69-73) .

⁽²⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 2692).

yi yammaci na Allah ne, kuma yabo ma na Allah ne, babu wanda ya cancanci a yi masa bauta sai Allah; shi kadai ya ke bashi da abokan tarayya, mulki nasa ne, yabo nasa ne, kuma lallai shi mai iko ne akan komai. Ubangijina ina rokonka alherin wannan dare da alherin abinda yake bayansa, kuma ina neman ka tsare ni daga sharrin wannan dare da sharrin waɗanda su ke bayansa. Ubangijina ina neman tsarinka daga kasala, da mummunan tsufa. Ubangijina ina neman tsarinka daga azaba a cikin wuta, da azaba a cikin kabari".

In kuma ya wayi gari sai ya fadi hakan, yana mai canza lafazin:

«أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلَّهِ».

ASBAHNA WA ASBAHAL MULKU LILLAHI.

Ma'ana: **"Mun wayi gari, kuma mulki shima ya wayi gari na Allah ne"**⁽¹⁾, Muslim ne ya ruwaito shi.

An karbo daga Shaddad dan Aus (رضي الله عنه) daga Annabi (ﷺ): "Jagora cikin dangogin laffuzan neman gafara [istigfari] da nau'ukansu, shine, ka ce:

«اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَأَبُوءُ بِذَنْبِي، اغْفِرْ لِي؛ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ».

ALLAHUMMA ANTA RABBIY LA ILAHA ILLA ANTA, KHALAKTANIY WA ANA ABDUKA, WA ANA ALA AHDIKA WA WA'ADIKA MAS TADA'ATU, A'UZU BIKA MIN SHARRI MA SANA'ATU, ABU'U LAKA BI NI'IMATIKA ALAIYA, WA ABU'U BI ZANBIY FAGFIR LIY; FA INNAHU LA YAGFIRUZ ZUNUBA ILLA ANTA.

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 2723).

Ma'ana: **"Ya Allah kai ne Ubangijina babu abun bautawa da gaskiya sai kai, kai ne ka halicce ni, ni kuma bawanka ne, kuma ina kan alkawarinka gwargwadon ikona, Ina neman tsarinka daga sharrin abinda na aikata, ina mai tabbatar da ni'imominka a kaina, ina kuma mai tabbatar da zunubaina; ka gafarta mini; lallai babu mai gafarta zunubai in ba kai ba".** Annabi (ﷺ) ya ce:

«وَمَنْ قَالَهَا مِنَ النَّهَارِ مُوقِنًا بِهَا فَمَاتَ مِنْ يَوْمِهِ قَبْلَ أَنْ يُمْسِيَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَمَنْ قَالَهَا مِنَ اللَّيْلِ وَهُوَ مُوقِنٌ بِهَا فَمَاتَ قَبْلَ أَنْ يُصْبِحَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ».

Ma'ana: **"Duk wanda ya karanta zikirin nan da rana yana mai cikakken yakini da abinda ya kunsai sai ya mutu a cikin yininsa gabanin ya yi yammaci to lallai yana daga cikin yan aljannah, wanda kuma ya fada shi a cikin dare alhalin yana da yakini da shi sai ya mutu gabanin ya wayi gari to lallai shi dan aljannah ne"**⁽¹⁾. Bukhariy ya ruwaito shi.

An karbo daga Abdullahi dan Habib (ﷺ) daga babansa, lallai shi ya ce: "Mun fita a cikin wani dare da ruwa yake sauka, tare da duhu mai tsanani muna neman Annabi (ﷺ) domin ya mana sallah, sai muka riske shi, Sai ya ce: Shin kun yi sallah? sai ban ce komai ba, sai ya ce: ka ce? Sai bance komai ba, sai ya ce: ka ce? Sai ban ce komai ba, sai ya ce: ka ce? Sai ban ce komai ba, Sai na ce: Ya Manzon Allah me zan ce? Sai ya ce:

«قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ حِينَ تُمْسِي، وَحِينَ تُصْبِحُ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ تَكْفِيكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ».

شيءٍ».

"KUL HUWALLAHU AHAD, DA FALAKI, DA NASI"

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 6306).

ka karanta su lokacin da ka yi yammaci da lokacin da ka wayi gari, sau uku-uku = Sun isar maka daga kowanni abu"⁽¹⁾. Abu-dawud da At-tirmiziy suka ruwaito shi, da An-nasa'iy da isnadi mai kyau [hasan].

An karbo daga Abu-hurairah (رضي الله عنه) lallai Abubakar as-siddik (رضي الله عنه) yace: Ya ma'aikin Allah! Ka umurce ni da wassu kalmomi da zan rika fadarsu idan na wayi gari, da idan na yi yammaci, sai ya ce: "Ka ce:

«اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكُهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّكَهٖ، وَأَنْ أَقْتَرَفَ عَلَى نَفْسِي سُوءًا، أَوْ أَجْرَهُ إِلَى مُسْلِمٍ». قَالَ: «قُلْهَا إِذَا أَصْبَحْتَ، وَإِذَا أَمْسَيْتَ، وَإِذَا أَخَذْتَ مَضْجَعَكَ».

ALLAHUMMA FADIRAS SAMAWATI WAR ARDHI, ALIMAL GAIBI WASSHAHADATI, RABBA KULLI SHAI'IN WA MALIKAHU, ASH'HADU AN LA ILAHA ILLA ANTA. A'UZU BIKA MIN SHARRISH SHAI'DANI WA SHIRKIHI, WA AN AKTARIFA ALA NAFSIY SU'AN AU AJURRAHU ALA MUSLIMI.

Ma'ana: **"Ya Allah kai ne wanda ya kagi halittar sammai bakwai da kassai, masanin abin da ke boye da na bayyane, ubangijin kowani abu mai kuma mulkarsa, Ina shaidawa babu abun bauta da gaskiya sai kai, ina kuma neman tsarinka da sharrin kaina, da kuma sharrin shedan da shirkarsa, ka kuma tsare ni kada na kasassabo wa kaina mummuna, ko na jawo shi ga wani musulmi"**

⁽²⁾.

⁽¹⁾ Abu-dawud ya ruwaito shi, (lamba: 5082), da Tirmiziy, (lamba: 3575).

⁽²⁾ jumlar nan

Annabi (ﷺ) ya ce: "Ka fadī wannan zikirin idan ka wayi gari, da kuma idan ka yi yammaci, da kuma idan ka kwanta a makwancinka"⁽¹⁾. Imam Ahmad da Abu-dawud da At-tirmiziy da An-nasa'iy da Bukhariy a cikin littafinsa na "al-adabul mufrad" suka ruwaito shi da isnadi mai inganci [sahih]. Wannan lafazin na Ahmad ne da Bukhariy.

An karbo daga Usman dan Affan (رضي الله عنه) ya ce: Manzon Allah (ﷻ) ya ce: **"Babu wani bawa da zai ce – a cikin safiyar kowani yini, da kuma yammacin kowani dare:-**

«بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ، وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ».

BISMILLAHİ ALLAZİY LA YADURRU MA'A ISMIHI SHAI'UN FIL ARDHI, WALA FIS SAMA'I, WA HUWAS SAMI'UL ALIMU.

Ma'ana: **"Da sunan Allah wanda wani abu a cikin kasa ko a cikin sama ba ya cutarwa idan aka ambaci sunansa, Shi mai ji ne Masani"**. Ya karanta shi sau uku, = Ba zai aikata haka ba Sai kuma wani abu ya cutar da shi⁽²⁾. Imam Ahmad da Tirmiziy da Ibnu-majah suka ruwaito shi. Tirmiziy ya ce: hadisi ne

«وَأَنْ أَتُفَرِّقَ عَلَى نَفْسِي سُوءًا، أَوْ أَجُزَّهَ إِلَى مُسْلِمٍ»

Bata cikin riwayar Abu-hurairah (رضي الله عنه), saboda ta zo ne a riwayar Abdullahi dan Amru bn Al-aas, a kissar Abubakar siddik (رضي الله عنه), kuma Imam Ahmad ya fitar da ita a cikin "musnad" din Abubakar, (1/14), da kuma "musnad" din Ibnu-abil aas, (2/196).

⁽¹⁾ Imam Ahmad ya fitar da ita a cikin "musnad" din Abubakar (1/14), da Abu-dawud, (lamba: 5067), da Tirmiziy, (lamba: 3529), da Nasa'iy a cikin sunanul kubrah, (lamba: 7699, da 10402), da Bukhariy a cikin littafinsa Al-adab almufrad, (1/413, lamba: 1204).

⁽²⁾ Imam Ahmad ya fitar da shi (1/61, da 66, 72), da Tirmiziy, (lamba: 3388), da Ibnu-maajah, (lamba: 3869).

mai kyau ingantacce (hasan sahih). Lamarin wannan hadisin kamar yadda ya fada ne.

An karbo daga Sauban mai hidima ga Annabi (ﷺ) lallai Manzon Allah (ﷻ) yace: **"Babu wani bawa musulmi da zai ce –a lokacin da ya wayi gari da a lokacin da ya yi yammaci- sau uku:**

«رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا».

RADIYTU BILLAHI RABBAN, WA BIL ISLAMI DIYNAN, WA BI MUHAMMADIN NABIYYAN.

Ma'ana: **"Na yarda da Allah a matsayin Ubangiji, da musulunci a matsayin addini, da Muhammadu a matsayin annabi" = idan ya fadɪ haka face ya zama hakki akan Allah ta'alah ya yardar da shi a ranar tashin kiyamah"**⁽¹⁾. Imam Ahmad da Abu-dawud da Ibnu-majah suka ruwaito shi da isnadi mai kyau (hasan). Wannan lafazin Ahmad ne, sai dai kuma bai ambaci "Sauban" ba, Amma shi kuma Tirmiziy ya ambace shi da sunansa a riwayarsa. Kuma An-nasa'iy shima ya ambace shi a cikin littafinsa mai suna "amalul yaumi wallailah" ya kuma ambace shi ne da lafazin imamu Ahmad.

Ya zo a cikin "sahihu Muslim" daga Abu-sa'id alkhudriy (رضي الله عنه) lallai Annabi (ﷺ) yace:

«مَنْ قَالَ: رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا، وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ».

Ma'ana: **"Duk wanda ya ce: Na yarda da Allah a matsayin ubangiji, da musulunci a matsayin addini, da Muhammadu a matsayin annabi = lallai aljannah ta tabbata a gare shi"**⁽²⁾.

⁽¹⁾ Imam Ahmad ya fitar da shi, (4/337), da Abu-dawud, (lamba: 5072), da Tirmiziy, (lamba: 3389), da Nasa'iy a cikin sunanul kubrah, (lamba: 10400, da 9832), da Ibnu-maajah (lamba: 3870).

⁽²⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 1884).

Dadin dadawa Muslim ya sake ruwaitowa a cikin "sahihinsa" daga Abbas dan Abdulmuddalib (رضي الله عنه) lallai Annabi (ﷺ) yace:

«ذَاقَ طَعْمَ الْإِيمَانِ مَنْ رَضِيَ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا».

Ma'ana: **"Ya samu dandanon imani; wanda ya yarda da Allah a matsayin Ubangiji, da musulunci a matsayin addini, da Muhammadu a matsayin manzo"**⁽¹⁾.

An samo daga Anas (رضي الله عنه) lallai Annabi (ﷺ) yace: **"Duk wanda ya fada a lokacin da ya wayi gari, ko a lokacin da ya yi yammaci:**

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَصْبَحْتُ أَشْهَدُكَ وَأَشْهَدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ وَمَلَائِكَتَكَ، وَجَمِيعَ خَلْقِكَ أَنتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، وَأَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ».

ALLAHUMMA INNIY ASBAHTU USH'HIDUKA WA USH'HIDU HAMALATA ARSHIKA WA MALA'IKATAKA, WA JAMI'A KHALKIKA ANNAKA ANTAL LAHU LA ILAHA ILLA ANTA, WA ANNA MUHAMMADAN ABDUKA WA RASULUKA.

Ma'ana: **"Ya Allah lallai ni na wayi gari ina shaida maka, kuma ina shaida wa mala'ikun da suke dauke da al'arshinka, da sauran mala'ikunka, da duk daukacin halittunka gabaɗaya cewa: Lallai kai ne Allah wanda babu abun bautawa da gaskiya sai kai, kuma lallai Muhammadu bawanka ne kuma manzonka ne"**⁽²⁾.

Wanda ya fadi haka Allah zai 'yanta daya bisa hudunsa [1/4] daga wuta, Wanda kuma ya fada shi sau biyu Allah zai yanta rabinsa ne, wanda kuma ya

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 34).

⁽²⁾ Abu-dawud ya ruwaito shi, (lamba: 5069).

fada sau uku to shi kuma Allah zai 'yanta uku bisa hudunsa ($\frac{3}{4}$) daga wuta, Idan kuma ya fada shi sau hudu to Allah zai 'yanta shi gabaɗayansa daga wuta".

Abu-dawud ya ruwaito shi da isnadi mai kyau [hasan]. Da An-nasa'iy a cikin littafinsa "amalul yaumi wallailah", da Isnadi hasan, Lafazinsa kuma shi ne:

«مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَصْبَحْتُ أَشْهَدُكَ وَأَشْهَدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ، وَمَلَائِكَتَكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ، أَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، وَحَدَّكَ لَا شَرِيكَ لَكَ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ، أَعْتَقَ اللَّهُ رُبْعَهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ مِنَ النَّارِ، فَإِنْ قَالَ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ أَعْتَقَهُ اللَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ مِنَ النَّارِ».

Ma'anah: **"Duk wanda ya fada a lokacin da ya wayi gari: Ya Allah lallai ni na wayi gari ina shaida maka, kuma ina shaida wa Mala'ikun da suke dauke da al'arshinka, da sauran Mala'ikunka, da daukacin halittunka gabaɗaya cewa: Lallai kai ne Allah wanda babu abun bautawa da gaskiya sai kai; kai daya ka ke baka da abokin tarayya. kuma lallai Muhammadu bawanka ne kuma manzonka. = Allah zai 'yanta daya bisa hudunsa ($\frac{1}{4}$) a wannan yinin daga wuta, In kuma ya fada shi sau hudu to Allah zai 'yanta shi a wannan yinin gabaɗayansa daga wuta"**⁽¹⁾.

An ruwaito daga Abdullahi dan Gannam (رحمته الله) lallai Manzon Allah (رحمته الله) yace: **"Duk wanda ya fada a lokacin da ya wayi gari cewa:**

«اللَّهُمَّ مَا أَصْبَحَ بِي مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنْكَ وَحَدَّكَ؛ لَا شَرِيكَ لَكَ، فَلَكَ الْحَمْدُ وَلَكَ

⁽¹⁾ Nasa'iy ya ruwaito shi, a cikin littafinsa mai suna AMALUL YAUMI WAL LAILAH (lamba: 1/138), da kuma a cikin littafinsa mai suna SUNANUL KUBRAH (lamba: 9837, da 9838).

الشُّكْرُ، فَقَدْ أَدَّى شُكْرَ يَوْمِهِ، وَمَنْ قَالَ مِثْلَ ذَلِكَ حِينَ يُمْسِي فَقَدْ أَدَّى شُكْرَ لَيْلَتِهِ».

ALLAHUMMA MA ASBAHA BIY MIN NI'IMATIN FA MINKA WAHDAKA; LA SHARIKA LAKA, FA LAKAL HAMDU WA LAKASH SHUKRU.

Ma'ana: **"Ya Allah babu wata ni'ima da ta wayi gari tare da ni, face ta kasance daga wurinka ne; kai dayanka baka da abokin tarayya; dukkan yabo da godiya naka ne. Duk wanda ya fadi wannan a wannan lokaci to hakika ya yi godiyarsa ta wannan yini. Idan kuma ya fadi kwatankwacin hakan a lokacin da ya yi yammaci to hakika ya yi godiyar darensa gabadaya"**⁽¹⁾. Abu-dawud ya ruwaito shi da

An-nasa'iy a cikin littafin "amalul yaumi wallailati" da isnadi mai kyau (hasan), kuma wannan lafazinsa ne, saidai kuma shi bai ambaci lafazin: "a lokacin da ya yi yammaci" ba. Kuma Ibnu-hibban ya ruwaito shi da lafazin An-nasa'iy daga hadisin Abdullahi dan Abbas (رضي الله عنه).

Abdullahi dan Umar (رضي الله عنهما) ya ce: "Annabi (ﷺ) bai kasance yana barin fadin wadannan addu'oi a lokacin da ya wayi gari, ko ya yi yammaci ba:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي، اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي، وَآمِنْ رَوْعَاتِي، اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيْ، وَمِنْ خَلْفِي، وَعَنْ يَمِينِي، وَعَنْ شِمَالِي، وَمِنْ فَوْقِي، وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي».

ALLAHUMMA INNIY AS'ALUKAL AFIYATA FID DUNYA WAL AKHIRATA. ALLAHUMMA INNIY AS'ALUKAL AFWA WAL AFIYATA FIY DIYNIY WA

⁽¹⁾ Abu-dawud ya ruwaito shi, (lamba: 5073), da Nasa'iy (1/138), da kuma a cikin littafinsa SUNANUL KUBRAH (lamba: 9835).

DUNYAYA WA AHLIY WA MALIY. ALLAHUMMA ISTUR AURATIY, WA AMIN RAU'ATIY. ALLAHUMMA IHFAZNIY MIN BAINI YADAIYA WA MIN KHALFIY, WA AN YAMIYNIY, WA AN SHIMALIY, WA MIN FAUKIY. WA A'UZU BI AZAMATIKA AN UGTALA MIN TAHTIY.

Ma'ana: **"Ya Allah ina rokonka lafiya a nan duniya da lahira. Ya Allah lallai ni ina rokonka afuwa da lafiya a addinina da duniyata da iyalaina da dukiyata. Ya Allah ka suturce min al'aurata, ka amintar da tsorona. Ya Allah ka bani kariya ta gaba gare ni da kuma ta bayana, da kuma ta damana da ta hagin dina, da ta samana, kuma ina neman tsari -da girmanka- kar a halaka ni ta kasana [ruftawar kasa ko makamancinsa]**⁽¹⁾. Imam Ahmad a cikin musnad ya ruwaito shi, da Abu-dawud da An-nasa'iy da Ibnu-majah, kuma Al-hakim ya inganta shi.

An ruwaito daga Abu-hurairah (رضي الله عنه) yace: Manzon Allah (ﷻ) yace:

«مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، مَنْ قَالَهَا عَشْرَ مَرَّاتٍ حِينَ يُصْبِحُ، كُتِبَ لَهُ بِهَا مِئَةُ حَسَنَةٍ، وَمُحِبٌّ عَنْهُ بِهَا مِئَةُ سَيِّئَةٍ، وَكَانَتْ لَهُ عَدَلٌ رَقِيبَةٍ، وَحُفِظَ بِهَا يَوْمٌ حَتَّى يُمْسِيَ، وَمَنْ قَالَ مِثْلَ ذَلِكَ حِينَ يُمْسِي، كَانَ لَهُ مِثْلُ ذَلِكَ».

Ma'ana: **"Duk wanda yace:LA ILAHA ILLAL LAHU WAHDAHU LA SHARIKA LAHU, LAHUL MULKU, WA LAHUL HAMDU, WA HUWA ALA KULLI SHAI'IN KADIIR.**
Ma'ana: [Babu wanda ya cancanci a yi masa bauta

⁽¹⁾ Imam Ahmad ya fitar da shi, (2/25), da Abu-dawud, (lamba: 5074), da Nasa'iy a amma a takaice, (karshensa kawai, lamba: 5529), a cikin littafinsa Sunanul kubrah kuma gabaɗayansa, (lamba: 10401), Ibnu-maajah shima ya ruwaito shi a takaice (lamba: 4004), da Alhakim a cikin Mustadrak, (lamba: 1902), ya kuma inganta shi. Imam Azzahabiy kuma ya masa muwafakah (1/699).

sai Allah, shi kadai ya ke bashi da abokan tarayya, mulki nasa ne, yabo nasa ne, kuma lallai shi mai iko ne akan komai] = **Duk wanda ya fadi haka sau goma a lokacin da ya wayi gari, za a rubuta masa kyawawa guda dari, a kuma goge masa munana guda dari, yana kuma da ladan 'yanta baiwa guda daya, za a kuma kiyaye shi a wannan yinin har ya yi yammaci. Wanda kuma ya fadi kwatankwacin haka da yammaci to yana da kwatankwacin haka⁽¹⁾.**

Imam Ahmad ya ruwaito shi a cikin musnad da isnadi mai kyau [hasan].

Kuma an sake ruwaitowa daga gare shi (ﷺ) ya ce: Annabi (ﷺ) yace:

«مَنْ قَالَ إِذَا أَمْسَى ثَلَاثَ مَرَّاتٍ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ الثَّامَاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، لَمْ تَضُرَّهُ حُمَةٌ تِلْكَ اللَّيْلَةَ».

A'UZU BI KALIMATIL LAHIT TAMMATI MIN SHARRI MA KHALAKA.

Ma'ana: "**Duk wanda ya fada idan ya yi yammaci, sau uku: Ina neman tsari da kalmomin Allah cikakku, daga sharrin abinda ya halitta, Abu mai dafi ba zai cutar da shi ba a wannan daren**"⁽²⁾. Imam

Ahmad da At-tirmiziy ne suka ruwaito shi, da isnadi mai kyau [hasan]. Abinda ake ce da shi [humma] da ya zo cikin hadisin shine: dafin dabbobi ma'abuta dafi, kamar kunama, da maciji, da wassunsu.

Kuma Muslim a cikin littafinsa ingantacce [sahihi] ya fitar, daga Khaulah bint Hakim (رضي الله عنها), daga Annabi (ﷺ) lallai Ya ce:

⁽¹⁾ Ahmad ya ruwaito shi, (2/360).

⁽²⁾ Imam Ahmad ya ruwaito shi, (2/290), da Tirmiziy (lamba: 3977).

«مَنْ نَزَلَ مَنْزِلًا، ثُمَّ قَالَ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ حَتَّى يَرْتَحِلَ مِنْ مَنْزِلِهِ ذَلِكَ».

Ma'ana: **"Duk wanda ya sauka a wani masauki, sannan ya ce: Ina neman tsari da kalmomin Allah cikakku, daga sharrin dukkan abinda ya halitta Babu wani abu da zai cutar da shi har ya kaura daga wannan masaukin"**⁽¹⁾.

An karbo daga Abdullahi dan Abdurrahman bn Abzah, daga mahaifinsa [ﷺ] daga Annabi [ﷺ] lallai shi ya kasance yana cewa idan ya wayi gari:

«أَصْبَحْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ، وَعَلَى كَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ، وَعَلَى دِينِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَعَلَى مِلَّةِ أَبِينَا إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا مُسْلِمًا، وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ».

ASBAHNA ALA FIDRATIL ISLAM, WA ALA KALIMATIL IKHLAS, WA ALA DIYNI NABIYYINA MUHAMMADIN SALLAL LAHU ALAIHI WA SALLAMA, WA ALA MILLATI ABIYNA IBRAHIMA HANIYFAN MUSLIMAN, WAMA KANA MINAL MUSHRIKINA.

Ma'ana: **"Mun wayi gari akan fidīrar musulunci, da kalmar ikhlasi, da kuma addinin annabinmu Muhammadu [ﷺ], da tafarkin babanmu annabi Ibrahim mikakke, musulmi, kuma bai kasance daga cikin mushirkai ba"**⁽²⁾.

Ahmad ne ya ruwaito shi a cikin "musnad" da isnadi mai inganci [sahih].

An karbo daga Abdurrahman dan Abiy-bakrah, lallai shi ya ce wa mahaifinsa: Ya mahaifina lallai ni ina jinka kana addu'a a cikin kowace safiya, ka ce:

«اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَدَنِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَصَرِي، لَا إِلَهَ إِلَّا

⁽¹⁾ Muslim ya ruwaito shi, (lamba: 2708).

⁽²⁾ Ahmad ya ruwaito shi, (3/406).

أَنْتَ، تُعِيدُهَا ثَلَاثًا حِينَ تُصْبِحُ، وَثَلَاثًا حِينَ تُمَسِّي، وَتَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، تُعِيدُهَا حِينَ تُصْبِحُ ثَلَاثًا، وَثَلَاثًا حِينَ تُمَسِّي، قَالَ: نَعَمْ يَا بُنَيَّ، إِنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو بِهِمْ، فَأُحِبُّ أَنْ أَسْتَنِّي بِسُنَّتِهِ» قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: دَعَوَاتُ الْمَكْرُوبِ: «اللَّهُمَّ رَحِمَتَكَ أَرْجُو، فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ، وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ». فَأُحِبُّ أَنْ أَسْتَنِّي بِسُنَّتِهِ».

ALLAHUMMA AFINIY FIY BADANIY, ALLAHUMMA AFINIY FIY SAM'IY, ALLAHUMMA AFINIY FIY BASARIY, LA ILAHA ILLA ANTA. ... ALLAHUMMA INNI A'UZU BIKA MINAL KUFRI WAL FAKARI, ALLAHUMMA INNIY A'UZU BIKA MIN AZABIN FIL KABARI, LA ILAHA ILLA ANTA.

Ma'ana: "[**Ya Allah ka bani lafiya a jikina, Ya Allah ka bani lafiya a jina, Ya Allah ka bani lafiya a ganina, Babu abin bautawa da gaskiya sai kai**] Na ji kana maimata hakan har sau uku idan ka wayi gari, da kuma sau uku idan ka yi yammaci, Sannan sai ka ce: **Ya Allah lallai ni ina neman tsarinka daga kafirci da talauci. Ya Allah lallai ni ina neman ka tsare ni daga azabar kabari, babu abin bautawa da gaskiya sai kai. Shima ka kan maimaita shi har sau uku idan ka wayi gari, da kuma sau uku idan ka yi yammaci, Sai ya ce: E, haka ne ya kai dan karamin dana; lallai ni na ji Annabi (ﷺ) yana addu'a da su, sai na so na yi koyi da wannan sunnar". Sannan ya ce: kuma Manzon Allah (ﷻ) ya ce: "Addu'ar mutumin da yake cikin bakin ciki shine yace: Ya Allah rahamarka na ke fata, kada ka dogarar da ni ga kaina daidai da kyaftawar ido, ka gyara mini sha'anina gabaɗayansa, Babu abin bautawa da**

gaskiya sai kai. Sai na so na yi koyi da sunnarsa"⁽¹⁾.

Ahmad ya ruwaito shi, da Bukhariy a cikin "Al-adabul mufrad, da Abu-dawud da An-nasa'iy da isnadi mai kyau [hasan].

Kuma an shar'anta wa dukkan musulmi; namiji ne ko mace, ya rika fada a cikin safiyar kowani yini:

LA ILAHA ILLAL LAHU WAHDHU LA SHARIKA LAHU, LAHUL MULKU WA LAHUL HAMDU WA HUWA ALA KULLI SHAI'IN KADIIR, sau dari daya, don ya samu kariya daga shedan na tsawon wannan yinin har zuwa yammacinsa, saboda abinda ya gabata na hadisin Abu-hurairah (رضي الله عنه) wanda ya zo cikin sahihul Bukhariy da Muslim, daga Annabi (ﷺ) lallai shi yace:

«مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ، كَانَتْ لَهُ عَدَلٌ عَشْرَ رِقَابٍ، وَكُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ، وَمُحِيتَ عَنْهُ مِائَةُ سَيِّئَةٍ، وَكَانَتْ لَهُ حِرْزًا مِنَ الشَّيْطَانِ، يَوْمَهُ ذَلِكَ، حَتَّى يُمْسِيَ. وَلَمْ يَأْتِ أَحَدٌ أَفْضَلَ مِمَّا جَاءَ بِهِ إِلَّا أَحَدٌ عَمِلَ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ، وَمَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ حُطَّتْ خَطَايَاهُ وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ».

Ma'ana: "Duk wanda ya ce: Babu wanda ya cancanci bauta sai Allah, shi kadai ya ke bashi da abokan tarayya, mulki nasa ne, yabo nasa ne, kuma lallai shi mai iko ne akan komai= Duk wanda ya fadi haka sau dari daya, zai samu ladan kwatankwacin 'yanta bayi goma, sai kuma a rubuta masa kyawawa guda dari, a goge masa munanan aiyuka guda dari, kuma ya kasance kariya a gare shi daga shaidan, tsawon yininsa har ya yi yammaci. Kuma babu wani mutum da zai zo da

⁽¹⁾ Imam Ahmad ya ruwaito shi, (5/42), da Abu-dawud (lamba: 5090), da Nasa'iy a cikin sunanul kubrah (lamba: 9850, da 10407), da Bukhariy a cikin littafin Adabul mufrad (3/16, lamba: 722).

abinda ya fi nasa sai mutumin da ya aikata fiye da yadda ya aikata. Kuma duk wanda ya ce: **SUBHANALLAHI WA BIHAMDIHI** a cikin yini sau dari, za a kankare masa kurakurensa koda sun kai kamar kumfar teku"⁽¹⁾.

⁽¹⁾ Bukhariy ya ruwaito shi, (lamba: 5924), da Muslim (lamba: 2691).

ABUBUWAN DA SUKE CIKIN WANNAN KUNDI

MAUDU'AI	SHAFI
GABATARWA	3
MAS'ALOLI MUHIMMAI A AKIDAH	4
SHARRUDAN "LA ILAHA ILLAL LAHU" DA KUMA HATSARIN JAHILTARTA	4
BAYANI AKAN MA'ANAR SHIRKA WA ALLAH	14
HUKUNCIN RATAYA DAGA (IGIYA) A WUYA KO A HANNU	18
HUKUNCIN YIN "SIHIRI" DANA MASU YINSA, DA KUMA YADDA AKE YIN MAGANI GA MUTUMIN DA AKA YI MASA SIHIRI	21
HUKUNCIN SHAFI KATANGUN KA'ABAH DA RIGARTA	30
SIFFAR ALWALA	33
ABINDA AKA SHAR'ANTA NA ZIKIRI DA ADDU'OI A LOKACIN KIRAN SALLAH DA BAYANSA	38
ABUBUWAN DA AKA SHAR'ANTA A LOKACIN SHIGA MASALLACI, DA FITA DAGA CIKINSA	41
SIFFAR SALLAR ANNABI (ﷺ)	43
SIFFAR SALLAR GAWA (JANAZA)	58
BAYANI AKAN DAYAWA DAGA MAS'ALOLIN HAJJI DA UMRAH DA ZIYARAH	64
BAYANI KAN WAJABCIN HAJJI DA UMRAH, DA KUMA UMURNI KAN GAGGAUTA AIKATA SU	66
WAJABCIN TUBA DAGA DUKKAN SABO, DA KUMA FICEWA DAGA ZALUNCI	70
ABUBUWAN DA MAHAJJACI ZAI AIKATA YAYIN ISOWARSA MIKAATI	84

MAUDU'AI	SHAFI
WURAREN DAUKAR HARAMA (MIKAATAI) DA IYAKANCE SU	91
HUKUNCIN MUTUMIN DA YA ISO "MIKAATI" BA A "WATANNI HAJJI" BA	96
HAJJIN YARO KARAMI... SHIN ZAI ISAR MASA BA SAI YA YI HAJJIN MUSULUNCI BA (BAYAN BALAGARSA)?	100
ABUBUWAN DA AKA HANA AIKATA SU GA MANIYYACI (MAHZUURAAT), DA ABUBUWAN DA AKA HALATTA MASA AIKATA SU	108
ABUBUWAN DA MAHAJJACI ZAI AIKATA LOKACIN SHIGARSA GARIN MAKKAH, DA BAYANIN WADANDA ZAI AIKATA BAYAN SHIGANSA MASALLACI MAI ALFARMA NA DAGA DAWAFI, DA BAYANIN SIFARSA	120
HUKUNCIN YIN HARAMA DA HAJJI A RANAR TAKWAS GA WATAN ZUL-HIJJAH (8/12), DA KUMA FITA ZUWA MINAH	145
FIFIKON ABINDA MAHAJJACI ZAI AIKATA A RANAR LAYYA	153
WAJABCIN ZUBAR DA JINI AKAN MAI HAJJIN TAMATTU'I DA KIRAANI	156
WAJABCIN UMURNI DA KYAKKYAWA A CIKIN ALHAZAI DA WASSUNSU	166
MUSTAHABBI NE YIN GUZURI DA AIYUKAN BIYAYYA GA ALLAH	168
HUKUNCE-HUKUNCEN ZIYARA DA LADDUBOBINTA	185
FADAKARWA	

MAUDU'AI	SHAFI
MUSTAHABBANCIN ZIYARTAR MASALLACIN KUBA'A DA [MAKABARTAN] BAKI'I	190
SHAR'ANTA YIN SALLAMA DA AMSATA, DA YIN ADDU'A GA MAI ATISHAWA IDAN YACE: "ALHAMDU LILLAH", DA ZIYARAR GAIDA MARAS LAFIYA	194
ZIKIRORI DA ADDU'OI	198
ABUBUWAN DA AKA SHAR'ANTA NA ZIKIRI DA ADDU'A A LOKACIN BARCI DA TASHI DAGA GARE SHI	198
ZIKIRIN SAFIYA DA NA MARAICE	207
ABUBUWAN DA SUKE CIKIN WANNAN KUNDI	222